

ISSN 2788-659X

ASTANA ARHIVI
MEMLEKETTİK MEKEME

ARHIV HABARŞYSY

4
2023

ISSN 2788-659X

АРХИВ ХАБАРШЫСЫ

ҒЫЛЫМИ-КӨПШІЛІК,
АҚПАРАТТЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

№ 4 (12) /2023

2021 жылдан бастап тоқсан сайын шығады

ВЕСТНИК АРХИВА

НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫЙ,
ИНФОРМАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 4 (12) /2023

Издается с 2021 года ежеквартально

Астана, 2023

ҚҰРЫЛТАЙШЫСЫ: «Астана қаласының мемлекеттік архиві» мемлекеттік мекемесі

ҒЫЛЫМИ ӘРІПТЕС: Қазақстан тарихшыларының Ұлттық конгресі

Бас редакторы: **Туребеков Б.Ж.**, Астана қаласы мемлекеттік архивінің директоры, Phd доктор

Редакциялық кеңес төрағасы: **Е.Б. Сыдықов**, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі, тарихшылардың ұлттық конгресі басқармасының төрағасы

Редакциялық кеңес мүшелері:

Қойгелдиев М.Қ.	ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ «Айтылған тарих» ғылыми-зерттеу орталығының директоры
Әбжанов Х.М.	ҚР ҰҒА академигі, Қазақ ұлттық аграрлық университетінің «Рухани жаңғыру» гуманитарлық зерттеулер орталығының директоры
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, «Қазақ газеттері» ЖШС-нің Бас директоры
Аяған Б.Ғ.	т.ғ.д., профессор, ҚР ҒЖБМ Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары
Есіркеп С.З.	т.ғ.м., «Астана қаласының Тілдерді дамыту және архив ісі басқармасы» ММ басшысы
Қышқашбаев Т.Ә.	п.ғ.д., профессор, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері
Қабылдинов З.Е.	т.ғ.д., профессор, ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры
Көкебаева Г.К.	т.ғ.д., профессор, ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының дүние жүзі тарихы бөлімінің меңгерушісі
Алпысбаева Г.А.	т.ғ.д., С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің профессоры
Гумаров Ф.Л.	т.ғ.к., Татарстан Республикасының мемлекеттік архивінің бөлім басшысы, «Гасырлар авазы – Эхо веков» журналының бас редакторы
Мынбай Д.К.	т.ғ.к., мемлекет және қоғам қайраткері
Годовова Е.В.	т.ғ.д., Орынбор мемлекеттік педагогикалық университетінің Ресей тарихы кафедрасының профессоры
Мусабалина Г.Т.	МАНПО академигі, ҚР ЖҒҰА корреспондент-мүшесі, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ профессоры
Исахан Ғ.Т.	Астана қаласы мемлекеттік архивінің Ғылыми-зерттеу және ақпараттық-түсіндіру жұмысы қызметінің басшысы, жауапты редактор
Шілдебай С. К.	т.ғ.д., Қазақстан Республикасының Орталық мемлекеттік архив директоры
Сатаева С.А.	т.ғ.к., Қазақстан Республикасының кинофото және дыбыс жазбалар архиві директорының орынбасары
Маликова С.З.	т.ғ.к., Солтүстік Қазақстан Мемлекеттік архивінің директоры
Бимолдин Ж.Б.	т.ғ.м. Астана қаласы мемлекеттік архиві директорының орынбасары

Редакцияның мекенжайы:

010000, Астана қаласы, Сарыарқа ауданы,
М. Әуезов көшесі, 3-үй
тел/факс: +7 (7172) 28-07-26 (қос. 125,126)
e-mail: info@gosarhiv.kz

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің
Ақпарат комитетінде 14.10.2020 тіркелген, тіркеу № KZ04VPY00027990

УЧРЕДИТЕЛЬ: Государственное учреждение «Государственный архив города Астана»

НАУЧНЫЙ ПАРТНЕР: Национальный конгресс историков Казахстана

Главный редактор: Туребеков Б.Ж., Директор Государственного архива города Астана, Phd доктор

Председатель редакционного совета: Сыдыков Е.Б., д.и.н., профессор, академик НАН РК, председатель Национального конгресса историков Казахстана, ректор ЕНУ имени Л.Н. Гумилева

Члены редакционного совета:

Койгелдиев М. К.	академик НАН РК, директор научно-исследовательского центра «Айтылған тарих» КазНПУ им. Абая
Абжанов Х.М.	академик НАН РК, директор Центра гуманитарных исследований «Рухани жаңғыру» Казахского национального аграрного университета
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, Генеральный директор ТОО «Қазақ газеттері»
Аяган Б.Г.	д.и.н., профессор, заместитель директора Института истории государства МНВО РК
Есіркеп С.З.	м.и.н., руководитель ГУ «Управления по развитию языков и архивного дела города Астаны»
Кышкашбаев Т.А.	д.п.н., профессор, заслуженный деятель Казахстана
Кабылдинов З.Е.	д.и.н., профессор, директор Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК
Кокебаева Г.К.	д.и.н., профессор, заведующая отделом всемирной истории Института истории и этнологии им. Ч. Ч. Валиханова КН МНВО РК
Алпысбаева Г.А.	д.и.н., профессор, Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина
Гумаров Ф.Л.	к.и.н., начальник отдела «Государственного архива Республики Татарстан», главный редактор журнала «Гасырлар авазы – Эхо веков»
Мынбай Д.К.	к.т.н., государственный и общественный деятель Казахстана
Годовова Е.В.	д.и.н., профессор кафедры истории России Оренбургского государственного педагогического университета
Мусабалина Г.М.	академик МАНПО РФ, член-корреспондент НАЕН РК, профессор, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Исахан Г.Т.	Руководитель службы научно-исследовательской и информационно-разъяснительной работы Государственного архива города Астана, ответственный редактор
Шілдебай С.К.	д.и.н., директор Центрального государственного архива Республики Казахстан
Сатаева С.А.	к.и.н., зам.директора Центрального государственного архива Кинофотодокументов и звукозаписей Республики Казахстан
Маликова С.З.	к.и.н., директор Северо-Казахстанского государственного архива
Бимолдин Ж.Б.	м.и.н., зам. директора Государственного архива города Астана

Адрес редакции:

010000, г. Астана, Сарыаркинский р-н,
ул. М. Ауезова, дом 3
тел/факс: +7 (7172) 28-07-26 (вн. 125,126)
e-mail: info@gosarhiv.kz»

Зарегистрирован Комитетом информации Министерства информации и общественного согласия
Республики Казахстан от 14.10.2020 № KZ04VPY00027990

© Государственный архив города Астана

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

ЗЕРТТЕУЛЕР. МАҚАЛАЛАР. ІЗДЕНІСТЕР

ТАРИХ МЕТОДОЛОГИЯСЫ, ТАРИХНАМА және ДЕРЕКТАНУ

Бағдатова С.А. Формирование региональной системы политических партий Казахстана 5

Jiyenaliev Y.K., Razdykov S.Z., Khasenova J.O., Sarsambekova A.S. Features of adaptation of the Slavic population in Kazakhstan in the second half of the 19th and early 20th centuries 14

АРХИВТЕР СӨЙЛЕЙДІ

Ильясова К.М. Алашордашы Құсайын Қожамбердин: «Менің Өмірбаяным» 28

Мажитова Ж.С., Курбанова Д.М. Целиноградский медицинский институт: История образования и развития в 1964–1965 гг. (на основе архивных материалов) 35

АРХИВ ІСІНІҢ ТАРИХЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ ІС ЖҮРГІЗУ

Жусупов Е.К. К истории создания Закона Республики Казахстан «О Национальном архивном фонде и архивах» 47

Жакыпов М.Х. Новые технологии: Электронные записи и решения 49

Ысқақ А. С. Расширение архивного гиперпространства: реальность и проблемы 54

Себенбаева Қ.Л. Маңғыстаудағы архив ісінің қалыптасу, даму тарихы 66

Ақтөбе облысының мемлекеттік архивіне – 100 жыл! 82

Тащанова С.Н. К 100-летию государственного архива Костанайской области 86

Макажанова Қ.Ғ. «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Заңға – 25 жыл 90

Түребеков Б.Ж. Астана архиві – астана тарихының сақтаушысы 94

АРХИВ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ҰРПАҚ

Каримжанова Б.Е. Терісаққан – Зиялылар мекені 102

Қасен А. М.Шоқайдың фотосуреттері – музей мұрасы 107

Өскембаев Д. Мен аталарыммен мақтанамын! 112

БИБЛИОГРАФИЯ ЖӘНЕ СЫН

Макипов А.С. История столицы в фотографиях 120

Макипов А.С. Представляем сборник «Подвиг казахстанцев в годы Второй мировой войны в архивных документах» 123

АҚПАРАТ және ХРОНИКА

ӘЛЕМ АРХИВТЕРІНЕН

Ica Congress Abu Dhabi 2023 126

Resource of the Month: Ica Poster Award Winners 2023 128

Central State Archives Museum of Literature And Art of Ukraine and the FamilySearch International (USA) have Started Documents Digitization 132

ОТАҢДЫҚ және ЕЛОРДАЛЫҚ АРХИВТЕРДЕН

Astana Archive Fest 133

Президенттік орталықта қазіргі кезеңдегі архив ісін дамыту мәселелері талқыланды 134

БҚО Мемлекеттік архивіне 100 жыл! 136

МРНТИ 03.20
УДК 94 (574)

Сауле Ахметовна Багдатова

Институт истории государства КН МОН РК
Казахстан, Астана
saule_tsa@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ КАЗАХСТАНА

Аннотация. В период смены социально-экономического и политического строя, в девяностые годы прошлого века, важным атрибутом развития казахстанского общества стал политический плюрализм. Этому способствовало повышение роли таких факторов, как начало процесса демократизации общественно-политической жизни, рост политической активности масс, ослабление партийно-государственного контроля, идеологической и политической цензуры, духовное возрождение, наступившая интеллектуальная свобода. В сложившейся ситуации возрастало стремление социальных слоев и групп влиять на формирование политического курса и хода социально-экономических реформ, что наиболее эффективно осуществлялось через деятельность общественных объединений, в первую очередь, партий и движений. Осмысление исторических событий, определение тенденций демократизации общественной жизни, невозможно без изучения деятельности, принципов устройства и функционирования политических партий и движений, их взаимодействия между собой и другими субъектами политического процесса. Уделяется внимание малоизученному вопросу региональных отделений политических партий, наглядно характеризующих процессы демократизации в регионах страны, однако, в данном случае речь не идет о новых партийных организациях, освещается деятельность филиалов общенациональных партий, действующих в регионах. Системность и последовательность исторических событий воссоздана на основе введения в научный оборот комплекса архивных материалов и документов Национального архива РК, Государственного архива Акмолинской области, Государственного архива Северо-Казахстанской области.

Ключевые слова: независимость, демократизация, политические партии, общественные объединения, монопартийная система, многопартийная система, доминирующая партия. региональные политические партии, печатные издания.

Введение. Исторические истоки политических партий и общественных движений на территории Казахстана восходят к началу XX века, когда на фоне сложной социально-экономической и политической ситуации, революционных потрясений, на арену политической борьбы выходит национальная интеллигенция, зарождаются новые общественно-политические и интеллектуальные течения, формируются национальные политические партии «Алаш» и «Уш-жуз», действуют партии большевиков, эсеров, кадетов, активизируются конфессиональные организации. На рубеже XX-XXI веков происходит крушение могущественной советской империи, переход к новым социально-экономическим общественным отношениям. Возрастает стремление социальных слоев и групп влиять на формирование политического курса и хода социально-экономических реформ, через деятельность общественных объединений, партий и движений. Общественные объединения возникали преимущественно по инициативе «снизу», характеризуя «включение значительного числа граждан в политическую жизнь, а также многообразие их интересов». К 1 марта 1990 года в республике насчитывалось более 100 как официально зарегистрированных, так и незарегистрированных общественных организаций. Формирование политических партий и общественных движений на территории Казахстана требует обстоятельного научного исследования, анализа архивных материалов и документов, изучение данной проблематики актуализировалось в годы независимости. Исходя из вышеуказанного, исследование в историческом контексте процесса становления многопартийной системы, деятельность региональных отделений политических партий, составляет несомненную актуальность научной публикации.

Обзор литературы (Literature Review) Отечественная историография по проблемам политических партий довольно обширна, характеризуется междисциплинарными исследованиями историков, политологов, социологов, в хронологических рамках 1990-2023 гг. Особое внимание исследователи уделяли периоду девяностых годы прошлого века, когда республика проходила сложный путь от рыночных реформ к формированию смешанной экономики, ориентированной на инновационное развитие, от глубокого экономического спада к экономическому росту и социальной стабильности, закономерно повлекшими за собой модернизацию партийно-политической сферы. Это время активизации общественных движений, политических партий, происходившие процессы нашли отражение в научных исследованиях С. Дьяченко [1], А. Нысанбаева [2], М. Ашимбаева [3], Е. Сейлеханова [4], Ю. Будуктаева [5], Л. Кармазиной [6]. Отдельные проблемы партийного строительства на современном этапе рассматриваются в научных исследованиях ряда казахстанских авторов: Е. Нурпеисова [7], А. Ауанасовой [8], С. Байпакова [9], Б. Абзалбекова [10] и др.

Известный исследователь проблемы партотрогенеза С. Дьяченко, так характеризовал формирование политических партий в Казахстане: «Если попытаться изложить процесс становления партий в виде условной теоретической модели, то она будет предполагать, что их возникновение и формирование является исторической необходимостью, закономерным следствием усложнения политической системы модернизирующегося общества, развития представительной системы, связанной с качественным изменением содержания процесса политического участия [1, с. 266]. М.С. Ашимбаев рассматривал партийную систему как важный внутривнутриполитический фактор, выделяя в ее эволюции несколько этапов [3, с. 254-255]. В трудах Е.Т. Сейлеханова, Ю.О. Будуктаева указывалось на такие характерные черты партийного строительства как наличие законодательной базы, многопартийность, рассматривались вопросы институционализации политических партий [4,5]. В целом, в указанных исследованиях представлено осмысление социально-политической истории современного общества, определены главные тенденции демократизации общественной жизни. Подчеркивается, что многопартийность в республике становится свершившимся фактом, казахстанскую партийную

систему стали характеризовать как многопартийную систему с доминирующей партией «Аманат» («Нур-Отан»).

Материалы и методы исследования (Materials and Methods) Изучение документальных и архивных материалов, играет особую роль в научных исследованиях. Фундаментальная основа первоисточников по новейшей истории республики характеризует важные аспекты исследуемой проблемы. В научной публикации использованы документы и материалы Национального архива РК (НА РК). Фонд 49 (Ф.49). (РОО «Гражданская партия Казахстана»). Государственного архива Акмолинской области (ГАКО). Фонд 1290 (Ф.1290) «Аппарат акима Акмолинской области г. Акмола. Отдел внутренней политики и социальной сферы. 1992-1995; 1995-2006 гг.». Фонд 1296 (Ф.1296) документы филиала партии Народного единства Казахстана в Акмолинской области (отдельный фонд 1296). Государственного архива Северо-Казахстанской области (ГАСКО). Фонд 669 (Ф. 669) Аппарат Акимата Северо-Казахстанской области. г. Петропавловск (1999-2003 гг.). Фонд 1010 (Ф. 1010) Северо-Казахстанское областное управление информации и общественного согласия. г. Петропавловск (1999-2004 гг.). Массив архивных документов и материалов, характеризует общественно-политическую ситуацию, развитие демократических процессов в региональном разрезе, формирование общественных движений и объединений, деятельность региональных отделений политических партий. Приводятся сведения по деятельности партий, действовавших не только в областном центре, но также численность, социальный состав, направления деятельности районных филиалов партий, получивших отражение в протоколах заседаний, справках, докладных записках, постановлениях партийных съездов и др.

Используемые методы исследования. В процессе развития и укрепления суверенитета Республики Казахстан возросло стремление социальных слоев и групп влиять на формирование политического курса и хода социально-экономических реформ, через деятельность общественных объединений, в первую очередь, партий и движений. При анализе указанных процессов использовались конкретные методы исторической науки – историзм и объективность, создающие возможность изучения исторических фактов и событий, в соответствии с конкретно-исторической обстановкой, ретроспективный метод, междисциплинарный подход, в контексте использования методологического инструментария смежных общественных дисциплин политологии и социологии; изучение трудов отечественных ученых и др. В целом, особое внимание уделялось историко-сравнительному методу изучения исторических событий в хронологических рамках 1990-2004 гг.

В начале XX века, приход к власти партии большевиков, ужесточение тоталитарного режима сворачивает демократические процессы. «Многопартийность на территории Казахстана, имевшая место на рубеже XIX-XX веков, была вытеснена компартией, установившей тотальное монопартийное господство в обществе» [7, с.28]. Характеризуя правовые основы утверждения монопартийности, современные исследователи отмечают: «Деятельность партий в СССР регулировалась Положением о добровольных обществах и их союзах утвержденным ВЦИК и СНК только 10 июля 1932 г. По отношению к ВКП (б) – КПСС оно формально применялось по аналогии. Легитимационная норма о партии большевиков появилась лишь в Конституции СССР 1936 года, зафиксировавшей идею о руководящей и направляющей роли ВКП (б). Она была закреплена в 6-й статье Конституции СССР 1977 года, особо подчеркнувшей, что КПСС является «ядром политической системы социалистического общества». Несмотря на то, что деятельность партии ограничивалась рамками Конституции СССР, КПСС превратилась в партию-государство. Она фактически устанавливала законы страны, определяя ее внутреннюю и внешнюю политику» [11]. Лишь обретение независимости открыло дорогу процессам демократизации и политического плюрализма. На смену однопартийному режиму советского

типа пришла многопартийная система демократического типа, благодаря которой отлученные прежде от политики социальные слои казахстанского общества получили возможность вхождения в политическую систему независимого Казахстана [9, с.34]. Изучение основных тенденций формирования многопартийной системы, в том числе, исследование деятельности региональных отделений, является целью научного исследования.

В девяностые годы прошлого века, общественные объединения возникали преимущественно по инициативе «снизу», характеризуя «включение значительного числа граждан в политическую жизнь, а также многообразие их интересов». В целом, за период 1991-1992 гг. Министерством юстиции Республики Казахстан было зарегистрировано 306 общественных организаций, за период с 1993 по 1995 гг. – 253, в 1996 году – 68 [12, с.171]. Значительное число возникающих объединений, формирующихся политических партий создавала аналогию стихийности процессов, в то же время в них были представлены все социальные группы и слои общества переходного периода. Данные процессы получили яркое отражение в архивных материалах, которые играют приоритетную роль в проведении научных исследований, в том числе в воссоздании деятельности региональных отделений политических партий Казахстана. Так, особый интерес для изучения общественно-политической ситуации в регионах в период становления независимости, представляет комплекс документов делопроизводственного характера, сосредоточенный в областных архивах, в том числе Государственном архиве Акмолинской области, фонд 1290 (Ф.1290) «Аппарат акима Акмолинской области г. Акмола. Отдел внутренней политики и социальной сферы. 1992-1995; 1995-2006 гг.», документы которого весьма разнообразны по содержанию и форме: отчеты об общественно-политической ситуации и деятельности общественно-политических движений и партий (квартальные, годовые), сведения, информации, характеристики по взаимодействию с политическими партиями, движениями и религиозными конфессиями, протоколы заседаний региональных отделений политических партий и движений, отчетная документация лидеров партийного движения. По ним воссоздается история деятельности отделений политических партий в регионе. К примеру, из архивных документов можно получить информацию о деятельности отделений действовавших, в области в 1996 году, их всего 7: «Социалистическая, Коммунистическая, Республиканская, Демократическая, Народно-кооперативная, Народный конгресс Казахстана и Партия Народного единства Казахстана [13, л.4].

В «Краткой характеристике политических партий, действующих в Акмолинской области и их лидеров» приводится следующая информация. «Коммунистическая партия Казахстана. Структуру областной парторганизации составляют два горкома: Акмолинский и Степногорский, 6 райкомов: Атбасарский, Алексеевский, Балкашинский, Макинский, Вишневский и Ерементавский, 67 первичных организаций. Завершается работа по образованию Целиноградского райкома КП Казахстана. Областная партийная организация насчитывает около 1 тысячи членов и 4 тыс. сочувствующих...Из крупных партийных мероприятий, состоявшихся в Акмоле за последний год, следует отметить региональную встречу партийных организаций Центрального и Северного Казахстана...» [14, л.18]. В документе приводится интересный факт о проведении «восстановительной конференции комсомола республики», характеризуется выпуск областной партийной организацией газеты «Коммунист», как «единственного сохранившегося в республике партийного издания», из ранее выходивших в шести областях Казахстана коммунистических газет, закрывшихся из-за финансовых трудностей.

**Сведения
об изданиях общественно-политических организаций
в Акмолинской области**

№	Наименование	Дата и место регистрации	Периодичность	Распространение	Тираж
1	«Азамат таймс» (респуб. газета межнационального согласия)	21 мая 1993 г Акмола. Регистрационное свидетельство № 970	1 раз в неделю	В розницу, через «Союзпечать» и общественных распространителей	5000 экз.
2	«Караоткель»	16 мая 1990 г. г. Акмола. Регистрационное свидетельство № 23	1 раз в месяц	По подписке, в розницу, через «Союзпечать» и обществ. распростран.	4900 экз.
3	«Коммунист»	5 января 1995 г. г. Акмола. Регистрационное свидетельство № 1575	1 раз в месяц	Через горком партии	2000 экз.

Фонд 1290.Опись 2, Д.38. Лл. 12.

В числе главных идеологов областной организации компартии названы 31 человек. «Первый секретарь - Алимбаев Кабер Аубакирович. Наиболее молодой и энергичный работник Байгабулов Кенес Клышпаевич, бывший партийный работник из Тургайской области. «Много бывает в командировках по области. Осуществляет связь с партийными организациями на местах и ЦК КП Казахстана» [14, л.19]. Документы свидетельствуют о достаточно сильном влиянии партии в рабочем движении, стремлении к усилению представительной власти в лице маслихатов.

Деятельность Социалистической партии начинается с сентября 1991 года, после самороспуска КПСС и Компартии Казахстана. По архивным данным, в Акмолинской области перерегистрацию в Соцпартию прошли около 1 тысячи человек, в основном ветераны бывшей КПСС. «Преклонный возраст большинства членов партии представлял одну из главных проблем социалистов, в рядах партии постепенно нарастает движение за объединение Социалистической и Коммунистической партий, в Акмоле нарастает отток партийцев из Социалистической партии в Компартию. Другое крыло Соцпартии сближается с Народным конгрессом Казахстана». Постепенно Социалистическая партия сходит со сцены, очевидцы событий связывали данный факт с отсутствием сильных лидеров [14, лл.19-20].

Партия Народный конгресс Казахстана выступала за создание мелкого и среднего слоя собственников, товаропроизводителей. В Акмолинской области социальную базу партии составляла главным образом научная и творческая интеллигенция, преподаватели вузов, и среднеспециальных учебных заведений, студенчество, всего около 1100 человек. Смена лидеров в центральном руководстве партии, приводит к резкому снижению активности партии. Демократическая партия Казахстана создается летом 1995 года, в области насчитывалось до 200 последователей партии, социальная база партии составлена директорским корпусом промышленных предприятий, интеллигенцией, госслужащими, деятелями национально-культурных центров. «Партия выступала за экономические реформы, развитие рыночных отношений. Председателем партии являлся Жангуразов Ибрагим Джутович, генеральный директор Вишневого ПО по птицеводству» [14, лл. 20-21]. Республиканская партия Казахстана выступала против частной собственности на землю, твердую позицию приоритета казахского языка. Идеологическое обоснование деятельности партии обеспечивали представители

казахской творческой интеллигенции, журналисты.

Наиболее полно представлена в архиве Акмолинской области деятельность областной организации партии Народного единства Казахстана, следует отметить, что документы и материалы партии сосредоточены в отдельном 1296 фонде (Ф.1296). Документы характеризуют деятельность партии в следующих хронологических рамках и этапах развития. 28 октября 1992 г., возникло общественно-политическое движение «Союз народное единство Казахстана». Учредительная конференция Акмолинской областной организации СНЕК состоялась 23 августа 1993 г. В соответствии с решением Второго внеочередного съезда СНЕК от 25 февраля 1995 года, СНЕК была преобразована в Партию народного единства Казахстана. 27 февраля 1999 года ПНЕК объединилась с Демократической партией Казахстана, Либеральным движением Казахстана, Республиканской партией «Отан», общественным движением «За Казахстан - 2030» в новую политическую организацию. 10 марта 1999 года 4 внеочередной съезд ПНЕК принял постановление о прекращении деятельности Акмолинской областной организации ПНЕК [15, л. 1]. В целом, за период своей деятельности партия прошла через ряд структурных преобразований, участвовала в кампании выборов депутатов в Парламент РК (1995 г.) [16, л. 4], по данным на 1 января 1996 г. ПНЕК насчитывала в своих рядах 34500 человек, объединенных в 1244 первичных, 262 районных, 47 городских организаций. Акмолинская областная организация значительно расширила ряды партии, в связи с административно-территориальными преобразованиями 1997 года. В связи с упразднением Тургайской области «...в правопреемственность Акмолинской организации ПНЕК были переданы партийные документы согласно описи, также численный состав в 110 человек» [17, л.1].

В Государственном архиве Североказахстанской области были изучены архивные материалы Аппарата Аким Северо-Казахстанской области. г. Петропавловск (1999-2003 гг.) фонд 669 (Ф.669); Северо-Казахстанского областного управления информации и общественного согласия г. Петропавловска (1999-2004 гг.) фонд 1010 (Ф.1010). Это время активизации деятельности партии «Отан» («Нур Отан», «Аманат»). В «Квартальных отчетах Управления об общественно-политической ситуации в области за 2004 год» дана информация не только по партиям, действовавшим в областном центре, но и по деятельности районных филиалов, их численности, социальном составе и направлениях деятельности, приведена следующая информация: «Североказахстанский филиал РПП «Отан» по состоянию на 01.03.04. на учете в областной партийной организации состоит – 15683 человек, создано 602 первичных организаций, принято в члены партии – 697 человек, наибольшее количество членов партии в Айыртауском представительстве – 275 и Жамбылском – 211». Североказахстанский филиал ДПК «Ак жол» - численность 3700 человек, большое внимание уделяет работе с молодежью [18, лл.4-6].

В области также действовали Североказахстанский филиал партии «Асар», филиал «Гражданской партии Казахстана», филиал партии «Руханият», численность 700 человек [18, лл.9-10]. Североказахстанский филиал партии «Демократический выбор Казахстана» стремится к регистрации партии, для чего необходимо набрать 50000 человек. Областной филиал КСДП «Аул», «Партия патриотов Казахстана», «Аграрная партия Казахстана». Наиболее активные отделения партий планируют участие в предстоящих выборах в мажилис парламента [18, л.11]. Следует отметить, что в регионе активную деятельность проводил Североказахстанский филиал «Коммунистической партии Казахстана», для него, как и для Акмолинского филиала характерна малочисленность партии, это в основном представители старшего поколения, пенсионеры. Тем не менее, Коммунистическая партия также стремилась к участию в выборах, рассчитывая пройти по партийным спискам, основа электората пенсионеры. В целом, материалы региональных архивов являются ценным источником ретроспективной информации, способствуют объективному рассмотрению событий исторического прошлого.

5. Результаты исследования (Results) Данная публикация подготовлена в рамках научного проекта ПЦФ «Эволюция политических институтов и структур в истории Казахстана (XIX–XXI вв.) ИРН BR21882308.

В научной публикации были получены следующие результаты:

- охарактеризованы отдельные процессы в общественно-политической жизни страны, в девяностые годы прошлого века;
- показаны истоки демократических процессов начала XX в., упрочение монопартийной системы в советский период;
- освещены тенденции модернизации политико-партийной сферы, формирования многопартийной системы в период независимости;
- охарактеризована деятельность ряда отделений региональных политических партий.

6. Дискуссия (Discussions). В изучении поставленной проблемы остается широкое исследовательское поле, выявлены проблемы требующие дальнейшего изучения.

- обстоятельного исследования требует деятельность лидеров общественных объединений и политических партий периода независимости;
- детального изучения требует социальная основа, политические программы ведущих политических партий независимого государства;
- всестороннего исследования требует деятельность партийных периодических изданий.

7. Заключение (Conclusion). Данная публикация посвящена изучению ключевых этапов формирования многопартийной системы современного Казахстана. Проводится анализ исторических истоков зарождения многопартийной системы, показана специфика формирования и деятельности общественных объединений и политических партий, на основе принципа историзма анализируются исторические условия и общественно-политическая ситуация переходного периода к рыночным отношениям, модернизации политических институтов в девяностые годы прошлого века. Особое внимание отводится процессам партийного строительства в регионах страны. Так, на основе архивных материалов составлена краткая характеристика деятельности политических партий Акмолинской области в период 1990-1999 гг. Особое внимание обращается на деятельность Партии народного единства Казахстана, обосновывается необходимость дальнейшей систематизации и введения в научный оборот архивных документов партии. Приводится характеристика партий и движений Северо-Казахстанской области. Подчеркивается, что происходившие трансформации сформировали основу для дальнейшего развития многопартийной системы страны.

Источники и литература:

- 1 Дьяченко С.А. Партогенез в Казахстане: состояние, проблемы и перспективы. – Алматы: КИСИ, 1997. – 220 с.
- 2 Нысанбаев А., Машан М., Мурзалин Ж., Тулегулов А. Эволюция политической системы Казахстана. – Алматы: Главная редакция «Қазақ энциклопедиясы», 2001. – 544 с.
- 3 Ашимбаев М.С. Политический транзит: от глобального к национальному измерению. – Астана: Елорда, 2002. – 304 с.
- 4 Сейлеханов Е.Т. Политическая система Республики Казахстан: опыт развития и перспективы. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2009. – 296 с.
- 5 Булуктаев Ю.О. Партийно-политическое строительство в Республике Казахстан (1991-2012 гг.) Кн. 2. Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2013. 380 с.
- 6 Кармазина Л. Проблемы казахстанской оппозиции // Центральная Азия и Кавказ. – 2009. – № 4-5 (64-65). – С. 199-209.
- 7 Нурпеисов Е.К. (в соавт.) Политические партии в избирательном процессе Казахстана // Политические инициативы Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева и созидание Астаны: Сборник материалов Международной научно-практической конференции. – Астана, 2019. – 232 с.
- 8 Ауанасова А.М. (в соавт.) История законодательства о выборах в системе местного самоуправления в Казахстане // Вестник Евразийского гуманитарного института. 2019. №2. С.22-27.

9 Байпаков М.К., Коновалов С.А., Кучинская Ю.В. Политическая модернизация и партийно-политическая система Республики Казахстан: логика перемен // Известия Национальной Академии наук РК. – Серия общественных и гуманитарных наук. – 2017. – С. 32-39.

10 Абзалбеков Б.С. Трансформация партийных систем: опыт России и Казахстана // Стратегия Первого Президента РК – Елбасы Н.А. Назарбаева – драйвер регионального развития. Т. 1. – Актөбе: Актюбинский региональный гос. университет им. К. Жубанова, 2018. – С. 266-273.

11 Зевелев А.И., Свириденко Ю.П., Павлов Д.Б., Степанский А.Д. Теоретико-методологические, историографические и археографические аспекты / <http://grachev62.narod.ru/mnpt/chapt00.htm>.

12 История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). Т. 5. – Алматы: «Атамұра», 2010. – 680 с.

13 Информация об общественно-политической ситуации в Акмолинской области. 2002 г.». Государственный архив Акмолинской области. Ф.1290. Оп.3. Д.485. ЛЛ.1-22.

14 Документы (сведения, информация, характеристики по взаимодействию с политическими партиями, движениями и религиозными конфессиями) Ф.1290. Оп.2. Д.38. Л.18.

15 Акмолинский областной комитет Партии народного единства Казахстана. Ф.1296. Оп. 1. Предисловие.

16 Акмолинский областной комитет Партии народного единства Казахстана. Ф. 1296. Оп. 1. Д. 31. Л.4.

17 Акмолинский областной комитет Партии народного единства Казахстана. Акт приема – передачи. 13 августа 1997 г. Ф.1296. Оп.1. Д.43. Л.1.

18 ГУ «Управление информации по СКО. г. Петропавловск. Квартальные отчеты управления об общественно-политической ситуации в области за 2004 год». Государственный архив СКО. Ф.1010. Оп.1. Д.57. ЛЛ.1-46.

Сәуле Ахметқызы Бағдатова

ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты
Қазақстан, Астана қ., saule_tsa@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ ПАРТИЯЛАРЫНЫҢ ӨҢІРЛІК ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа. Әлеуметтік-экономикалық және саяси жүйенің ауысуы кезеңінде, өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдарында саяси плюрализм қазақстандық қоғам дамуының маңызды атрибуты болды. Бұған қоғамдық-саяси өмірді демократияландыру процесінің басталуы, бұқараның саяси белсенділігінің өсуі, партиялық-мемлекеттік бақылаудың әлсіреуі, идеологиялық және саяси цензура, Рухани жаңғыру, интеллектуалдық еркіндік сынды факторлардың рөлі артты. Қазіргі жағдайда әлеуметтік топтар мен топтардың саяси бағыттың қалыптасуына және әлеуметтік-экономикалық реформалардың барысына ықпал етуге деген ұмтылысы артты, бұл қоғамдық бірлестіктердің, ең алдымен партиялар мен қозғалыстардың қызметі арқылы тиімді жүзеге асырылды. Тарихи оқиғаларды түсіну, қоғамдық өмірді демократияландыру тенденцияларын анықтау Саяси партиялар мен қозғалыстардың қызметі мен жұмыс істеу принциптерін, олардың бір-бірімен және саяси процестің басқа субъектілерімен өзара әрекеттесуін зерттемей мүмкін емес. Ел өңірлеріндегі демократияландыру процестерін айқын сипаттайтын саяси партиялардың өңірлік бөлімшелерінің аз зерттелген мәселесіне назар аударылады, алайда бұл жағдайда біз жаңа партиялық ұйымдар туралы айтпаймыз, өңірлерде жұмыс істейтін жалпыұлттық партиялар филиалдарының қызметі жарияланады. Тарихи оқиғалардың жүйелілігі мен дәйектілігі ғылыми айналымға ҚР Ұлттық архивінің, Астана қаласының мемлекеттік архивінің, Солтүстік Қазақстан облысының мемлекеттік архивінің архивтік материалдары мен құжаттарының кешенін енгізу негізінде қайта құрылды.

Түйін сөздер: Тәуелсіздік, демократияландыру, саяси партиялар, Қоғамдық бірлестіктер, монопартиялық жүйе, көппартиялық жүйе, үстем партия, Аймақтық саяси партиялар, баспа басылымдары.

Saule Akhmetovna Bagdatova

Institute of the History of the State of the KN MES RK
Kazakhstan, Astana, saule_tsa@mail.ru

FORMATION OF A REGIONAL SYSTEM POLITICAL PARTIES OF KAZAKHSTAN

Annotation. During the change of the socio-economic and political system, in the nineties of the last century, political pluralism became an important attribute of the development of Kazakh society. This was facilitated by the increasing role of such

factors as the beginning of the process of democratization of socio-political life, the growth of political activity of the masses, the weakening of party and state control, ideological and political censorship, spiritual revival, and the advent of intellectual freedom. In the current situation, the desire of social strata and groups to influence the formation of the political course and the course of socio-economic reforms increased, which was most effectively carried out through the activities of public associations, primarily parties and movements. Understanding historical events and determining trends in the democratization of public life is impossible without studying the activities, principles of organization and functioning of political parties and movements, their interaction with each other and other subjects of the political process. Attention is paid to the little-studied issue of regional branches of political parties, which clearly characterize the processes of democratization in the regions of the country, however, in this case we are not talking about new party organizations, the activities of branches of national parties operating in the regions are highlighted. The consistency and sequence of historical events is recreated on the basis of the introduction into scientific circulation of a complex of archival materials and documents of the National Archive of the Republic of Kazakhstan, the State Archive of the Akmola region, the State Archive of the North Kazakhstan region.

Keywords: independence, democratization, political parties, public associations, monoparty system, multiparty system, dominant party, regional political parties, print media.

References

- 1 Dyachenko S.A. Partogenesis in Kazakhstan: state, problems and prospects. - Almaty: KISI, 1997. - 220 c.
- 2 Nysanbaev A., Mashan M., Murzalin J., Tulegulov A. Evolution of the political system of Kazakhstan. - Almaty: Main editorial office of «Kazak Encyclopedia», 2001. - 544 c.
- 3 Ashimbayev M.S. Political transit: from global to national dimension. - Astana: Elorda, 2002. - 304 c.
- 4 Seilekhanov E.T. Political system of the Republic of Kazakhstan: experience of development and prospects. - Almaty: KISI under the President of RK, 2009. - 296 c.
- 5 Buluktaev Y.O. Party-political construction in the Republic of Kazakhstan (1991-2012) Book 2. Almaty: KISI under the President of the Republic of Kazakhstan, 2013. 380 c.
- 6 Karmazina L. Problems of the Kazakh opposition // Central Asia and Caucasus. - 2009. - № 4-5 (64-65). - C. 199-209.
- 7 Nurpeisov E.K. (co-authored) Political parties in the electoral process of Kazakhstan // Political initiatives of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev and the creation of Astana: Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference. - Astana, 2019. - 232 c.
- 8 Auanasova A.M. (co-author) History of the legislation on elections in the system of local self-government in Kazakhstan // Bulletin of the Eurasian Humanities Institute. 2019. №2. C.22-27.
- 9 Baipakov M.K., Konovalov C.A., Kuchinskaya Y.V. Political modernization and party-political system of the Republic of Kazakhstan: the logic of change // Izvestiya Natsional'naya Akademiya Nauk Nauk RK. - Series of social and humanitarian sciences. - 2017. - C. 32-39.
- 10 Abzalbekov B.S. Transformation of party systems: the experience of Russia and Kazakhstan // Strategy of the First President of the Republic of Kazakhstan - Yelbasy N.A. Nazarbayev - a driver of regional development. T. 1. - Aktobe: Aktobe Regional State University named after K. Zhubanov. K. Zhubanov, 2018. - C. 266-273.
- 11 Zevelev A.I., Sviridenko Y.P., Pavlov D.B., Stepansky A.D. Theoretical and methodological, historiographic and archaeographic aspects / <http://grachev62.narod.ru/mnpt/chapt00.htm>.
- 12 History of Kazakhstan (from ancient times to our days). T. 5. - Almaty: «Atamura», 2010. - 680 c.
- 13 Information about the socio-political situation in Akmola region in 2002». State Archive of Akmola region. Ф.1290.О.3.Д.485.Л.1.1-22.
- 14 Documents (information, data, characteristics on interaction with political parties, movements and religious confessions) F.1290. О.2. D.38. L.18/.
- 15 Akmola regional committee of the Party of People's Unity of Kazakhstan. Ф.1296. Inventory 1. Preface.
- 16 Akmola Regional Committee of the Party of People's Unity of Kazakhstan. F. 1296. INVENTORY 1. D. 31. L.4.
- 17 Akmola Regional Committee of the Party of People's Unity of Kazakhstan. Ф.1296. О.1. D.43. L.1.
- 18 State Institution «Information Management in SKR. Petropavlovsk. Quarterly reports of the department on the socio-political situation in the region for 2004». State Archive of SKR. Ф.1010. О.1. D.57. L.1-46.

Jiyenaliev Yerlan Kurmashevich ^a,
Razdykov Saken Zeinulovich ^b,
Khasenova Jazira Oralbekovna ^c,
Sarsambekova Arna Saparaliyevna ^d

L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan ^{a, b, c, d}

FEATURES OF ADAPTATION OF THE SLAVIC POPULATION IN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES

Abstract. *This article is devoted to the theme of the adaptation of the Slavic population in Kazakhstan during the second half of the 19th and early 20th centuries. Along with the stages of resettlement and the number of migrants, the process of creating settlements is consecrated as a necessary condition for collective adaptation to the natural and climatic conditions of Kazakhstan. The relevance of the study is determined by the development and formation in the XIX-XX centuries. Diasporas of Kazakhstan, which have become a stable component of the demographic, socio-economic, political and cultural life of the republic, showing an example of the successful adaptation of an ethnic group in a foreign cultural environment. In the course of studying the presented problem, we relied on works and documents, having studied which we were able to trace the processes of resettlement and adaptation of ethnic groups in the territory of Kazakhstan. The household adaptation is described in detail, which included the construction of dwellings, such as huts and sheds, earthen burrows, turf-hut huts, turf-wire-huts, hut-hut huts, ordinary wooden log huts adapted to the natural and climatic conditions of Kazakhstan, as well as the borrowing of elements national clothes and cuisine of the Kazakhs. The process of adapting farming to local climatic conditions with the use of three-field and shifting systems and the gradual dominance of cattle breeding, which for centuries has been the guarantor of the survival of the local Kazakh population, is shown. The social and cultural relations between the settlers and the autochthonous population are highlighted.*

The materials of the study are information from the works of Kazakh and Russian researchers, journals and memos, data from foreign sources, etc. Along with sources and bibliography, the author introduced into scientific circulation the materials of the Central State Archive of the Republic of Kazakhstan and the Archive of the President of the Republic of Kazakhstan, published in various collections of materials and documents.

This work is of practical value, since the application of this experience by the government will undoubtedly become the basis for practical application in the field of creating an atmosphere of interethnic harmony.

Keywords: *Kazakhstan; steppe; adaptation; Stolypin agrarian reform, resettlement policy; migration, demography, mud huts*

1. Introduction

In the era of globalization, many states face the task of maintaining a stable, multi-ethnic society. The area of interethnic relations will always be one of the important strategic directions in the domestic policies of countries. In our opinion, an important role in its solution will be played by the use of the unique experience of adaptation of the ethnic groups of Kazakhstan, in particular the Slavs, which occurred from the moment the region annexed to Russia, as a result of the active resettlement policy of tsarism.

And researchers have not sufficiently highlighted the problem of adaptation of the Slavic population during this period, although this aspect is an important part of this problem. Undoubtedly, this process played a big role in the process of sustainable development of Kazakhstan, in the field of interethnic relations in subsequent periods of development.

2. Materials and research methods

In the course of studying the presented problem, we relied on legislative documents, having studied which we were able to trace the resettlement of Russian, Ukrainian and Belarusian peasants to the territory of Kazakhstan. Important sources for us were archival materials published in various collections of documents, as well as Internet resources, where there is a large layer of information about the history of the resettlement of Cossacks and peasants in the 19th and early 20th centuries to the lands of Kazakhstan.

Sources on the adaptation of the Slavic population in the Steppe region in pre-revolutionary times are represented by several groups. One group consists of regulatory documents - laws, temporary regulations, government decrees, circulars and orders relating to issues of managing the Kazakh region and regulating resettlement movement.

Another group consists of materials from the Resettlement Administration - plans and reports, reviews and reference publications ("books"), journals of meetings and commissions, audit materials. For the most part, they are involved in scientific circulation by domestic and foreign scientists, becoming the subject of special or general research.

The third group is represented by numerous statistical materials. Among this group, we can highlight the materials of the First General Census of the Russian Empire in 1897, which contains the first official information on the number of the main ethnic groups living in the territory of Kazakhstan at the end of the 19th century - Kazakhs, Russians, Ukrainians, Belarusians, etc.

The systematic method made it possible to systematize the results and conclusions obtained, highlighting general trends in the problem under study. Using the historical-genetic method, the research topic is presented as an evolving process, which is characterized by a complex dynamic combination of the experience of adaptation of the Slavic population in a foreign cultural environment. The study of evolutionary changes that took place during the period of resettlement policy of the Russian authorities determined the need for the use of synchronous and diachronic research methods. Based on the problem - chronological method, it was possible to identify the main problems and facts in the history of the relationship between Slavic settlers and steppe inhabitants.

3. Discussion

The problem of resettlement and adaptation of peasant migrants of Slavic origin in the Steppe region was relevant even in the pre-revolutionary period.

In numerous works by authors of the 19th - early 20th centuries. G.E. Katanaeva (Katanaev, 1904: 201), L.L. Meyer (Meyer, 1865: 386), N.Ya. Konshin (Konshin, 1901: 32), A.K. Gaines (Gaines, 1866: 272), G.N. Potanin (Potanin, 1862 : 1089-1092), A. Dobrosmyslov (Dobrosmyslov, 1895: 360), A.I.

Maksheeva (Maksheev, 1896), M.I. Venyukov (Venyukov, 1868), I. Zavalishin (Zavalishin, 1867), F. Shcherbina (Shcherbina, 1909) and other authors contain reviews of the life activities of settlers in Kazakhstan, provide numerical data, and conduct analysis their socio-economic status.

A large number of works on the history of resettlement policy and adaptation in Kazakhstan were created during the Soviet period. At this time, migration processes in the 18th – early 20th centuries continued to be actively studied. As before, they were considered from the point of view of the course and nature of the movement of foreign ethnic groups within Kazakhstan. The works of A. Tursunbaev (Tursunbaev, 1950:125), B. Suleimenov (Suleimenov, 1963: 206) and other authors are devoted to characterizing the socio-economic type of migrants and determining the consequences of the resettlement movement.

At this time, a significant number of works were published on the demographic situation in Kazakhstan in the 18th – early 20th centuries. In 1981, a monograph by N.V. Alekseenko was published. “Population of pre-revolutionary Kazakhstan”, based on the results of the First General Census of 1897 and sample censuses (Alekseenko, 1981:301).

At the same time, the first special studies appeared on the formation of the multiethnic composition of the population of Kazakhstan. Among them, first of all, the articles and monographs of N.E. Bekmakhanova should be mentioned (Bekmakhanova, 1980: 320). Based on materials from numerous sources, the author reveals the main trends in the development of the population of the Kazakh region and adjacent regions of Northern Kyrgyzstan in the pre-revolutionary period. The issues of the formation of the multinational population of Kazakhstan in close connection with the general processes of urbanization of the northeastern and eastern regions of the country were considered in numerous works by Zh.K. Kasymbaev (Kasymbaev, 1975: 57).

A separate area continues to be the study of migration processes as a decisive factor in the formation of the ethno-demographic structure of the population of Kazakhstan in the pre-revolutionary and Soviet periods. These aspects are quite fully reflected in the works of A.B. Galiev (Galiev, 1979: 54-56), G. Krongardt (Krongardt, 1980: 77).

With the independence of the Republic of Kazakhstan in 1991, the modern stage begins in the development of the state in general and its social sciences in particular. At this time, a series of works appeared devoted to the mutual influence of the ethnic groups of Kazakhstan. Thus, in the works of S.Z. Razdykov (Razdykov S.Z. Russians of Kazakhstan, Astana, 2016: 234), G.T. Kazhenova (Kazhenova, 2017: 21-27), M.Kh. Asylbekova and A.B. Galiev (Asylbekov, Galiev, 1991: 189) examines the issues of adaptation and accommodation of the Slavic population in Kazakhstan in the second half of the 19th century - the beginning of the 20th century.

Works of Zh.O.Artykbaev (Artykbaev, 1993:40), A.N. Alekseenko (Alekseenko, 1993: 288), Kh.A. Argynbaev (Argynbaev, 2005: 146), Kulekeev N.Z. (Kulekeev, 1998:201), A.E. Eginbay (Eginbay, 2022: 209-212), V.V. Kozina (Kozina, 2007: 31-32) are dedicated to ethno-demographic issues of Kazakhstan in the specified period.

4. Results

The formation of the Slavic population of Kazakhstan began even before the region was annexed to the empire, with Cossack colonization. Four Cossack troops were formed here: the Ural, Orenburg, Siberian, and in the second half of the 19th century, Semirechensky.

This process acquired a systematic character with the systematic resettlement of Russian, Ukrainian and Belarusian peasants after the abolition of serfdom in 1861 and became widespread at the beginning of the 20th century, during the period of the Stolypin agrarian reform. The main reason for the resettlement of peasants to Kazakhstan and Central Asia was the lack of land in the European part of the country.

Resulting from the government's resettlement policy to the beginning of XX century in the Steppe Territory, the share of the Russian population was 20%, the Kazakh population was 77%, and the rest, which included all other peoples, was 3%. In the Turkestan region, these indicators were as follows: Russian migrant population - 3.7%, "indigenous foreign" - 94.4%, "other newcomers" - 1.9%. As can be seen from the above data, the Steppe Territory was subject to a particularly heavy population of settlers, where the share of this category of the population reached 20% (TsGA RK. F. 369. Op. 1. D. 2956. L. 109, 118.).

Based on the general census of the Russian Empire in 1897, on the territory of Kazakhstan, the national composition of the population of Kazakhstan was as follows: out of a total population of 4 million 147 thousand people, Kazakhs made up 3 million 392 thousand people, Russians 454 thousand people and representatives of other nationalities – 300 thousand people [24; p.31-32] (Troinitsky, 1905:115).

The resettlement was accompanied by processes of climatic, everyday, economic and cultural adaptation.

The settlers had to adapt to the natural and climatic conditions of Kazakhstan collectively, forming settlements.

Household adaptation included the construction of dwellings adapted to the natural and climatic conditions of Kazakhstan, as well as the borrowing of elements of Kazakh national clothing and cuisine.

The harsh climatic conditions of Kazakhstan became a test for the displaced. The lack of timber in the counties created additional difficulties. The migrant peasants were unable to deliver timber 10-20 miles away, because they did not have horses. "They could not buy horses because the allowance" was given to them "in a limited amount and in parts" (TsGA RK. F. 369. Op. 1. D. 2954. L. 105.).

The Russian population that settled in the region under study, in the construction of winter dwellings, first adapted to local natural conditions and proceeded from the availability of local building materials. Therefore, in the steppe treeless areas of the region, like the Kazakhs, wild stone and turf were used as building materials. Houses were built with a flat earthen roof, which replaced both the roof and the ceiling. Even in forested areas, where the main type of building material was pine wood, many poor and middle-income owners built log houses with a flat earthen roof. Since a small amount of precipitation did not really bother the owners of such dwellings, they considered gable plank roofs a luxury and did without them (TsGA Kaz SSR, f. 369, op. 1, d. 4614, pp. 3-8, 31.-52- 86).

Most families were unable to build dugouts for themselves: many huddled together with two or three families in one. "Such families had no more than one head of livestock per two families and mainly horses, which means the children were without milk; They managed to sow very poorly - 553 families had only 7 dessiatines of sowing, and by next year they managed to prepare 1 dessiatine per family» (Archive of the President of the Republic of Kazakhstan (APRC) F.140 Op.1 D.55 L.98.) .

The medical inspector of the Akmola region, court adviser, doctor of medicine N.E. Frankovsky, who examined in detail 16 villages of the Petropavlovsk district in 1896, wrote even more convincingly about the difficult living conditions of the new settlers: "The settlers dug out dugouts of this type: a dugout is a pit in 1.5 arshins deep, on it the walls rise 1 arshin above the surface of the earth, on top there is a ceiling filled with earth, without a roof, these rooms, unlike dugouts that are not deepened into the ground and made of turf or raw brick, I call earthen holes . In the spring, when the snow began to melt, the dugouts turned into bathhouses, overflowing with the stench from the crowds of people, especially since, in the absence of even such dugouts, families sometimes crowded together. In such a hole I found 19 inhabitants. Only a very few built wooden houses, but they were damp and

cold. All the peasants' premises are filled with parasites to such an extent that children appear to be covered in a rash from flea and bedbug bites." (Suleimenov, 1963: 129).

Residential buildings can be divided into six different types: 1) huts and sheds; 2) earthen burrows; 3) turf-mazankas; 4) turf-braided-mazanka; 5) wicker huts 6) ordinary wooden log huts (Argynbaev, 2005:147).

According to the description of the same N. Frankovsky, the earthen holes were pits with a depth of 2 to 2.5 arshins. They had two, and in most cases one, opening that replaced a window. The light area of these "windows" did not exceed one and a half arshins. Turf mud huts were laid out from turf plates cut like bricks. The thickness of the walls varied: 1-3 arshins. For strength, the walls were lined with thin wooden beams. The roofs were also made of turf or clay mixed with straw or reeds. The turf-wicker-mazanka differed from the turf-mazanka in that they first built wattle walls, which were coated with clay on the inside and lined with a thick layer of turf on the outside. The walls of the wattle-and-daub huts consisted of two wattles; the space between the wattles was filled with dry earth. Such dwellings, according to the recognition of the regional medical inspector, were considered "hygienic, and both ventilation and disinfection could be used in them" (Suleimenov, 1963: 130).

In addition, in the new natural conditions, migrant peasants of the late 19th and early 20th centuries borrowed some features of the estate and living space layout from the local population. Thus, in the southern regions of the Semipalatinsk district in the peasant villages of Svobodnoye, Chaikovskoye, Znamenka, etc., the emergence of which dates back to the beginning of the 20th century, peasant estates were not fenced with fences and did not have a separate yard. Outbuildings were directly adjacent to the living quarters under a solid roof and with a single entrance, like the Kazakh winter quarters. Typically, such estates were separated from each other by a distance of 20 to 50 meters. In terms of living space, the method of dividing one room into two halves using a stove heater can be considered borrowed from the local population. This layout has been preserved to this day in semi-dugouts made of turf and stone, built by Russian settlers during the founding years of these villages (TsGAR K .64 op . 1 d.153 p.7-9).

Observing the activities of the peasants of the Poltavskaya village, G.N. Potanin noted "All the settlers are busy working on arranging their homes for the winter. You need to be an eyewitness to deeply feel all their energy, fearlessness, and ingenuity with which these Poltava people are busy building their warm nest. All the material, if we had given them the forest, then in three weeks we would have built the whole city of Petropavlovsk" (Potanin, 1861: 4-8).

The settlers began to borrow elements of culture, primarily material, and life from the local population. In Kazakhstan, they used adobe as a building material - unfired clay bricks mixed with straw. Logs were laid as the basis of the roof, covered with long straw or reeds and covered with earth. Residential and farm buildings were often built under one roof, which allowed the peasant family to care for livestock during severe frosts and multi-day snowstorms. Riga and a threshing floor were usually absent from the outbuildings in Kazakhstan in private households.

In turn, the peasants influenced the homes of the Kazakhs. They were divided into two types: dwellings of the steppe zone and forest-steppe zone, which were subject to Russian influence. All buildings of the autochthonous population in the steppe were built mainly from turf; there were also wooden houses, but they were considered "a luxury available only to rich Kazakhs (Eginbay, 2022: 40).

During this period, differentiation in the size of dwellings was observed. For example, in the eastern part of Central Kazakhstan, in the low-mountain region, at the wintering site of Karashoki, the largest estate had a huge area of 28x25 m. In the northern part of Saryarka, a detachment of the Scientific Research Center for Archeology named after. K.A. Akishev, in the 2021 field season, excavations of

the Kozykosh settlement were carried out, with a total area of 160 hectares. The architectural and planning development of the territory includes about 80 separate housing and utility complexes. During the field season, 5 dwellings were excavated. The sizes of the dwellings at this settlement differed; the largest explored estate has dimensions of 30x16 m, despite the fact that the estate was not completely excavated (Beisenov: 2019: 276 p.).

The influence of the local Kazakh population also affected the costume of Russian settlers. The Irtysh Cossack population was most exposed to this influence, since they never grew fiber crops or engaged in home weaving. Therefore, Armenian camel wool made from Kazakh work was widespread among all groups of the Russian population, especially among the Cossacks. Mostly men's outerwear was made from it. In the second half of the XIX centuries, Armenians were exported from the Kazakh steppe even to the Tomsk province (Argynbaev, 2005:148) .

Among the Irtysh Cossacks in the second half of the 19th century centuries existed as everyday elements of a costume, "a beshment or robe of Kyrgyz cut, only with shorter sleeves, usually girded with a wide ribbon of colored material or a woven girdle, the color of the robe is often brown or, in the Kyrgyz taste, with patterns and colors" (Kazhenova, 2017 : 21 -27) .

Among the rich Cossacks there were also robes of Kazakh cut made of brocade, and the old-timer peasants of Altai occasionally had robes embroidered with chain stitch.

In the second half of the XIX centuries, suede and leather trousers, mainly made from goat skins, were widespread among the Cossack population of the Irtysh region and partly among the old-timer peasants. Even the cut of the fabric pants of the Bukhtarma Kerzhaks was borrowed from the local Kazakh population. Among the Kazakh headdresses, the Cossacks of the Irtysh region often wore the fox " borik ", and in winter many wore the Kazakh "tymak " from merlushka and fox skins. Typically, tymaks were sewn by Kazakh women to order for a Cossack acquaintance or tamyr (friend) (Gerasimov, 1911:21).

Among the Kazakh footwear, boots of Kazakh work, the so-called "saptama-etik", worn on the feet, like the Kazakhs, with felt stockings (kiiz-baypak), became quite widespread among the Cossack population. Old men from Cossack villages who wore "saptama-etik" claim that such Kazakh boots in the conditions of the region under study are the most comfortable type of footwear, since felt stockings protect well from severe frosts, and leather boots worn on "baypak" do not allow moisture to pass through even during slush. In addition, they simultaneously replaced Russian felt boots and boots. The old-timers of the Bukhtarma Valley used to have "boots", i.e. boots worn in winter with felt stockings (baipa q) , which were also borrowed from the Kazakhs (Argynbaev, 2005: 149) .

The influence of the local Kazakh population on Russian food was also more noticeable among the Irtysh Cossack population. The Irtysh Cossacks willingly drank kumiss from neighboring Kazakhs and ate meat, even horse meat. But they did not prepare food from horse meat, with the exception of special cases when rich Cossacks invited their Tamyr from among the noble Kazakhs and treated them in the Kazakh way, i.e. the ram was slaughtered and the meat was served in strict compliance with all Kazakh customs. Many people made "irimshik " and "kurt" from milk in the Kazakh way and used them for food (Bekmakhanova, 1980: 156.) .

Economic adaptation included the adaptation of farming to local climatic conditions and the gradual dominance of cattle breeding, which for centuries was the guarantor of the survival of the local Kazakh population.

In the process of economic adaptation, peasants returned to the three-field system of alternating grain crops XVIII century. It developed where there were large tracts of arable land, for example, on the Ishim River In Semirechye, a shifting farming system was used. The order of crop rotation included planting millet in the first year, wheat in the second year, then the land was fallow for 3

to 6 years, after which the crop rotation was repeated. Russian settlers in the southern regions of the region adopted the experience of arable farming from the local population and introduced new agricultural tools, for example, ketmen (Rumyantsev, 1911:218) .

P.P. Rumyantsev, who examined Semirechye, says about the settlers that “neither in the sense of the diversity of crops, nor in the sense of soil cultivation techniques... did they surpass the settled native Turks, Sarts and Chinese-Dungans; on the contrary, the latter cultivate rice, produce a wonderful variety of vegetables, grapes, peaches and other fruits, that is, they are engaged in crops that require much more intensive farming than ordinary peasant fallow farming. Moreover, we can say that in the sense of adaptation to natural conditions, even the economy of the nomadic Kirghiz, in its system, and not technology, is, of course, more rational than the economy of Russian peasants» (Skryplev, 1911: 56).

The same shifting farming system was used in the Syr-Darya region. The wealthy, according to P.A. Skryplev, “are neglecting their arable land because, due to monotonous wheat crops, it ceases to produce good harvests. In return, these farms rent land from the Kyrgyz and, thus, sowing from one place is transferred to another” (Bekmakhanova, 1986: 211).

There were significant differences in the occupation of agriculture by settlers in Kazakhstan in the second half of the 19th and early 20th centuries. Cereals were sown in the region: rye, wheat, barley, millet, oats, rice, corn, and industrial crops: cotton, jugara, hemp, flax. In the Aulie-Ata district, grain and melons predominated on irrigated and rainfed lands. In Kapalsky district, the share of wheat in crops decreased due to millet. In Vernensky district, the main crops on rainfed lands were millet, then wheat and oats. All other grains - rye, barley - were planted under irrigation. Wheat crops in the Kustanay district were constantly growing (up to 60% of all other grain crops sown). In Aktobe and Ural districts, the predominant crop was millet, but the role of wheat gradually increased (Bekmakhanova, 1986: 215).

In the process of adaptation, changes occurred in gardening and horticulture. Plantings of apple, pear, apricot, plum, elm, poplar, willow, and, in the south, grapes were widespread in the region. They planted potatoes, pumpkin, cabbage, carrots, radishes, beets, garlic, peppers, onions, and in the south, melons and watermelons (Shilkovsky, 2010: 185).

In the villages of Varvarinsky and Fedorovsky, about 2/3 of the allotment land was completely inconvenient for agriculture, as it was a solid salt marsh and stone, on which something grew only in a rainy year. The village of Semipolsky suffered from a lack of water, since in the two lakes nearby the water was so salty that it was unsuitable even for watering livestock. The village of Vasilkovsky, Kokchetav district, had no hayfields at all, and half of the allotment land consisted of salt marsh and stone. Residents of the village of Popovka, Omsk district, had no hayfields at all, and half of the allotment land consisted of salt marsh and stone. The plot of land in the village of Olginsky was especially inconveniently located, where peasants going out to arable land had to take water for their livestock with them. In the village of Roslavka, both dug wells provided only salt water and the peasants were forced to take water from the swamp, which led to the spread of fever (Resettlement policy of the tsarist government and its implementation in Eastern Kazakhstan (XVIII - early XX centuries), 2010: 94).

In the villages of Karpino and Taubino, which were located in the valley of the Char River, by September 1894 the total number of heads of livestock (large and small) in both villages reached 323. Despite the small number of livestock, the sown area in 1894 almost doubled and instead 220 acres of sowing in 1893 reached 430 in 1894. The largest part of the plot was suitable for cultivation, there was little inconvenient land, and with the number of community members still incomplete, the cropping system was almost exclusively single-field, which indicated the extreme extensiveness of

the economy. Processing techniques differed from those used in Russia. The fields were plowed and harrowed once at a time, fertilizers were not used at all, the depth behind the plowing was from 2 to 2.5 inches (TsGA RK F.369.Op.1.D.9487.L. 32) .

On July 11, 1898, the newspaper "Semipalatinsk Regional Gazette" published an article "Statistical notes on resettlers' settlements in the Semipalatinsk region," which provides data on the adaptation of the settlers' agricultural economy to local climatic conditions:

"As the local administration has repeatedly pointed out, without artificial irrigation, agriculture in a significant part of the region, due to soil and climatic conditions, will always be extremely unstable. Experience has shown that without such irrigation, some areas used by settlers are absolutely unsuitable for agricultural culture, and therefore, last year, additional areas were allocated to some villages, and the village of Mikhailo-Arkhangelskoe (in Ust-Kamenogorsk district) was decided to be transferred to another location , according to repeated requests from the displaced themselves." (TsGA RK. F. 17. Book 2. Op. 1. D. 17. L. 37).

Peasant migrants had a great influence on the development of agriculture among the Kazakhs, who adopted from them technologies brought from the European part of the Russian Empire.

The Russian traveler M. Schlitter made a trip to the Syrdarya region of the Turkestan region in 1886 and left valuable information about the economic life of its inhabitants. He wrote about this: "I had to observe the interesting fact of how purely nomadic life gradually changes, giving way to settled life. Many different conditions... force nomads to abandon the old way of life that their ancestors had for centuries and radically change, taking up the plow and the complex task of irrigating fields." (Isabek, Dinasheva et al., 2023: 344-352)

In turn, the peasants learned cattle breeding skills from the steppe inhabitants. One of the indicators of economic adaptation was the gradual predominance of this type of farming among peasants.

The influence of the Kazakhs on the economy of the settlers is primarily evidenced by the herd keeping of livestock on pasture, which was practiced by the Russians both in summer and winter. This was facilitated by the wide expanses of pastures in the region and the acquisition by Russian settlers, as a rule, of Kazakh cattle, accustomed to Tebenevka, even in difficult winters. In addition, the Russians willingly hired experienced Kazakh cattle breeders as shepherds for the summer and winter seasons.

In the summer, the Russians drove flocks of sheep and herds of horses far from the villages, to summer pastures, leaving only the necessary draft animals, and in the winter, the livestock was kept in convenient tracts, where it was easier to obtain pasture using Tebenevka. In such places, the Russians built a hut for a Kazakh shepherd and an open pen for livestock, mainly from stone and dung. In wooded areas - from poles. Usually, at such winter camps there was a supply of hay, which was fed to the cattle only during strong winds and snowstorms. They tried to keep flocks of sheep and herds of horses, both in summer and winter, away from populated areas, preserving the nearby pastures adjacent to the settlement for dairy cattle, since the Russians did not milk sheep and horses. And some less wealthy Russian families gave their small livestock - sheep and horses - to their Kazakh Tamyr for grazing. Some wealthy Cossacks, and rarely later Ukrainian settlers, borrowed camels from the Kazakhs as draft animals, but in very limited quantities . The Russians did not breed goats. At the end of the 19th century, the Irtysh Cossacks built "Kyrgyz pens for cattle, ... cows are milked in the Kyrgyz way: with calves allowed in; a herd of horses, if there is one, multiplies and multiplies according to the will of God, in the steppe - in Kyrgyz: with the allowance of calves: a herd of horses, if there is one, multiplies and multiplies according to the will of God, in the steppe - in Kyrgyz. Only the Cossack himself does not roam, he lives in a hut. That's the whole difference.» (Bezhkovich, 1930:103).

In the field of livestock farming, over the long period of its existence, many general and local traditions have developed regarding livestock breeds and their care, storage and primary processing of the resulting products, etc. Here in Kazakhstan, Russian settlers were forced to engage in horse breeding, learning this from the Kazakhs. It was impossible to manage without a good horse at that time. The absence of a horse or the presence of one or more horses determined the viability and power of the economy, since the horse was necessary both for agricultural work and as virtually the only means of transport. The main occupation of the Kazakhs, before the start of collectivization, remained nomadic cattle breeding. The viability of extensive cattle breeding attracted the attention of not only the Cossacks, but also the peasants who moved to Kazakhstan. "One cannot be surprised that Russian villagers, seeing before them the success of cattle breeding among nomadic tribes," wrote Yu.A. Gagemeister in the mid-19th century. «Those who do not prepare dry food for their herds, who do not have barns and take refuge from blizzards only in reeds, forests and gorges, themselves think more about the number of livestock than about their best care. That is why they are content with constructing cold barns, with which the cattle are protected only from snowstorms."

Here Gagemeister had in mind the experience of the Kazakh cattle breeding - keeping livestock on pasture in winter conditions, used in the resettlement economy of the steppe regions, where the Russian population closely communicated with the Kazakhs and had the opportunity to get acquainted with their economy. Russian peasants acquired experience in choosing convenient wintering sites, with little snow cover, protected from snowstorms; the mutual influence of the Kazakh and Russian populations was also evident in everyday life (Razdykov, 2016: 234).

Distribution of the main types of livestock in Kazakhstan in the second half of the 19th and early 20th centuries. Depends on economic and climatic conditions. In the Ural region, sheep breeding was most widespread. In different counties, sheep made up from 52 to 85% of the herd. The share of cattle in the region reached 13.4%, horses - 8.9%, camels - 5.4%. In the Turgai region, half of all livestock were sheep, cattle - 20%, horses - 17, camels - 3.9%. In the Akmola region, the proportion of sheep in the herd reached 46%, horses - 28, cattle - 18, goats - 6, camels - 2%. In the Semipalatinsk region, the herd was dominated by sheep - 60%, the average share of horses in the livestock population was 19.4%, cattle - 13.8%, goats - 5.8%, camels - 1.3%. In the Semirechensk region, the share of sheep was 71.1%, horses, goats and cattle - 9, camels - 1.4%. In the Syrdarya region, sheep accounted for 60.7%, goats - 19.3, horses - 6.8, cattle - 6.4, camels - 6.8% (Bekmakhanova, 1986:210).

The settlers adopted from the Kazakhs varieties of coarse-haired fat-tailed sheep: Baganalin white-headed gray, Edilbaevsky, Zaisan white, Zhetysu brown, Sarysu reddish-red, Karkaraly, Kustanai, etc. Cattle were represented by Kazakh and red Kalmyk breeds, which had low milk productivity. Settlers from Russia and Ukraine brought new breeds of cattle: Simmental, Dutch, Red-German, Swiss, Gray-Ukrainian (Yadrintsev 1891: 243-264).

In the steppe regions, Russian peasants also began to graze their livestock in winter on pasture, when there were not enough sheds and hay to house a large number of livestock; Only in the forest-steppe zone were they kept in barns, fed with hay and finely chopped straw, sprinkled with flour. In the summer, peasant cattle roamed the cattle fields adjacent to the villages, separated from the arable land by fences; in the fall, after harvesting the grain, it was released into the meadow and fields. During spring plowing, cattle were also grazed.

The impact of the nomadic culture of the Kazakhs on the newcomer Russian population was noted by N.M. Yadrintsev, who argued that "The borrowing of foreign culture, customs and language by Russians in the east is an undoubted fact" (Galuso: 1965: 307).

Economic activity in the new lands undoubtedly had an impact on family relationships.

The peasant household combined the functions of a family and production unit. The organization

of agricultural production in the form of family cooperation optimally corresponded to the extensive farming system that historically developed in the process of economic development of the Eurasian continent. The ratio of the number of men and women in migrant families influenced the level of their land security, since land was allocated for allotment use in accordance with the number of male souls in the family. The correlation coefficient between the indicators determining the number of male household members and the size of the land plot among settlers of the Stolypin period was 0.52. (Razgon, Belyanin et al.: 2023:485-493).

At the same time, a peasant household could function effectively only if it had male and female workers and a rationally organized gender and age division of labor. Men performed work that required greater physical strength and involved some risk. Their responsibilities included cultivating fields, collecting hay and firewood, and caring for horses and other draft animals. Women took care of livestock and poultry, as well as a whole range of housework - cooking, washing clothes, etc. They also took part in sowing, haying and reaping work, weeding fields, planting and then harvesting vegetables.

In socio-cultural adaptation, the advantage undoubtedly belongs to the Cossacks. The Cossacks on the territory of Kazakhstan developed over several centuries and consisted of several territorial groups, which were separate Cossack troops and differed in a number of organizational, economic and everyday features. The Ural, Orenburg, Siberian, Semirechensk Cossack troops were one of the foundations of Russia's political, military, economic and sociocultural presence in Central Asia in general and in Kazakhstan in particular. The Cossacks were in direct contact with the local Kazakh population and entered into a complex system of relations with them. Despite frequent conflicts and skirmishes, there were also peaceful and mutually beneficial contacts, accompanied by trade, exchange, borrowing of technologies, cultural and economic skills, and sometimes tense and hostile contacts, accompanied by the struggle for land resources, military clashes, and robberies. But despite all the complexity of relationships at certain moments in our history, the Cossacks were a striking example of flexibility and consistency in the sphere of interethnic communication. The Cossacks, who first lived on the outskirts of the Kazakh steppe, and later moved to the steppe itself, after living together for a long time with the Kazakhs, due to the numerical superiority of their neighbors of other ethnic origins, having become familiar with their home life, nomadic way of life and language, became closer to the Kazakhs. They found common ground with the indigenous population, adapted to them and coexisted, wittingly or unwittingly integrating with the Kazakh population on the basis of interaction and mutual influence. The Cossack population living surrounded by Kazakhs showed high communication abilities.

Famous researcher N.Ya. Konshin, in his essay "The economic life of the Kyrgyz of the Semipalatinsk region and the structure of the nomadic population on Cossack lands," describes the cultural adaptation of the Cossacks:

"Cossacks and Kyrgyzs have long lived close to each other and their interaction has manifested itself, of course, in more than one economic sphere. A Cossack in a Kyrgyz's village drinks tea with him, eats lamb from one dish and consumes no fewer cups of kumiss than the most seasoned Kyrgyz. The latter, when visiting a Cossack, is received in the same way as any Russian. Of course, a Cossack's house is much richer and cleaner not only than a Kyrgyz's wintering quarters, but also any peasant's hut, but this in no way excludes the possibility of finding in a Cossack the same tastes as in a Kyrgyz. Both love to decorate their winter rooms with carpets, both have a passion for chests (some of which are empty among the Kirghiz), which are supposed to indicate the wealth of the owner. The Cossack costume, its colored beshmet with long sleeves, is very reminiscent of the costume of a rich Kyrgyz. In early spring, the Kirghiz hurries to move into a yurt, as if into a barn or, in Siberian style, into a

imported place, where he lives until the fall. It is not uncommon for a rich Cossack to find a yurt in his yard. The Cossacks have endless tea drinking in the summer, like the Kyrgyz, at a round table of Kyrgyz workmanship with low legs, so you have to drink tea and so on while sitting on the ground in the Kyrgyz style. Try to come to a Cossack village in the summer in the evening or on a holiday and everywhere you will see circles of Cossacks and Kyrgyz sitting on the ground and peacefully talking with each other, often in the Kyrgyz language. Absolutely everyone knows the latter in Cossack villages" (Resettlement policy of the tsarist government and its implementation in Eastern Kazakhstan (XVIII - early XX centuries), 2018:120).

Felt products of Kazakh work - felt mats (kiiz) , patterned felt carpets (tekemet and syrmak) and patterned woven stripes (alasha) have long been bought and exchanged from the Kazakhs for bread not only by the Russian Cossack population, but also by old-timers of the Southern Altai and Bukhtarma region, from whom Kazakh felt products entered everyday life so widely that not a single family could live without them.

The long-term communication of the Cossack population with the Kazakhs was also reflected in the language of the Cossacks, who often spoke Kazakh among themselves even in the family. The Cossacks borrowed some of the habits of the Kazakhs - they went to visit neighboring Kazakh villages. Men liked to talk in groups in the evenings in a green meadow, etc.

Finally, mutual marriages of Russians with Kazakhs on the territory of the region under study were reflected even in their physical type; such marriages were especially frequent among the Irtysh Kazakhs, "where both races were partly mixed" (Argynbaev, 2005: 149).

According to V. Katarinsky, in the village of Parolovo, Aktobe district, migrant peasants said that they "are friendly towards the Kyrgyz, and the Kyrgyz do not offend them... the Kyrgyz are noticeably trying to adopt farming methods from the Russians, and are also getting acquainted with the Russian language. Children and young Russians also unwittingly learn the Kyrgyz language here through frequent meetings with Kyrgyz people" (Suleimenov, 1963: 206).

Thus, regular contacts contributed to the emergence of friendly relations between the Kazakh population and representatives of other ethnic groups . In the process of communication, a rich experience of living together, adaptation of ethnic groups to each other, and a tolerant attitude towards the traditions and customs of other peoples was accumulated.

5. Conclusion

During the period of XIX - early XX centuries there was a process of resettlement of peasants from the European part of the Russian Empire to Kazakhstan. Russians, Ukrainians, and Belarusians were able to adapt to a foreign cultural environment. Economic adaptation was represented by the process of adapting farming to local climatic conditions using three-field and fallow systems and the gradual dominance of cattle breeding, which for centuries was the guarantor of the survival of the local Kazakh population. Household adaptation, which included the construction of dwellings adapted to the natural and climatic conditions of Kazakhstan, as well as the borrowing of elements of national clothing and cuisine of the Kazakhs. The socio-cultural relationships of settlers with the autochthonous population are especially highlighted.

The study of this topic will undoubtedly make it possible to use this unique experience in the plane of modern interethnic relations in the Republic of Kazakhstan.

References

- 1 Alekseenko, 1981- Alekseenko, N.V. (1981). Naselenie dorevolucionnogo Kazahstana (chislennost', razmeshchenie, sostav, 1870-1914 gg.). – Alma-Ata. 301 p. [in Russian].

- 2 Argyimbaev, 2005- Argyimbaev, H.A. (2005). Istoriko-kul'turnye svyazi russkogo i kazahskogo narodov Pavlodar. 146 p. [in Russian].
- 3 Artykbaev, 1993- Artykbaev, Zh.O. (1993). Kazakh obshchestvo: tradicii i innovacii, Karaganda, "Poligrafiya". 330 p. [in Russian].
- 4 Asylbekov, Galiev, 1991- Asylbekov, M.H., Galiev, A.B. (1991). Social'no-demograficheskie processy v Kazakhstan (1917-1980). – Alma-Ata. 189 p. [in Russian].
- 5 Bezhkovich, 1930- Bezhkovich, A.S. (1930). Skotovodcheskij byt ukraincev-pereselencev yuzhnoj chasti Semipalatinskoj gubernii. Materialy komissii ekspedicionnyh issledovanij. Vyp. 16, L. 103 p. [in Russian].
- 6 Bejsenov, Ahiyarov i dr., 2019- Bejsenov, A.Z., Ahiyarov IK i dr. (2019). Karashoky, staraya zimovka v doline Aksary v Central'nom Kazakhstane // Polevye issledovaniya v Verhnem Priob'e, Priirtysh'e i na Altae (arheologiya, etnografiya, ustnaya istoriya i muzeevedenie). Vyp.15. Barnaul: AltGPU, 2020. S. 276 p. [in Russian].
- 7 Bekmahanova, 1980-Bekmahanova N.E. (1980). Formirovanie mnogonacional'nogo naseleniya Kazakhstan i Severnoj Kirgizii. Poslednyaya chetvert' XVIII – 60th year XIX century. M. 320 p. [in Russian].
- 8 CGA Kaz SSR, f.416.op.1, d.10, l. 436.
- 9 CGA Kaz SSR, f.369, op.1, d. 4614, ll. 3-8, 31.- 52-86. podotdela Zapadno-Sibirskogo otd. RGO», vyp. V, 1911. p.21. [in Russian].
- 10 Dobrosmyslov, 1985- Dobrosmyslov, A.I. (1895). Skotovodstvo v Turgajskoj oblasti. Orenburg: Turgajskij Oblastnoj Statisticheskij Komitet (Tipografiya NN Zharinova). VI. 360 p. [in Russian].
- 11 Eginbaj, 2022- Eginbaj, A.E. (2022). Osobennosti proyavleniya kul'turnyh svyazej domostroeniya v adaptacionnyh processah. Ahinzhanovskie chteniya-2022//Materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii studentsov i molodyh uchenyh. A. 209-212 p. [in Russian].
- 12 Galiev, 1979- Galiev, A.B. (1979). K istorii migracii naseleniya Kazakhstana // Vestnik Akademii nauk Kaz SSR. No. 5. S. 54-56 p. [in Russian].
- 13 Galuzo, 1965- Galuzo, N.G. (1965). Agrarnye otnosheniya na yuge Kazakhstan v 1867-1914 gg. Izdatel'stvo «Nauka», Alma-Ata. 307 p. [in Russian].
- 14 Gejns, 1866- Gejns, A.K. (1866). Kirgizskie ocherki // Voennyj sbornik. 9 god SPb. No. 1, 6, 7, 8. p.272. [in Russian].
- Gerasimov, 1911- Gerasimov, B. V (1911). doline Buhtarmy. «Zapiski Semipalatinskogo
- 15 Zavalishin, 1867- Zavalishin, I. (1867). Description Zapadnoj Sibiri. Tom tretij. Sibirsko-Kirgizskaya step'. Moscow. 145 p. [in Russian].
- 16 Isabek, Dinasheva, 2023- Isabek, B.K., Dinasheva L.S. i dr. (2023). Izmeneniya, razvitie i osobennosti sel'skogo hozyajstva v Syrdar'inskoj oblasti Turkestanskogo kraja (vtoraya polovina XIX – early XX vv.): posle prisoeдинeniya k Rossijskoj imperii. //Bylye Gody. No. 18(1).344-352 p. [in Russian].
- 17 Kulekeeva, Gali i dr., 1998- Kulekeeva, Zh.A., Gali, A.B i dr. (1998). Istoriya perepisej naseleniya i etnodemograficheskie processy v Kazakhstan. Almaty: Agentstvo RK po statistike. 201p. [in Russian].
- 18 Kazhenova, 2017- Kazhenova G.T. (2017). Kazachestvo v sovremennoj istorii Kazakhstana. // Vestnik Kar GU. Seriya "Istoriya, filosofiya". No. 3(67). P. 21-27. [in Russian].
- 19 Kasymbaev, 1975-Kasymbaev, Zh.K. (1975). O demografii gorodskogo naseleniya Priirtysh'ya vo vtoroj polovine XIX century // Vestnik AN KazSSR. No. 12. P.57. [in Russian].
- 20 Katanaev, 1904- Katanaev, G. E. (1904). Kirgizskij vopros v Sibirskom kazach'em vojske: Issled. gen.-m. GE Katanaeva. - Omsk: tip. Okr. shtaba [2], IV, 201 p. [in Russian].
- 21 Kozina, 2007- Kozina, V.V. (2007). Demograficheskaya istoriya Kazakhstana: Ucheb. pos. - Karaganda: Izd-vo Kar GU, 2007. 31-32 p. [in Russian].
- 22 Krasovskij, 1868- Krasovskij, I. (1868). Materialy dlya geografii i statistiki Rossii // Otchet Imperatorskogo RGO za 1863 god. SPb. P 72. [in Russian].
- 23 Krongardt, 1980- Krongardt, G.K. (1980). Pereselencheskoe dvizhenie i demograficheskie izmeneniya v YUzhnom Kazakhstan vo vtoroj polovine XIX – early XX vv. // Problemy istoricheskoy demografii SSSR. Tomsk. 77 p. [in Russian].
- 24 Maksheev, 1896- Maksheev, A. I. (1896) Puteshestviya po kirgizskim stepyam i Turkestanskomu krayu. Sankt-Peterburg. 296 p. [in Russian].
- 25 Mejer, 1865-Mejer, L. L. (1865) Kirgizskaya step' Orenburgskogo vedomstva // Sost. Gen. headquarters podpolk. L. Mejer. - Sankt-Petersburg: tip. E. Vejmar and F. Persona. P. 386. [in Russian].

- 26 Pereselencheskaya politika carskogo pravitel'stva i ee osushchestvlenie v Vostochnom Kazakhstane (XVIII-early XX vv.). (2010) Sbornik dokumentov. Chast' 1 Semej, 94 p. [in Russian].
- 27 Potanin, 1861- Potanin, G.N. (1861). Zametki o Sibirskom kazach'em vojske. //»Voennyj sbornik». No. 5. p. 4-8. [in Russian].
- 28 Potanin, Valihanov 1862 – Potanin, G.N., Valihanov, Ch.Ch. Iz Sibiri // Kolokol. (London). (1862). (No. 131). P. 1089-1092. [in Russian].
- 29 Razgon, Belyanin, 2023- Razgon, V.N., Belyanin, D.N., i dr. (2023) Demograficheskaya struktura domohozyajstv pereselencev perioda Stolypinskih reform v Altajskom okruge: polovozrastnoj sostav (by dannym Vserossijskoj sel'skohozyajstvennoj perepisi 1917) // Bylye Gody. 18(1). P. 485-493. [in Russian].
- 30 Razdykov, 2016- Razdykov, S.Z. (2016). Russian Kazakhstan, Astana. 234 p. [in Russian].
- 31 Rumyanцев, 1911- Rumyanцев, P.P. (1911). Usloviya kolonizacii Semirech'ya. // "Question kolonizacii", No. 9. P. 218. [in Russian].
- 32 Sulejmenov, 1963- Sulejmenov, B. (1963). Agrarnyj vopros v Kazakhstan poslednej treti XIX-nachala XX v. (1867-1917 gg.) Izdatel'stvo Akademii Nauk Kazahskoj SSR Alma-Ata. 129 p. [in Russian].
- 33 Shil'kovskij, 2010- Shil'kovskij, M.V. (2010). Sibirskie pereseleniya. Vypusk 3. Osvoenie Verhnego Priirtysh'ya vo vtoroj polovine XVII-nachale XX vv. Sbornik documents. Novosibirsk. P. 185 p. [in Russian].
- 34 Sherbina, 1909 – Materialy po kirgizskomu zemlepol'zovaniyu: V 12 tomah. 1898–1909 / Pod red. FA Sherbiny. Omsk, 1909
- 35 Skryplev, 1911- Skryplev, P.A. (1911). Russian seleniya v Chimkentskom uezde. 56 p. [in Russian].
- 36 Trojnickij, 1897- Trojnickij, N.A. (1905) Pervaya vseobshchaya perepis' naseleniya Rossijskoj imperii 1897 g. Nalichnoe naselenie oboego pola po uezdam, s ukazaniem chisla lic preobladayushchih rodnyh yazykov. SPb. Vyp. 7. P.115. [in Russian].
- 37 Tursunbaev, 1950- Tursunbaev. A. (1950). Iz istorii krest'yan-pereselencev v Kazakhstan. – Alma-Ata. p. 125. [in Russian].
- 38 Yadrincev, 1891- Yadrincev, N.M. (1891). Znachenie kochevogo byta v istorii chelovecheskoj kul'tury// Sibirskie inorodcy, ih byt i sovremennoe polozhenie. SPb. p. 243-264.

**Джиеналиев Ерлан Құрмашұлы, Раздықов Сәкен Зейноллаұлы,
Хасенова Жазира Оралбекқызы, Сарсамбекова Арна Сапаралиевна**
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

XIX ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СЛАВЯН ХАЛҚЫНЫҢ БЕЙІМДЕЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Андатпа. Бұл мақала XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басындағы Қазақстандағы славян халқының бейімделу тақырыбына арналған. Қоныс аудару кезеңдерімен және қоныс аударушылардың санымен қатар Қазақстанның табиғи-климаттық жағдайларына ұжымдық бейімделудің қажетті шарты ретінде елді мекендерді құру процесі талқыланады. Зерттеудің өзектілігі XIX-XX ғасырлардағы дамуы мен қалыптасуымен анықталады. Этностың өзге мәдени ортаға сәтті бейімделу үлгісін көрсетіп, республиканың демографиялық, әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени өмірінің тұрақты құрамдас бөлігіне айналған Қазақстан диаспоралары. Ұсынылған мәселені зерттеу барысында біз еңбектер мен құжаттарға сүйендік, оларды зерттей келе, этностардың Қазақстан территориясына қоныс аудару және бейімделу процестеріне назар аударылды. Үй шаруашылығының бейімделуі жан-жақты сипатталған, оған үйлер мен сарайлар, топырақ шұңқырлар, шым-мазанка, шым-тоқыма-мазанка, тоқыма-мазанка, кәдімгі ағаш бөренелер, табиғи-климаттық жағдайларға бейімделген үйшіктер салынды, сондай-ақ қазақтардың ұлттық киімдері мен тағамдарының элементтерін пайдалану. Үш танапты және тыңайған жүйелерді пайдалана отырып, егіншіліктің жергілікті климаттық жағдайға бейімделу процесі және ғасырлар бойы жергілікті қазақ халқының өмір сүруінің кепілі болған мал шаруашылығының біртіндеп үстемдігі көрсетілген. Қоныс аударушылардың автохтонды халықпен әлеуметтік-мәдени қарым-қатынастары ерекше атап өтіледі.

Зерттеу барысында қазақстандық және ресейлік зерттеушілердің еңбектерінен алынған мәліметтер, журналдар мен естеліктер, шетелдік дереккөздердің деректері және т.б. пайдаланылды. Дереккөздер мен библиографиямен қатар автор ғылыми айналымға Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік мұрағатынан және Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік мұрағатынан алынған материалдарды енгізді.

Бұл еңбектің практикалық маңызы зор, себебі үкіметтің осы тәжірибені пайдалануы ұлтаралық келісім атмосферасын құру саласында іс жүзінде қолдануға негіз болатыны сөзсіз.

Түйін сөздер: Қазақстан; дала; бейімделу; Столыпиндік аграрлық реформа, қоныстандыру саясаты; көші-қон, демография, балшық лашықтар.

Джиеналиев Ерлан Курмашевич, Раздыков Сакен Зейнуллович,
Жазира Оралбековна Хасенова, Арна Сапаралиевна Сарсамбекова
Евразийский Национальный Университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ СЛАВЯНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX-НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Аннотация. Данная статья посвящена теме адаптации славянского населения, в Казахстане в период второй половины XIX-начала XX века. Наряду с этапами переселения и численностью переселенцев освещается процесс создания населенных пунктов, как необходимого условия коллективного приспособления у природно-климатическим условиям Казахстана. Актуальность исследования определяется развитием и становлением в XIX- XX вв. диаспор Казахстана, которые превратились в стабильный компонент демографической, социально-экономической, политической и культурной жизни республики, показывающий пример успешной адаптации этноса в инокультурной среде. В ходе изучения представленной проблемы мы опирались на труды и документы, изучив которые смогли проследить процессы переселения и адаптации этносов на территории Казахстана. Подробно описана бытовая адаптация, которая предусматривала строительство жилищ, таких как шалаши и сараи, земляные норы, дернухи-мазанки, дернухи-плетенки-мазанки, плетенки-мазанки, обыкновенные деревянные бревенчатые избы, приспособленные к природно-климатическим условиям Казахстана, а также заимствование элементов национальной одежды и кухни казахов. Показан процесс приспособления занятия земледелием к местным климатическим условиям с применением трехпольной и переложной систем и постепенное доминирование скотоводства, которая на протяжении столетий была гарантом выживания местного казахского населения. Особо выделены социально-культурные взаимоотношения переселенцев с автохтонным населением.

Материалами исследования стали сведения сочинений казахстанских и российских исследователей, журналы и служебные записки, данные зарубежных источников и др. Наряду с источниками и библиографией, автор ввел в научный оборот материалы Центрального государственного архива Республики Казахстан и Архива Президента Республики Казахстан, опубликованных в различных сборниках материалов и документов.

Данная работа представляет практическую ценность, так как применение этого опыта правительством несомненно станет основой для практического применения в сфере создания атмосферы межэтнического согласия.

Ключевые слова: Казахстан; степь; адаптация; Столыпинская аграрная реформа, переселенческая политика; миграция, демография, мазанки.

XFTAP 03.20

Ильясова Күлпәш Мырзамұратқызы

Тарих ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
E-mail: kulpash_66@mail.ru

АЛАШОРДАШЫ ҚҰСАЙЫН ҚОЖАМБЕРДИН: «МЕНИҢ ӨМІРБАЯНЫМ»
(Астана қаласы Мемлекеттік архивінің деректері негізінде)

Аңдатпа. Аңдатпа. Мақала Ақмола өңірінен шыққан ағайынды Құсайын және Хасен Қожамбердиндердің Алаш қозғалысындағы қызметін көрсетуге арналған. Алғашқысы 1917 жылғы Жалпы мұсылман съезіне кеткен бір топ қазақ өкілдерінің қатарында болған. Большевиктер билігі орнағаннан кейін кеңестік жүйеде ұлт мүддесі үшін қызмет еткен. 1918 жылдың көктемінде колчакишылдар Ақмоладағы Совдепті құлатқан кезде, құрамындағы мүшелер түрмеге жабылады. Солардың ішінде Құсайын Қожамбердин де болған. Ақмола совдепінің көрнекті мүшесі Сәкен Сейфуллинмен жақсы араласқан. Атаман Анненковтың азап вагонында бірге болған. Бірақ, өзінің ерекше қасиеттерімен түрме бастықтарымен тіл табысып, қамаудан босатылған. Өкінішке орай, кейінгі оқиғалар көрсеткендей, Құсайын Қожамбердин большевиктер тарапынан қысымға ұшырап, сот-тергеу ісіне тартылады. Нәтижесінде Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 58-бабымен сотталады. Сот үкімі бойынша дәл осы баппен Хасен Қожамбердин 3 жылға, Құсайын Қожамбердин 10 жылға еңбекпен түзеу лагеріне жіберіледі. Алайда, екеуі де құрамында қылмыстары болмауынан 1963 ж. 13 сәуірінде Қарағанды облыстық сотының шешімімен ақталған. Астана қаласы Мемлекеттік архивінен Құсайын Қожамбердиннің қылмыстық ісі туралы құжаттар сақталған. Ақмоладағы Еңбекпен түзеу лагерінің бастығы Гриценкоға 1932 ж. 2 шілдеде жазған өтініш хат бойынша Қ.Қожамбердин 1931 ж. 10 маусымда Қарағанды оперсекторының өкілеттілігімен Жаңаарқа ауданында тұтқындалған, Қазақстан бойынша ОГПУ Өкілетті өкілдігі Қылмыстық кодекстің 58-бабы 10-тармағы бойынша бір іспен 15 адам Ташкент қаласында концлагерде айыпталған. Қ.Қожамбердин Еңбекпен түзеу лагеріндегі шаруашылық бөлімде ветфельдшер болған. Ағайынды Қожамбердиндердің бүгінгі ұрпақтарының айтуынша, Құсайын 1956 жылы, ал Хасен 1972 жылы қайтыс болған. Саяси қуғын-сүргін құрбандары ретінде олардың тұтқындағы және ақталғаннан кейінгі тағдыры әлі де терең зерттеуді қажет етеді.

Кілт сөздер: алаш қозғалысы, қуғын-сүргін, ағайынды Қожамбердиндер, ветдәрігер, кеңес үкіметі, қылмыстық істер, өтініш хат, ақтау.

2020 жылдың 24 қарашасында құрылған Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау бойынша Мемлекеттік комиссия жұмысының аясында іске асырылған зерттеу-зерделеу жұмыстарының бір бағыты Қазақстан территориясының тұтастығы мен азаттығы жолындағы күрескерлер, соның ішінде топтық, басқаша айтқанда күш біріктіріп күрескен жергілікті тұлғаларды анықтау болды. Зерттеу барысында патшалық, алаштық және кеңестік жүйеде ұлт мүддесіне қатар қызмет еткен бірнеше ағайындылар тобы анықталды. Айталық, Ақмола өңірі бойынша ағайынды Әділөвтер (Байсейіт, Дінмұхамед, Әбубәкір, Әбуәли, Асқар, Жолдасбай), ағайынды Нұралиндер (Барлыбай, Олжабай, Төлебай (Барлыбайұлы) және ағайынды Қожамбердиндер (Құсайын, Хасен). Осы уақытқа дейін алдыңғы екі ағайындылар туралы біршама жазылды. Олардың Алаш қозғалысынан бастау алатын белсенді қызметі кәмпескелеу кезінде Ақтөбе, Атырау өңіріне жер аударылуымен, одан кейін ашаршылыққа ұшырауымен, ақырында қудалауда жүріп оққа ұшқаны бар, қайтыс болғаны бар, түрмеге қамалғаны бар, ру-ру болып біріккен осындай топтардың жетекшілерінің барлығы да жаппай саяси қуғын-сүргін құрбаны болды.

XX ғ. 20–50 жж. кеңестік-партиялық билікке қарсыласқан кез-келген оппозициялық топтар (рулық, саяси, мәдени-ағартушылық, діни, ғылым-білім) Әлихан Бөкейхан бастаған алашордашылардың ықпалымен әрекет жасаған, алаш идеясымен қаруланған әлеуметтік топтар дегенге саяды. Қазақ зиялыларын жаппай тергеу кезінде алынған өте ауқымды, том-том жауаптар мен көрсетінділер кейінірек, тыңғылықты ізденіс жұмыстарына ерте араласқан алаштанушы-ғалымдар мен кәсіби тарихшылардың арнайы зерттеулері мен монографияларына негіз болды.

Большевиктер билігі толық орнатылғаннан кейін кеңестік биліктің саяси науқандары басталды. Соның бірі күштеп ұжымдастыру саясаты, осы науқанға қарсы шыққан топтық күрескерлер қатарында Ақмола өңірінен шыққан ағайынды Қожамбердиндер болды. Олар да осы өңірден шыққан ағайынды Әділөвтер секілді Алаш қозғалысына қатысқан. Олай дейтініміз, 1917 жылғы «Қазақ» газетінің № 228 санында «Жаңа хукіметтің жиылыстар һәм союздар туралы қаулысы» жарияланады. Осы қаулының соңында Жалпы мұсылман съезіне кеткен бір топ қазақ өкілдерінің аты-жөндері берілген. Барлығы 20 адам, солардың ішінде Ақмоладан - Әбубәкір Даулыбаев пен Құсайын Қожамбердин, Байсейіт Әділов, Олжабай Нұралин, Әділхайыров, Ғұмыр қажы Әділхайыров, Құрманғали Қосшығұлов, соңғы кісі өз қаржысымен, қалған алтауы Ақмолаға қараған 47 болыстан, болыс басы 100 сомнан, 4700 сом қаржымен кеткен [1].

Мұнда Құсайын Қожамбердин Ақмола облысы бойынша жасалған тізімнің бас жағында тұр. Бұдан олар да ағайынды Әділөвтер, ағайынды Нұралиндер сияқты Ақмола өңіріне белгілі азаматтар болғанын, Алаш қозғалысына қатысқанын және оның белсенді мүшелері болғаны айқын көрінеді. Құсайын туралы қызықты мәліметтерді С.Сейфуллин береді. Оның айтуынша, Ақмолада Совдеп құрылғанға дейін Құсайын Ақмола уездік Қазақ комитетінің мүшесі болған. Одан кейінгі шым-шытырман оқиғаларды Құсайынның 1932 жылы түрмеде отырып жазған өтініш хаты мен оған қоса тіркелген өмірбаянынан білуге болады. Ал соңғы деректер «Ortalyq Qazaqstan» сайтында жарияланған ағайынды Қожамбердиндер ұрпағының естеліктерінен алынды. Журналист Тілеуқабыл Байтұрсынның мәліметінше, Қарағанды қаласында тұратын ағайынды Қожамбердиндердің бүгінгі ұрпақтары Мұрат Хасенұлы мен Райхан Хасенқызы, әкелерінен мұра болып қалған шаруашылық істерімен айналысып, қасиетті тұлғаның қадіріне жеткен [2].

Тәуелсіздік кезеңінде жарияланған Қарағанды облысы бойынша Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті департаментінің мәліметтері бойынша ветфельдшер Құсайын

Қожамбердин туралы мынадай анықтамалар бар. Біріншісі Құсайын Қожамбердин (1887 ж.т.), қазақ, бастауыш білімі бар, Жаңаарқа ветеринарлық пунктінде қызмет еткен [3], екіншісі Хасен Қожамбердин (1909 ж.т.), қазақ, сауатсыз делінген және екеуінің де Қарағанды облысына қарасты Жаңаарқа ауданы, № 4 ауылдың тумасы екені, екеуінің де бір жылда бір күнде 1931 ж. 10 маусымда Қарағандыдағы Біріккен мемлекеттік саяси басқарма (ОГПУ) қызметкерлері тұтқындағаны, бастысы 1931 ж. 23 қарашада Қазақстандағы ОГПУ Өкілетті өкілдігі РСФСР Қылмыстық кодексінің 58-10, 58-11 бабымен айыпталғаны жазылған [4].

Сот үкімімен Хасен 3 жылға, Құсайын 10 жылға еңбекпен түзеу лагеріне жіберілген. Екеуі де 1963 ж. 13 сәуірінде Қарағанды облыстық сотының шешімімен құрамында қылмыстары болмауынан ақталған. Осы ретте айта кетерлігі, Құсайын Қожамбердиннің жеке ісі бойынша архивтік анықтамада оның мерзімінен 9 ай 8 күн бұрын, 1933 ж. 13 сәуірінде Ақмола халық сотының шешімімен босатылғаны көрсетілген [5, 6-п.].

Тағы бір жарияланған анықтамада Құсайын Қожамбердин (1888 ж.т.) Қарағанды облысы Жаңаарқа ауданы № 4 ауылдың тумасы, қазақ білімі орташа, ветфельдшер, Қарағанды облысы бойынша Мемлекеттік қауіпсіздік комитеті басқармасы қызметкерлері 1949 ж. 15 желтоқсанда тұтқындаған. РСФСР Қылмыстық кодексінің 58-10 бабымен айыпталып, 10 жылға еңбекпен түзеу лагеріне кесілгені жазылған. 1962 ж. 14 шілдеде ҚазССР Жоғарғы сотының шешімімен құрамында қылмысы болмауынан ақталған [6].

Сонда Құсайын Қожамбердин екі рет (1931, 1949) сотталған болып шығады. Бірде тоғысып, бірде тоғыспай жататын осындай әртүрлі ақпараттардың ара-жігін ажырату үшін, әзірге қолда бар материалдармен ғана шектелеміз.

С.Сейфуллин нақты көрсеткендей, аласапыран жылдарында Ақмолада бірнеше «үкімет» болған. Олар: 1) Уақытша комиссар. 2) Ояздық қазақ комитеті. 3) Уақытша Совдеп. 4) Қазақ-орыс басқармасы. 5) Земство шақырушы комитет [7,115 б.].

1917 жылдың наурыз айынан бастап өлкемізде Уақытша үкіметтің жергілікті басқару мекемелері және қоғамдық саяси ұйым ретінде құрылған Қазақ комитеттері пайда болады. Соның бір тармағы Ақмоладағы уездік Қазақ комитеті еді. Азаттық жолындағы өңірлік күрескерлердің көбі соның құрамында әрекет жасады. Бір қызығы, осы кезеңде Ақмоладағы зиялы қауым өкілдерінің көбі аталған «үкіметтерде» қатар қызмет еткен немесе т бірінен екіншісіне ауысып отырған. Мұны, ең алдымен елдегі тұрақсыз саяси жағдаймен түсіндіруге болады. Сәйкесінше, олардың саяси ұстанымы да өзгеріске ұшырап отырған.

С.Сейфуллин Ақмола уезіндегі большевиктерге қарсы құрылған комиссияның (бастығы Сербов) бақылауындағы Ақмола түрмесіндегі адамдар мен шытырман оқиғалардың ішінде осы түрмеден өзінен бұрын босап шыққан Құсайын Қожамбердин туралы да жазады. Бұл мәліметтер Қ.Қожамбердиннің 1932 жылғы өтініш хатында көрсетілген оқиғалармен сәйкес келеді. Расында, 1918 жылдың мамыр айында колчакшылар Ақмоладағы Совдепті құлатқан кезде, құрамындағы мүшелердің барлығы дерлік соққыға жығылып, түрмеге жабылып, солардың ішінде Құсайын да болған.

С.Сейфуллиннің романы бойынша Құсайын тұтқынға түскеннен кейін Ақмола түрмесінің бақшасындағы қызметке бөлінген, ол осы жұмысын пайдаланып, бір күні большевиктерге қарсы құрылған комиссияның бастығы Сербов, гарнизон бастығы мен түрме бастығын қонақ етеді. Қазақтың ұлттық тағамдарын (қой еті, қымыз) алдырады, дастархан басындағы әңгіме кезінде «мені «большевик» демесеңіздер екен, олай десеңіздер маған ауыр тиеді. Онда мені жәбірлеген боласыздар, мен большевик емес едім, мен босқа күйіп отырмын» дейді. Сонда комиссия бастығы Сербов пен гарнизон бастығы мұны тексеру керектігін айтқан. Құсайын оңаша қалғанда қонақтарына өзінің «құмалақшы», балгер екенін айтып, олармен қарым-

қатынасын жақсартып алған екен. Ақырында Құсайынның балгерлігіне тәнті болған гарнизон бастығы «мынау бір ақылды қазақ екен. Мен енді мұны тез босаттырам» деп уәдесін беріпті. Тексеру амалдарын жүргізіп, 2-3 күннің ішінде Құсайынды түрмеден босатып жіберген [7, 236-237 бб.].

Зерттеу барысында осы мәліметтер Астана қаласы мемлекеттік архивінен табылған құжаттармен толықтырылды. Алғашқы құжат Құсайын Қожамбердиннің Ақмоладағы Еңбекпен түзеу лагерінің бастығы Гриценкоға 1932 ж. 2 шілдеде жазған өтініш хаты. Онда Қ.Қожамбердин 1931 ж. 10 маусымда Қарағанды оперсекторының өкілеттілігімен Жаңаарқа ауданында тұтқындалғанын, Қазақстан бойынша ОГПУ Өкілетті өкілдігі Қылмыстық кодекстің 58-бабы 10-тармағы бойынша бір іспен 15 адамды, Ташкент қаласында конц.лагерде айыпталғаны, соның ішінде аудандық атқару комитеті президиумының мүшесі болған өзін және жауапты хатшы қызметін атқарған Смағұл Мусинге 10 жыл берілгені, жолдас Сольцтің көмегімен босатылған 10 адамның қатарында С.Мусиннің болғаны да айтылады. Әрі қарай мұның бәрі Гриценкоға белгілі екені, өзінің соның қарамағында 7 ай бойы бақылауда жүргені, Еңбекпен түзеу лагеріндегі шаруашылық бөлімінде өз мамандығы бойынша жұмыс істегені, басқа совхозда және осы кезеңде тек алғыс алғаны, арнайы жұмыста және әкімшілік тарапынан мінез-құлқына байланысты ешбір наразылықтың болмағанын алға тартады. Мұның бәрін өзіңіз жақсы білесіз, тіпті ЕТЛ жұмысшы бөлімінің бұрынғы меңгерушісі және облыстық ЕТЛ-нің бастығы жолдас Есілбаев та біледі дей келіп, өзінің қызметтік міндеті мен үлгілі тәртібі өзінің толық түзелгенінің сөзсіз белгісі екенін, оған ешкімнің қарсы болмайтынын, сол себепті Жұмысшы-шаруа үкіметі жазалау шараларын бере отырып, нашар мінез-құлық пен жат әрекетке бейім қылмыскерлердің түзелуін қалайды.

Олай болса, өзінің лагердегі әкімшілік бақылауында болған 13 айлық мерзімде түзелгенін жазады. Қазіргі кезде жанына қатты батып жүргені, қалайда өзінің таза да әділ еңбегімен үш кішкентай балалары мен науқас әйелін аштықтан қорғап, солардың тірі қалуына көмектесу екенін, өзінің 44 жасқа келгенін, туберкулез, миокардит, созылмалы асқазан ауруымен ауырып, екінші санатты мүгедектігін алға тартады да, жоғарыда айтылғандардың негізінде, өзінің бақытсыз отбасының көз жасы үшін және ауыл шаруашылық саласындағы 20 жылдық еңбек өтілін ескере отырып, өзін қалған жазалау шараларынан босату жөнінде арнайы комиссияға ұсыныс беруін, болмаса тікелей әкімшілік бақылаушы ретінде өз қолындағы әрбір тұтқынның мінез-құлқы мен сипаттамасын беруін өтінген [5, 3-4-пп.].

Құсайын Қожамбердин осы өтінішке 11 жасынан 44 жасына дейінгі өмірбаянын да қоса тіркеп жіберген. «Менің өмірбаяным» деп аталатын бұл құжатта да маңызды ақпараттар берілген. Ол өзінің Ақмола қаласынан 400 шақырым қашықтықта орналасқан Жаңаарқа ауданында (Ақмола округіне қарасты бұрынғы Асан қайғы ауданы) дүниеге келгенін, қазақ екенін, әкесі Қожамберді Сәрсеновтің мал шаруашылығымен айналысқанын, 11 жасында Ақмола қаласына келіп, 1899 ж. 3 кластық Ақмола қалалық училищесіне түскенін, оны бітірген соң 1907 ж. қазына есебінен Омбы қаласындағы ветеринарлық-фельдшерлік мектебіне түмкенін, оқуды өз қаржысы есебінен жалғастыруға шамалары келмегенін, Омбы ветеринарлық-фельдшерлік мектебін 1911 ж. 7 мамырында бітіріп, 9 мамырда Ақмола губернаторының бұйрығымен 4 жылдық стипендияның 1/2 қайтару үшін Петропавл уезіндегі Полтава селосына тағайындалғаны, өзінің қазынадан оқуға алынған қарызын өтегеннен кейін, 1916 ж. ортасында Ақмола қаласынан 180 шақырым қашықтықтағы Өлеңті ауданына (қазіргі Ерейментау ауданы Ақмола облысы) мал айдайтын жолға ауыстырылады да, бұл жерде 1917 ж. 1 маусымына дейін болғаны, төңкеріске байланысты арнайы жұмысының далада қалып, Ақмола уездік қазақ комитетіне сайланғаны, 1918 ж. басында Совдептің пайда болуымен оның

атқару комитетінің мүшелігіне де сайланғаны, онда уездік ветеринарлық бөлім жетекшісі және трибунал мүшесі болғаны, осы жылдың мамыр айында Совдептің билігін құлату кезінде, басқалармен бірге көшеде соққыға жығылып, колчаковшылдардың тұтқынына түскені, бұл туралы С.Сейфуллиннің шығармасында егжей-тегжейлі жазылғаны, сол тұтқындалғандардың ішінде екі адамның Ақмолада екенін, біреуі Ақмола ЕТЛ бастығының орынбасары Есжанов, екіншісі сүт фермасының малшаруашылығы секциясының жетекшісі Марк Семенов. Кездейсоқ өзінің шамамен екі айдан кейін босатылып, бірден жасырынып үлгергенін, бір күннен кейін қайтадан қамауға алмақ болғанын, бірақ өзінің ұстатпай кеткен.

Осылайша, 1920 жылға дейін қашып жүрген. 1920 ж. кеңестік биліктің орнауымен Спасскіде учаскелік ветеринар-дәрігер болып тағайындалған. 1922 ж. 22 тамызда Ақмола уезі бойынша ветеринар штатының қысқаруына байланысты басқа қызметкерлермен бірге жұмыстан босатылады. Бір мезгілде Халық комиссарлар кеңесінің декретіне сәйкес Ақмола уездік атқару комитеті қазақ қызметкері ретінде шақырып, бірден халық тергеушісі қызметіне тағайындалады, мұнда 1925 жылға дейін жұмыс істеген. 1927 ж. аяғынан бастап Округтік ветеринарлық бөлімге өтініш хазып, бірден шақыру алған. Сөйтіп қайтадан өзінің арнайы қызметіне кіріскен. Содан бері мамандығы бойынша үзіліссіз жұмыс жасаған. Жыл сайын жылжымалы жасақтың жетекшісі болған, әрдайым жұқпалы ауруларды дер кезінде жойып отырған. Бір жазда 40-50 мың бас малды сақтап қалып, мақтау қағазын алған, алайда ОГПУ тұтқындалған кезде басқа құжаттармен бірге алып қойған. Міне, көрініп тұрғандай, өзінің туған жерінде бес жылдай ғана тұрғанмын, оның өзінде үлкен үзілістер болған. Оның үстіне менің осындай азапты өміріме себепші болған жеке жауларым, мені контрреволюционер ретінде көрсетіп, тұтқындалғаннан кейін менен жергілікті ауқатты адам мен байдың баласын шығарды. Осы айтқандарымның барлығы шындық. Мәліметтер дұрыс болмаса, заң алдында жауап беретінін жеткізген 5, 3-4-пп.].

Ақмола өңірінен шыққан ветфельдшер Құсайын Қожамбердин мен Хасен Қожамбердин ағайынды адамдар болған. Олар ес білгелі мал шаруашылығын кәсіп еткен, ауқаттылар санатына кірген. Бұл отбасынан ашаршылық пен ұжымдастыру кезінде мал басын сақтап қалудың қыр-сырын білген ветфельдшер Құсайын Қожамбердин шыққан. Ол кәсіби білімінің арқасында кеңестік саясаттың салдарынан бір отбасының немесе бір әулеттің ғана емес, біртұтас елдің малын қауіп-қатерлерден сақтап қалған, жұқпалы мал ауруының алдын алған. Осылайша біліктігі мен кәсібилігін өндірісте, яғни мал шаруашылығы саласында дәлелдеген.

Ағайынды Қожамбердиндердің бүгінгі ұрпағы қарағандылық Мұрат Хасенұлы мен Райхан Хасенқызының айтуынша, Қожамбердин Құсайын қазақтың арасында ең алғаш жоғары дәрежелі ветеринарлық білім алған азаматтардың бірі болған. Туған халқының жарқын болашағы үшін аянбай еңбек еткен. Төңкеріске дейін Ақмола земствосында еңбек еткен. Ақмола совдепінің мүшесі ретінде белгілі қоғам қайраткері, Алаштың аяулы азаматы Сәкен Сейфуллинмен үзеңгілес жолдас болған. Ақмолада Совет өкіметі құлағанда Сәкенмен бірге Анненковтың азап вагонында қорлық көрген. Өкініштісі сол, асыл азаматты өз қолымен орнатқан өкіметі «халық жауы» деп айыптап, отыз жылға жуық ғұмырын айдауда өткізуге мәжбүр қылды. Кейін елге оралған соң ақталып, 1956 жылы дүниеден озады. Қазіргі Қарағанды облысына қарасты Шет ауданының Бетбақдаламен шектесетін тұсында «Қызылтау» кеңшары болған. Оған атақты ғалым Кәрім Мыңбаевтың есімі беріліп, мұнда асыл тұқымды Мұғалжар жылқысын өсіретін тәжірибе станциясы жұмыс жасаған. Өкелері Хасен 1953 жылы осы шаруашылықтың жылқысын қабылдап алып, өзі өмірден өткенше, 1972 жылға дейін жемісті еңбек еткен.

Қорыта келгенде, Алаш қозғалысына қатысқан топтық күрескерлер (рулық топтар, ағайынды топтар) туралы әлі де терең зерттеулер қажет, әсіресе олардың бүгінгі ұрпақтарының естеліктер де өте маңызды. Алаш қозғалысы тарихында ағайынды топтардың күш біріктіруі

азаттық күреске едәуір серпін берді. Басқаша айтқанда, большевиктердің партиялық-кеңестік жүйесіне қарсы саяси күштердің ұлттық негіздерінің бір тармағы жергілікті жерлердегі қазақ руларына біріккен ауылдар мен сол өңірлерден шыққан ағайындылардың күресімен де сипатталады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жаңа хукіметтің жиылыстар һәм союздар туралы қаулысы /Қазақ, 3 май 1917 ж. № 228.
2. Байтұрсын Т. Қасиетті түліктің қадіріне жеткен. [Электронный ресурс] – URL: /https://ortalyq.kz/asietti-tlikti-adirine-zhetken/ (Есепке алынған күні: 10.09.2023).
3. Кожамбердин Хусаин. [Электронный ресурс] – URL: https://lists.memo.ru/d16/f407.htm. (Есепке алынған күні: 10.09.2023).
4. Кожамбердин Хасен. [Электронный ресурс] – URL: [https://ru.openlist.wiki (Есепке алынған күні: 10.09.2023).
5. Астана қ., МА. 85-қ., Дело по обвинению Кожамбердина Кусяина по ст.58-10 УК РСФСР. 1-т., 2-іс. 6-п.
6. Кожамбердин Хусаин. [Электронный ресурс] – URL: https://timenote.info/ru/Husain-Kozhamberdin. (Есепке алынған күні: 10.09.2023).
7. Сейфуллин Сәкен (Садуақас). Тар жол, тайғақ кешу. Үшінші рет басылуы. – Алматы: Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасы, 1960. – 482 б. - Б.115.

МРНТИ 03.20

К.М. Ильясова

кандидат исторических наук., асс.профессор

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева.

E-mail: kulrash_66@mail.ru

АЛАШОРДИНЕЦ КУСАЙЫН КОЖАМБЕРДИН: «МОЯ БИОГРАФИЯ» (на основе архивных источников Государственного архива г. Астаны)

Аннотация. Статья посвящена деятельности братьев Кусяин и Хасена Кожамбердиновы в движении Алаш. Они были уроженцами Акмолинского региона Старший из них был в числе группы казахов, ушедших на всеобщий мусульманский съезд 1917 года. После установления большевистской власти он продолжил служить в интересах нации в советской системе. Весной 1918 года, когда колчаковцы свергли Совдеп в Акмолинске, члены его состава были заключены в тюрьму. Среди них был Кусяин Кожамбердин. Он был в хороших отношениях с видным членом Акмолинского совдепа Сакеном Сейфуллиным. Они находились вместе в «вагоне страданий» атамана Анненкова. Но, обладая особыми качествами, он нащел общий язык с начальником тюрьмы и был освобожден из-под стражи. К сожалению, как показали последующие события, Кусяин Кожамбердин подвергается давлению со стороны большевиков и привлекается к судебнo-следственным делам. В результате осужден по статье 58 Уголовного кодекса Российской Федерации. По приговору суда по той же статье его брат Хасен Кожамбердин направляется в трудовой лагерь на 3 года, а сам Кусяин Кожамбердин на 10 лет. Однако оба были реабилитированы решением Карагандинского областного суда от 13 апреля 1963 г. из-за отсутствия в их составе преступлений. В Государственном архиве г. Астаны хранятся документы об уголовном деле Кусяина Кожамбердина. По письму с просьбой к начальнику исправительно-трудового лагеря в Акмолинске Гриценко от 2 июля 1932 г. К. Кожамбердин был арестован 10 июня 1931 г. в Жанааркинском районе полномочиями Карагандинского оперсектора, полпредство ОГПУ по Казахстану по пункту 10 статьи 58 Уголовного кодекса РФ по одному делу 15 человек обвинены в концлагере в г. Ташкенте. К. Кожамбердин работал ветфельдшером в хозяйственном отделе данного исправительно-трудового лагеря. По словам сегодняшних потомков братьев Кожамбердиновых, Кусяин умер в 1956 году, а Хасен в 1972 году. Как жертвы политических репрессий, их судьбы о время ареста и после реабилитации все еще требует глубокого изучения.

Ключевые слова: движение алаш, репрессия, братья Кожамбердины, ветврач, советское правительство, уголовные дела, заявление, реабилитация.

IRSTI 03.20

K.M. Ilyassova

Candidate of Historical Sciences., ass.professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University.

E-mail: kulpash_66@mail.ru

ALASHORDINETS KUSAYIN KOZHAMBERDIN: «MY BIOGRAPHY»

(based on archival sources of the State Archive of Astana)

Abstract. The article is devoted to the activities of the brothers Kusain and Hasen Kozhamberdinova in the Alash movement. They were natives of the Akmola region, the eldest of them was among the group of Kazakhs who went to the general Muslim congress of 1917. After the establishment of Bolshevik power, he continued to serve in the interests of the nation in the Soviet system. In the spring of 1918, when the Kolchak people overthrew the Soviet of Deputies in Akmolinsk, its members were imprisoned. Among them was Kusain Kozhamberdin. He was on good terms with a prominent member of the Akmola Council of Deputies, Saken Seifullin. They were together in the «carriage of suffering» of Ataman Annenkov. But, possessing special qualities, he found a common language with the prison governor and was released from custody. Unfortunately, as subsequent events have shown, Kusain Kozhamberdin is under pressure from the Bolsheviks and is involved in judicial and investigative cases. As a result, he was convicted under article 58 of the Criminal Code of the Russian Federation. According to the court's verdict under the same article, his brother Hasen Kozhamberdin is sent to a labor camp for 3 years, and Kusain Kozhamberdin himself for 10 years. However, both were rehabilitated by the decision of the Karaganda Regional Court of April 13, 1963 due to the absence of crimes in their composition. The documents on the criminal case of Kusain Kozhamberdin are kept in the State Archive of Astana. According to a letter with a request to the head of the correctional labor camp in Akmolinsk, Gritsenko, dated July 2, 1932, K. Kozhamberdin was arrested on June 10, 1931 in the Zhanaarkinsky district by the authority of the Karaganda opersector, the OGPU mission to Kazakhstan under paragraph 10 of Article 58 of the Criminal Code of the Russian Federation in one case, 15 people were accused in a concentration camp in Tashkent. K. Kozhamberdin worked as a veterinarian in the economic department of this correctional labor camp. According to today's descendants of the Kozhamberdin brothers, Kusain died in 1956, and Hasen in 1972. As victims of political repression, their fate at the time of arrest and after rehabilitation still requires in-depth study.

Keywords: Alash movement, repression, Kozhamberdin brothers, veterinarian, Soviet government, criminal cases, statement, rehabilitation.

Reference

1. Jańa húkimettiń jıylıstar hám soıýzdar tıraly qaýlysy /Qazaq. 3 mai 1917 j. № 228.
2. Baitursyn T. Qasietti túliktiń qadirine jetken. [Elektronnyı resýrs] – URL: /https://ortalyq.kz/asietti-t-likti-adirine-zhetken/ (Esepke alyńǵan kúni: 10.09.2023).
3. Kojamberdin Hýsain. [Elektronnyı resýrs] – URL: https://lists.memo.ru/d16/f407.htm. (Esepke alyńǵan kúni: 10.09.2023).
4. Kojamberdin Hasen. [Elektronnyı resýrs] – URL: [https://ru.openlist.wiki (Esepke alyńǵan kúni: 10.09.2023).
5. Astana q., MA. 85-q., Delo po obvinenıy Kojamberdina Kýsaina po st.58-10 ÝK RSFSR. 1-t., 2-is. 6-p.
6. Kojamberdin Hýsain. [Elektronnyı resýrs] – URL: https://timenote.info/ru/Husain-Kozhamberdin. (Esepke alyńǵan kúni: 10.09.2023).
7. Seifýllin Sáken (Sadýaqas). Tar jol, taıǵaq keshý. Úshinshi ret basylýy.– Almaty: Qazaqtyń memlekettik kórkem ádebiyet baspasy, 1960. – 482 b. - B.115.

Жанна Сабитбековна Мажитова,
Дина Мерекеевна Курбанова

НАО «Медицинский Университет Астана»
Астана, казахстан
zhanna013013@gmail.com

ЦЕЛИНОГРАДСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ИНСТИТУТ: ИСТОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ В 1964–1965 гг. (НА ОСНОВЕ АРХИВНЫХ МАТЕРИАЛОВ)

Аннотация. Аннотация. В статье представлены результаты историко-медицинского исследования, раскрывающие влияние процесса освоения целинных и залежных земель в Казахстане на открытие в городе Целинограде в 1964 году медицинского института. Анализ документов свидетельствует о том, что переселение на целину большого количества людей породило комплекс проблем, связанных в первую очередь с нехваткой медицинских работников в Целинном крае. Развитие института шло медленно, несмотря на помощь государства. В целом, авторы пришли к выводу, что работа государственных органов по открытию медицинского института, комплектации профессорско-преподавательского состава и по налаживанию учебного процесса привела к положительным результатам.

Ключевые слова: Казахстан, целина, Целиноградский медицинский институт, студенты.

Введение. В 2024 г. исполняется 60 лет со дня основания НАО «Медицинский университет Астана». В преддверии празднования юбилейной даты, мы хотим начать серию публикаций об истории образования и превращения небольшого краевого медицинского института в столичный ВУЗ. В настоящее время НАО «Медицинский университет Астана» по праву можно назвать одним из лучших казахстанских университетов, имеющего репутацию флагмана высшего медицинского образования. Выпускники университета – конкурентоспособные специалисты, способные отвечать на существующие и новые вызовы здоровью населения.

Хотим отметить, что в своем развитии наш университет прошел сложный путь институциональных преобразований: от «Целиноградского государственного медицинского института» в 1964 г. (ЦГМИ) – «Акмолинскую государственную медицинскую академию» в 1997 г. (АГМА) – АО «Казахскую медицинскую академию» в 2008 г. до присуждения ему высокого статуса в высшем образовании – АО «Медицинский университет Астана» (2009 год). Несмотря на относительно немалый срок своего существования, специальных научно-исследовательских работ, посвящённых анализу истории возникновения и развития Целиноградского медицинского института, до сих пор нет [1, 2]. В основном информация о ВУЗе размещена на официальном сайте университета, в разделах об истории кафедр. Наша статья является скромной попыткой восполнить эту лакуну.

Авторы при написании статьи использовали архивные материалы из фонда 215 опись 1 «Целиноградский государственный медицинский институт» Государственного архива города Астаны, из фонда 17 опись 94 «ЦК КПСС. Материалы отдела партийных органов ЦК КПСС по союзным республикам. Сектор информации» Российского государственного архива социально-политической истории (Москва) и архивных материалов из фондов Национального музея Республики Казахстан.

Дискуссия

В 1950-е годы территория северного Казахстана стала местом освоения целинных и залежных земель. Со всех республик бывшего Советского Союза в Целинный край стали приезжать будущие первоцелинники. По приблизительным подсчетам ученых количество людей, приехавших осваивать край «непуганой птицы», к 1964 г. составило более 2 млн человек [3, с. 1473]. Сосредоточение огромного количества людей на целинной земле породило массу проблем, среди которых на первом месте стояли социально-экономические, экологические и, конечно же, проблемы, связанные со здоровьем населения [4–7]. В этих условиях неотложным было решение вопроса о подготовке врачей внутри республики в размерах, обеспечивающих потребность во врачебных кадрах. Еще в 1950-е годы по решению правительства Казахской ССР открывается ряд медицинских вузов: в 1951 г. – в г. Караганде, в 1953 – в г. Семипалатинске и в 1957 – в г. Актюбинске. Однако этих кадров было явно недостаточно.

Решение проблем, связанных со здравоохранением на целине, виделось в скорейшем открытии учебного заведения, готовившего врачей разных медицинских профилей. Поэтому вполне закономерно, что Целинный крайком КП Казахстана и исполком краевого Совета депутатов трудящихся принял 9 апреля 1964 года постановление «Об открытии медицинского института в городе Целинограде» [8, л. 250]. В нем, в частности, отмечалось, что в целях организации подготовки врачебных кадров из местного населения, более полного обеспечения ими лечебных учреждений и улучшения медицинского обслуживания населения края, особенно в совхозах и колхозах, «крайком КП Казахстана и исполком краевого Совета депутатов трудящихся постановляют просить ЦК КП Казахстана и Совет Министров Казахской ССР открыть в городе Целинограде в 1964–1965 учебном году медицинский институт с ежегодным набором 300 студентов» [8, л. 250]. Планировалось выделить на 1966–1970 гг. целевым назначением 7,5 миллиона рублей для строительства комплекса типового медицинского института. Кроме этого, для организации медицинского института в 1964 г. планировалось выделить одно административное здание по ул. Мира, 53 площадью 3287 кв. метров и комплекс школы-интернат с общежитием на 300 мест. Целинный крайком КП Казахстана и исполком краевого Совета депутатов трудящихся обязал исполком Целиноградского городского Совета депутатов трудящихся к 1 июня 1964 года выделить 80-ти квартирный жилой дом для размещения профессорско-преподавательского состава и помещения для общежития на 300 человек. Краевой плановый отдел обязали до 1 мая 1964 года представить предложения по строительству в городе Целинограде городской больницы на 480 коек с окончанием строительства к 1 мая 1966 года, а также о проектировании и строительстве краевой клинической больницы с окончанием строительства в 1967 г. [8, л. 251].

На основании этого постановления 26 октября 1964 г. Центральный Комитет Коммунистической партии Казахстана и Совет Министров республики (в соответствии с решением Совета Министров СССР от 31 июля 1964 года) приняли постановление об организации медицинского института в городе Целинограде. Был установлен план первого приёма в 1964–1965 учебном году 300 студентов на 1 курс и 100 – на второй курс [9, л. 1–10].

Государственные органы республики, области и города помогали коллективу молодого института в подборе кадров, создании необходимых условий для учёбы, жилищно-бытовом устройстве профессорско-преподавательского состава и студентов, в своевременном и организованном проведении первого набора обучающихся.

Приказом министра здравоохранения Казахской ССР от 28 декабря 1964 г. ректором Целиноградского медицинского института был назначен кандидат медицинских наук С.Д. Полетаев, работавший до этого заместителем директора по научной работе Казахского научно-исследовательского института туберкулёза.

Фото 1. Выступает ректор ЦГМИ Станислав Дмитриевич Полетаев [10, л. 1]

Учебные занятия в институте начались 12 декабря 1964 г. К моменту своего открытия институт формально располагал 4 учебными зданиями, однако три из них были частично заняты различными городскими учреждениями и только одно – бывшая школа-интернат полностью находилась на балансе института. В этом здании площадью в 6867 кв. метров в 1964 г. были размещены следующие 11 кафедр: нормальной анатомии, физики, неорганической химии, биохимии, иностранных языков, латинского языка, гистологии, микробиологии, физического воспитания, истории КПСС и философии. В этом же здании располагался управленческий аппарат института. Недостаточность площади явилась причиной серьёзных затруднений в планировании нормальных учебных занятий со студентами. Коллективы кафедр приложили немало усилий в этом направлении и добились того, что как на 1-м, так и на 2-м курсах учебные программы были не только полностью выполнены, но и с положительными показателями [9, л. 6].

К началу 1965–1966 учебного года полезная площадь института увеличилась за счёт частичного освобождения городскими учреждениями зданий школ по улице Мира №№ 49, 51 и 53. В связи с этим из 3-х первых этажей в здании № 49 представилось возможным разместить 5 кафедр: физики, биохимии, патологической анатомии, гистологии и физического воспитания. Первые три этажа здания № 51 нуждались в реконструкции и ремонте. Тем не менее после ремонта была размещена часть кафедры нормальной анатомии, которая целиком переместилась в это здание совместно с кафедрой топографической анатомии и оперативной хирургии.

Согласно распоряжения Целинного Краевого исполнительного Комитета балансовая стоимость переданных зданий составляла 1500940 руб. 57 копеек, имущества по счету 015 на сумму 4538 руб. 60 коп. и инвентаря по счету 070 на сумму 564 руб. 87 копеек [11, л. 13].

Отсутствие достаточной площади долгое время оставалось основной причиной, вызывающей большие затруднения в развёртывании полноценных учебных занятий. По той же причине кафедры теоретического цикла и вновь организованные клинические кафедры испытывали трудности в налаживании научных исследований, хотя и имели разнообразное, современное на тот момент оборудование.

В 1964–1965 учебном году институт достиг поставленной цели и справился с планом набора абитуриентов. Контроль за успеваемостью первых студентов во всех кафедрах проводился преподавателями путём собеседования на практических, лабораторных и семинарских занятиях. Окончательной оценкой работы студентов явились итоги первой зимней и весенней экзаменационной сессии [12, л. 12]. См. табл. 1.

Таблица 1. Итоги сессии

Факультет	Курс	Успеваемость	Сдали на «5»	Сдали на «4»	неудовлетворительно		
					по 1 предмету	по 2 предметам	по 3 и более
Зимняя сессия							
Лечебно-профилактический	1	98.7%	27.2%	51.0%	1.8%	–	–
Весенняя сессия							
Лечебно-профилактический	1	97.6%	29.5%	42.6%	26 человек	3	2
	2	92.2%	10.6%	42.7%	8 человек		

Следует отметить, что руководство института уделяло много внимания вопросу наглядности обучения студентов. С этой целью кафедры нормальной анатомии, гистологии, нормальной и патологической физиологии, патологической анатомии старались обеспечить учебно-наглядными пособиями, препаратами и муляжами учебные аудитории. Силами сотрудников этих кафедр было изготовлено много таблиц и схем, которые демонстрировались на лекциях и практических занятиях. На некоторых кафедрах были образованы учебные музеи. К примеру, в музее макропрепаратов на кафедре патологической анатомии и биологии было подготовлено значительное количество препаратов и муляжей [13, л. 10].

В утвержденной смете медицинского института мы видим, что по статье 5 «Расходы учебные и приобретение книг для библиотек» было предусмотрено 12 000 рублей, однако кассовый расход составил 15300 руб., таким образом перерасход по этой статье был получен в сумме 3300 рублей. По статье 14 «Приобретение мягкого инвентаря и оборудования» институту было открыто кредитов на сумму 14000 руб. – кассовый расход составил 22500 рублей, перерасход – 8500 рублей [11, л. 12]. Несомненно, что вновь организованному институту, где не было никаких запасов, государством выделялось очень мало средств на финансирование 5-й и 14-й статей. Поэтому перерасход по вышеуказанным статьям для приобретения учебно-наглядных пособий и мягкого инвентаря для общежитий был вполне объясним.

Несмотря на помощь со стороны руководства института, были кафедры, которые испытывали большую потребность в пополнении оборудования, в первую очередь – микроскопов.

Так, кафедра биологии, принимая одновременно 60 студентов, располагала всего 15 микроскопами, кафедры гистологии и микробиологии имели по 25 микроскопов. По этой причине практические занятия на указанных кафедрах проводились в больших (спаренных) академических группах.

Фото 2. Работа с приборами [14, л. 145]

Уже в 1965 г. в институте функционировали 19 кафедр, из которых учебный процесс обеспечивали 120 человек, из них – 71 человек профессорско-преподавательского состава (по штату 84) и 45 человек учебно-вспомогательного персонала (по штату – 45) [9, л. 17]. См. таблицу 2.

Таблица 2. Характеристика профессорско-преподавательского состава института

Н а ц и - о н а л ь - н о с т ь	пол	профессор		доцент		ст.препод		препод.		ассистент		всего
		доктор	канд. наук	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	
казахов	жен	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	2
	муж.	–	–	1	–	–	1	–	4	1	3	10
русских	жен	–	–	2	–	–	1	–	4	–	10	17
	муж.	1	–	6	–	–	1	–	1	–	9	18
украин- цев	жен	–	–	1	–	–	–	–	1	–	1	3
	муж.	–	–	1	–	–	1	–	2	–	3	7
другие	жен	1	–	4	–	–	3	–	2	–	–	10
	муж.	–	–	1	–	–	–	–	2	–	1	4
Итого		2	–	16	–	–	7	–	17	1	28	71

Как видно из таблицы № 2 количество казахов среди профессорско-преподавательского состава составляло 12 человек (в том числе 2 женщины), русских – 34 человека, украинцев – 10 человек, прочих – 12 человек [9, л. 18].

Поскольку архивные материалы изобилуют сведениями о партийной принадлежности ППС, что считалось очень важным в служебной характеристике каждого советского человека, приведём некоторые данные по этому вопросу. Больше половины общего числа профессор-

ско-преподавательского состава составляли члены и кандидаты в члены КПСС и члены ВЛКСМ (всего 38 человек), беспартийных 30 человек. См. табл. 3.

Таблица 3. Партийная принадлежность профессорско-преподавательского состава

партий- ность	профессор		доцент		старший препод.		препод.		ассистент		всего
	доктор	канд. наук	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	
Ч л е н КПСС	1	–	7	–	–	4	–	4	1	7	24
Канди- дат в ч л е н ы КПСС	–	–	3	–	–	–	–	–	–	–	3
Ч л е н ВЛКСМ	–	–	–	–	–	–	–	3	–	8	1
Беспар- тийный	1	–	6	–	–	3	–	10	–	13	33
	2	–	16	–	–	7	–	17	1	28	71

Интерес представляют данные о возрастном составе ППС (таблица № 4). Подавляющую часть преподавателей составляли работники в возрасте 30–40 лет – всего 56 человек и только 12 человек в возрасте свыше 41 года [9, л. 20].

Таблица 4. Возрастной состав профессорско-преподавательского состава

По воз- растам	профессор		доцент		старший препод.		препод.		ассистент		всего
	доктор	канд. наук	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	канд. наук	без учета степени	
От 30– 35 лет	1	–	5	–	–	3	–	14	–	21	44
36–40	–	–	6	–	–	1	–	2	1	5	15
41–45	–	–	3	–	–	3	–	1	–	2	9
46–50	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1
51–55	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1
56–60	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Свыше 60 лет	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1

Соответственно с этим, основная часть профессорско-преподавательского состава имела ещё относительно необходимый стаж работы в ВУЗе до 5 лет – 44 человека, свыше 5 лет – 24 человека. Особенно много молодых работников среди ассистентов и преподавателей кафедр, которые ещё не имели достаточного опыта, как педагогической, так, в особенности, научно-исследовательской работы.

По этой причине на кафедрах института наряду с обучением студентов, проводилась большая работа по повышению педагогического мастерства преподавательского состава. Заведующие кафедр и доценты проводили показательные практические занятия с участием молодых ассистентов. На кафедральных совещаниях подробно излагалась методика проведения занятий и в соответствии с программой составлялись методические разработки по каждому занятию.

Несмотря на свой «юный возраст», можно уверенно констатировать, что наш институт с первых дней своего появления, начал успешную работу по комплектации педагогических и научных кадров, по организации полноценного учебного процесса. Можно высказать предположения, что такое пристальное внимание и забота в решении этих вопросов со стороны советской власти связаны, в первую очередь, с важностью для государства целинной кампании, ставшей для первого секретаря ЦК КПСС Н.С. Хрущева «*idée fixe*». Не случайно, в архивных материалах сохранились сведения, включающие информацию о том, что возникавшие организационно-учебные задачи, вопреки материальным трудностям, в целом, успешно решались.

Институт – это сложное учреждение, где происходит обучение студентов отдельно дисциплинам в специальных коллективах-кафедрах. К 1965 г. были организованы следующие кафедры: латинского языка (ст. препод. Н.М. Лемпель), нормальной анатомии (доц. А.Р. Рахишев), биологии (канд. биол. наук Р.Н. Гагарина), иностранных языков (ст. препод. И.П. Сердюк), физики (препод. В.В. Тузовская), неорганической химии (преподаватель М.И. Радюк), физическо-го воспитания (ст. преподаватель Б.И. Кутай), истории КПСС (ст. преподаватель Б.С. Сункарбеков) [15, л. 1–20].

В феврале 1965 г. из Алма-Атинского, Карагандинского, Семипалатинского и других медицинских институтов на II курс ЦГМИ было переведено 100 человек. В связи с началом занятий на II курсе были организованы кафедры: гистологии (доц. Ф.С. Балакин), нормальной физиологии (доц. Р.Д. Колесинская), философии (канд. юрид. наук Н.С. Гагарин), микробиологии (канд. мед. наук В.А. Файншмидт), биохимии (доц. В.К. Захарова) [13, л. 6].

Приказом Министерства здравоохранения Казахской ССР от 22 июня 1965 г. был утверждён состав Учёного совета института, функции которого до этого выполняло межкафедральное совещание. 13 июля 1965 г. состоялось первое заседание Учёного Совета, на котором были избраны заведующие, доценты, старшие преподаватели, ассистенты функционирующих кафедр.

В становлении и развитии молодого института, в подготовке его научно-педагогических кадров большую помощь оказывали ведущие медицинские вузы страны. Например, медицинские институты Москвы, Ленинграда, Киева, Алма-Аты, Саратова, Кемерово, Курска, Новосибирска и Военно-медицинская академия им. С.М. Кирова безвозмездно передали необходимое оборудование для оснащения лабораторий и кабинетов, а также большое число медицинской литературы для пополнения книжного фонда библиотеки института.

Летом 1965 г. были организованы кафедры третьего курса: патологической анатомии (доц. Б.М. Шапиро), фармакологии (доцент Л.С. Гребиева), патологической физиологии (канд. мед. наук В.Р. Файтельберг-Бланк), пропедевтики внутренних болезней (канд. мед. наук М.В. Кропельницкая), общей хирургии (канд. мед. наук В.М. Удод), оперативной хирургии (доц. В.М. Клебанов) [12, л. 9].

Через некоторое время Учёный совет института присвоил первым учёным звания профессоров: В.Р. Файтельбергу-Бланку, В.М. Удоду, Е.В. Гуровой – заведующей кафедрой нормальной физиологии.

Летом 1966 г. были организованы кафедры 4-го курса рентгенологии и радиологии (канд. мед. наук Ю.Г. Шендрик), общей гигиены (канд. мед. наук И.И. Филатов), факультетской терапии (проф. И.А. Мельник), факультетской хирургии (проф. Ю.А. Волох), кожных и венерических болезней (доц. А.П. Ващенко).

Летом 1967 г. были организованы остальные кафедры института глазных болезней (канд. мед. наук Н.Д. Кудришова), ЛОР болезней (канд. мед. наук З.Ш. Шаихов), нервных болезней (доц. Р.В. Мамичев), туберкулёза (доктор мед. наук С.Д. Полетаев), госпитальной терапии (доц. Г.М. Казантинова), госпитальной хирургии (проф. Н.Ф. Хохлов), инфекционных болезней (доц.

В.П. Осипов), акушерства и гинекологии (канд. мед. наук Г.И. Забирова), психиатрии (канд. мед. наук П.Г. Петраченков), судебной медицины (проф. С.В. Шершавкин), детских болезней (канд. мед. наук Д.П. Чучупалов), социальной гигиены (канд. мед. наук Ю.Д. Шитиков) [17, л. 1–63].

Фото 3. Кафедра пропедевтики на базе областной больницы заведующая кафедрой Мария Васильевна Крпельницкая 3 курс. 1966 год [10]

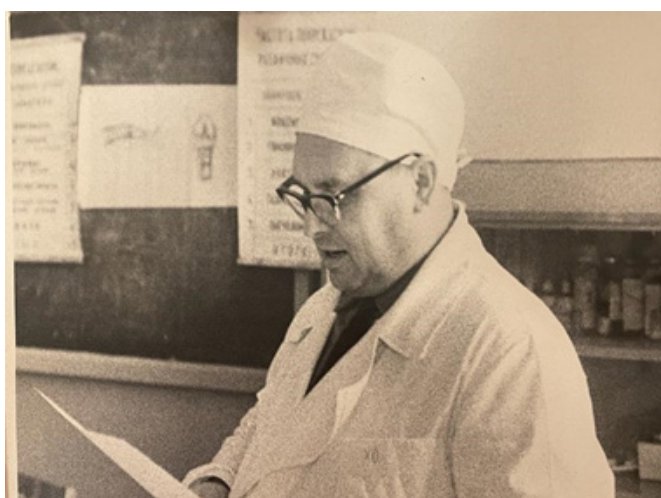

Фото 4. Заведующий кафедрой общей хирургии Владимир Максимович Удод читает лекции [16]

Кафедра – это самостоятельное учебно-научное учреждение, являющееся основным структурно-организационным подразделением института и объединяющим преподавателей одной или нескольких тесно связанных между собой научных дисциплин, включённых в учебный план для изучения.

За первые годы существования в институте плодотворно работали 39 кафедр. На первых двух курсах – это только теоретические кафедры, а с третьего курса обучение студентов осуществлялось уже и на базе клинических кафедр, т.е. в больницах, у постели больного.

Большой удельный вес в системе образования врача занимали дисциплины, преподавае-

мые на кафедрах медико-биологического профиля: биологии, нормальной и патологической анатомии, нормальной и патологической физиологии с курсом биофизики; гистологии, микробиологии с вирусологией, топографической анатомии и оперативной хирургии, фармакологии. На всех этих кафедрах преподавались дисциплины, являющиеся теоретическим фундаментом врачебного образования.

Фото 5. На экзамене [18, л. 151]

Кафедры терапевтического профиля способствовали формированию у студентов клинического мышления, учили выявлять причины и механизм развития основных, наиболее распространённых болезней, а также их проявление, диагностику, профилактику и лечение. Изучить столь большой материал в течение одного года не представлялось возможным. Поэтому основной и прочный фундамент знаний по внутренним болезням студенты получали на 3-х старших курсах. Этим занимались три кафедры: пропедевтики внутренних болезней (3-й курс), факультетской терапии (4-й курс) и госпитальной терапии (5-й курс). К этой же группе кафедр можно было отнести и кафедру рентгенологии, туберкулёза, инфекционных болезней, кожно-венерических болезней, психиатрии. Клинические кафедры этой группы были расположены в основном на базах городских и областных больниц, они имели вполне современное для того времени оборудование и оснащение для диагностики и лечения больных, а также были приспособлены к проведению учебных занятий со студентами [10, л. 7].

Те заболевания, для лечения которых приходилось применять оперативные способы, изучались на кафедрах хирургического профиля. К ним относились прежде всего кафедра общей хирургии (заведующий – доктор мед. наук, проф. В.М. Удод), кафедра факультетской хирургии (заведующий – доктор мед. наук, проф. Ю.А. Волох) и кафедра госпитальной хирургии. К этой же группе кафедр относились: кафедры невропатологии, нейрохирургии (заведующий – доктор мед. наук, проф. А.В. Шевалье), акушерства и гинекологии, болезней уха-горла-носа, глазных болезней, травматологии и ортопедии, доцентский курс урологии. Эти кафедры размещались на базе больниц, в которых ежегодно производился большой объём сложных хирургических операций. Силами клинических кафедр проводилась большая работа по улучшению хирургической и специализированной службы не только в Целиноградской области,

но и в других областях Северного Казахстана. Кафедры были оснащены современным по тем временам оборудованием, а на кафедре факультетской хирургии функционировала система внутреннего телевидения, позволяющая уже тогда показывать одновременно 200 студентам в лекционной аудитории операцию, которая проводилась в данный момент в операционной.

В своей практической работе врачу всегда приходится решать самые разнообразные вопросы, связанные с экспертной деятельностью, с вопросами гигиены, организации здравоохранения, с лечением не только взрослых больных, но и детей. Соответствующую подготовку в процессе обучения студенты получали на кафедре судебной медицины, кафедрах гигиенического профиля и детских болезней.

На шестом году обучения студенты специализировались в субординатуре, т.е. они углубленно изучали одну из основных медицинских специальностей (терапию, хирургию, акушерство и гинекологию) [13, л. 8].

В системе медицинского образования много внимания уделялось практическим навыкам. Наряду с выполнением различных лабораторных работ и медицинских манипуляций в процессе практических занятий, летом после 3, 4, 5 курсов у студентов проводилась производственная практика в больницах города и области в течение 4–6 недель.

После сдачи государственных экзаменов выпускники получали диплом и нагрудный знак (на ромбе алого цвета крови золочёная змея – символ мудрости врача).

Выпускники института получали назначение на работу в сельские участковые и районные больницы целинных областей Казахстана. В течение первого года врачебной деятельности молодые специалисты совершенствовали свои знания по избранной специальности в клиниках или крупных областных и городских больницах. Этот год специализации назывался интернатура. После окончания интернатуры врачи назначались работать в тех участковых или районных больницах, куда получали направление. Таким образом, полный цикл обучения в институте заканчивался.

Анализ имеющихся материалов свидетельствует о том, что с середины 1960-х годов в республике остро встал вопрос обеспечения целинников медицинским обслуживанием, что в свою очередь актуализировало проблему с медицинскими кадрами. В этой связи государственными органами республики было принято решение об открытии в 1964 г. Целиноградского медицинского института. Можно констатировать, что вставшие перед институтом проблемы, связанные с открытием, комплектацией кадров и набором студентов, в целом, были решены в первые месяцы работы института. В то же время анализ показал, что для организации полноценного учебного процесса требовались дальнейшие усилия по улучшению материально-технической базы и совершенствованию учебно-методического обеспечения дисциплин.

Литература

1. Ударцева Т.П., Кабдуалиева Н.Б. О заведующих кафедрой патофизиологии медицинского университета Астаны // Вестник Казахского Национального медицинского университета. – 2013. – №. 5. – С. 23–28.
2. Саяхимова Ш.Н. Организация медицинского обслуживания населения в 1950-е – 1960-е годы в целинных регионах Казахстана // Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук. – 2016. – Т. 10. – №. 1. – С. 149–153.
3. Верецагин Т.Г. 60 лет целинной эпопеи: этапы, значение // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – №. 6. – С. 1468–1474.
4. Kozina V., Yeleukhanova S., Mazhitova Zh., Zhalmurzina A., Kurbanova D. Ecology and health of the population in the city of Tselinograd in 1964 (the case of infectious hepatitis and typhoid fever outbreak) // E3S Web of Conferences. – 2023. – Vol. 371. – P. 1–9.

5. Orazbayeva A., Kozina V., Mazhitova Zh., Kurbanova D. Problems of establishment and activity of the antituberculosis service in Kazakhstan during Virgin Lands campaign (early 1960s) // Там же. – 2023. – Vol. 371. – P. 1–9.
6. Mazhitova Zh., Zhalmurzina A., Omarova B. Environmental Consequences of Virgin and Fallow Lands Development in Kazakhstan // «Lecture Notes in Networks and Systems». XV International Scientific Conference «INTERAGROMASH 2022». 2023. – Vol. 575. – P. 2327–2337.
7. Beisenbekova N., Mazhitova Zh., Razakhova F., Saktaganova Z., Baigozhina G. The environmental and sanitary culture of Akmolinsk city in 1958 // E3S Web of Conferences. – 2023. – Vol. 420. – P. 1–10.
8. Российский государственный архив социально-политической истории. – Ф. 17. – Оп. 94. – Д. 561.
9. Государственный архив города Астаны (ГА города Астаны). – Ф. 215. – Оп. 1. – Д. 7.
10. Национальный музей Республики Казахстан. Основной фонд. – 14896/6.
11. ГА города Астаны. – Ф. 215. – Оп. 1. – Д. 9.
12. ГА города Астаны. – Ф. 215. – Оп. 1. – Д. 13.
13. Национальный музей Республики Казахстан. Основной фонд. – 14907/2.
14. ГА города Астаны. – Ф. 215. – Оп. 1. – Д. 2.
15. ГА города Астаны. – Ф. 215. – Оп. 1. – Д. 15.
16. Национальный музей Республики Казахстан. Основной фонд. – 14896/7.
17. ГА города Астаны. – Ф. 215. – Оп. 1. – Д. 22.
18. ГА города Астаны. – Ф. 215. – Оп. 1. – Д. 2.

Жанна Сабитбековна Мажитова, Дина Мерекеевна Курбанова

«Астана медицина университеті» КеАҚ, Астана, Қазақстан

ЦЕЛИНОГРАД МЕДИЦИНАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ: 1964–1965 ЖЫЛДАРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ДАМУ ТАРИХЫ (МҰРАҒАТ МАТЕРИАЛДАРЫ НЕГІЗІНДЕ)

Аңдатпа. Мақалада 1964 жылы Целиноград қаласында медициналық институттың ашылуына Қазақстандағы тың және тыңайған жерлерді игеру процесінің ықпалын көрсететін тарихи-медициналық зерттеулердің нәтижелері берілген. Құжаттарды талдау – тың жерлерге халықтың көптеп қоныстануы, ең алдымен Тың өлкесінде медицина қызметкерлерінің тапшылығына байланысты бірқатар мәселелердің туындауына себеп болғанын куәландырады. Мемлекеттің қолдауына қарамастан, институттың дамуы баяу жүргізілді. Жалпы, авторлар мемлекеттік органдардың медицина институтын ашу, профессорлық-оқытушылық құраммен қамтамасыз ету және оқу үдерісін жолға қою жұмыстары оң нәтижелерге әкелді деген қорытындыға келді.

Түйін сөздер: Қазақстан, тың жер, Целиноград медицина институты, студенттер.

Zhanna Sabitbekovna Mazhitova, Dina Merekeevna Kurbanova

NpJSC «Astana Medical University», Astana, Kazakhstan

TSELINOGRAD MEDICAL INSTITUTE: HISTORY OF EDUCATION AND DEVELOPMENT IN 1964–1965 (BASED ON ARCHIVED MATERIALS)

Annotation. The article presents the results of historical and medical research, revealing the influence of the process of development of virgin and fallow lands in Kazakhstan on the opening of a medical institute in the city of Tselinograd in 1964. An analysis of documents indicates that the resettlement of a large number of people to the virgin lands gave rise to a set of problems associated primarily with the shortage of medical workers in the Tselinny region. The development of the institute was slow, despite government assistance. In general, the authors came to the conclusion that the work of government agencies to open a medical institute, staff the teaching staff and establish the educational process led to positive results.

Key words: Kazakhstan, virgin lands, Tselinograd Medical Institute, students.

References

1. Udartseva T.P., Kabdualieva N.B. About the heads of the department of pathophysiology of the Astana Medical University // Bulletin of the Kazakh National Medical University. – 2013. – No. 5. – pp. 23–28.
2. Sayakhimova Sh.N. Organization of medical care for the population in the 1950s – 1960s in the virgin regions of Kazakhstan // Current problems of the humanities and socio-economic sciences. – 2016. – T. 10. – No. 1. – pp. 149–153.
3. Vereshchagin T.G. 60 years of the virgin lands epic: stages, significance // Modern problems of science and education. – 2014. – No. 6. – pp. 1468–1474.
4. Kozina V., Yeleukhanova S., Mazhitova Zh., Zhalmurzina A., Kurbanova D. Ecology and health of the population in the city of Tselinograd in 1964 (the case of infectious hepatitis and typhoid fever outbreak) // E3S Web of Conferences. – 2023. – Vol. 371. – P. 1–9.
5. Orazbayeva A., Kozina V., Mazhitova Zh., Kurbanova D. Problems of establishment and activity of the antituberculosis service in Kazakhstan during Virgin Lands campaign (early 1960s) // Там же. – 2023. – Vol. 371. – P. 1–9.
6. Mazhitova Zh., Zhalmurzina A., Omarova B. Environmental Consequences of Virgin and Fallow Lands Development in Kazakhstan // «Lecture Notes in Networks and Systems». XV International Scientific Conference «INTERAGROMASH 2022». 2023. – Vol. 575. – P. 2327–2337.
7. Beisenbekova N., Mazhitova Zh., Razakhova F., Saktaganova Z., Baigozhina G. The environmental and sanitary culture of Akmolinsk city in 1958 // E3S Web of Conferences. – 2023. – Vol. 420. – P. 1–10.
8. Russian State Archive of Socio-Political History. – F. 17. – I. 94. – D. 561.
9. State Archive of the city of Astana (GA of the city of Astana). – F. 215. – I. 1. – D. 7.
10. National Museum of the Republic of Kazakhstan. Main fund. – 14896/6.
11. GA of the city of Astana. – F. 215. – I. 1. – D. 9.
12. GA of the city of Astana. – F. 215. – I. 1. – D. 13.
13. National Museum of the Republic of Kazakhstan. Main fund. – 14907/2.
14. GA of the city of Astana. – F. 215. – I. 1. – D. 2.
15. GA of the city of Astana. – F. 215. – I. 1. – D. 15.
16. National Museum of the Republic of Kazakhstan. Main fund. – 14896/7.
17. GA of the city of Astana. – F. 215. – I. 1. – D. 22.
18. GA of the city of Astana. – F. 215. – I. 1. – D. 2.

АРХИВ ІСІНІҢ ТАРИХЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ ІС ЖҮРГІЗУ

Жусупов Ермек Кожаевич

документовед-архивист,
начальник управления архивов и документации
Комитета информации и архивов
Министерства культуры и информации
Республики Казахстан в (2012 г.)

К ИСТОРИИ СОЗДАНИЯ ЗАКОНА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
«О НАЦИОНАЛЬНОМ АРХИВНОМ ФОНДЕ И АРХИВАХ»

Развитие любой отрасли, и архивы – не исключение, невозможно без законодательного регулирования. В настоящее время основополагающим законом, определяющим развитие архивного дела в нашей стране, является Закон «О Национальном архивном фонде и архивах». 22 декабря 2023 г. исполняется 25 лет со дня принятия этого Закона.

Я хотел бы рассказать о том, как принимался Закон, поскольку непосредственно работал в составе рабочей группы по разработке Закона.

За весь период своей профессиональной деятельности, а это более 40 лет уверенно могу сказать, что 90-е гг. XX в. являлись самыми богатыми и насыщенными на различные события. Был принят ряд законодательных актов, которые привели к созданию Казахстана как суверенного государства. Самораспустились Советы всех уровней, прекратил свое существование Совет Министров Казахской ССР, десятки министерств и ведомств периода СССР были упразднены. Произошли изменения в административно-территориальном устройстве страны. Параллельно с этими процессами происходила ликвидация и реорганизация организаций, их приватизация.

Все это коснулось архивов. Необходимо было упорядочить и принять на государственное хранение десятки тысяч документов ликвидированных организаций, которые нередко оставались бесхозными. С целью включения в списки источников комплектования изучались состав и содержание документов организаций ранее не знакомых архивистам.

Также необходимо отметить, что в период с 1991 по 1998 гг. в архивной отрасли практически отсутствовала нормативная правовая и методическая база, произошли значительные сокращения штатной численности. Осложнялась ситуация и тем, что в 1996 г. было упразднено Главное архивное управление архивами и документацией республики, а все его функции возложены на Центральный государственный архив. Все наши попытки восстановить Главк оказались безуспешными. В результате архивная отрасль осталась практически без руководства.

Кардинальным образом ситуация в архивном деле изменилась в 1997 г. с назначением на должность директора Центрального госархива – Рысты Халесовны Сариевой. При ней в управленческий аппарат вернулись бывшие сотрудники Главка – Кропивницкий Н.П., Гудкова Л.А., Кошарная Е.В. и я. Пришли также новые работники, имеющие опыт работы в архивах – Адельгужин А.А., Богомолова Н.П., Жанаев Б.Т., Исахан Г.Т., Сатаева Ж.А.

При поддержке председателя Мажилиса Парламента Марата Оспанова нам удалось провести через Парламент Закон «О Национальном архивном фонде и архивах», убедить Правительство, депутатов о необходимости его принятия, и 22 декабря он был подписан Президентом нашей страны.

Сейчас, по прошествии времени, я горжусь, что наше поколение архивистов приняло самое активное участие в создании законодательной базы развития архивного дела.

После принятия Закона процесс правового регулирования архивного дела приобрел динамизм и последовательность. Параллельно были разработаны ряд нормативных актов, методических пособий. Вносились изменения и дополнения в Закон, что позволило расширить сферу его применения. Ныне он регулирует отношения не только в области архивного дела, но и в области документирования и управления документацией.

Нам в законодательном порядке удалось установить на общегосударственном уровне единые подходы и требования к созданию и организации работы с документами не только в государственных организациях, но и частных. Это стоило больших усилий, т.к. нас обвиняли в том, что мы, вопреки указанию Президента, вмешиваемся в деятельность субъектов частного предпринимательства. И все же на заседаниях Парламента нам удалось отстоять свою позицию, а в последствии добились права осуществления контроля по этим вопросам.

На заседаниях рабочей группы по сокращению регулятивных и контрольных функций, которая была создана при Министерстве экономики и бюджетного планирования нам, в числе не многих, удалось отстоять все регулятивные и контрольные функции, что позволило повысить статус 4-х ключевых для архивной сферы нормативных правовых документов, т.к. они стали утверждаться Правительством.

Но жизнь быстротечна, она ставит новые задачи, которые необходимо решать на законодательном уровне. Это, прежде всего, вопросы архивов электронных документов; административной ответственности за нарушения архивного законодательства; сохранности документов, в том числе по личному составу. Эти и многие другие вопросы необходимо будет решать следующему поколению архивистов.

Жакыпов Мирболат Хабиулы

документовед-архивист,
заместитель председателя Научного совета
Национального архива РК,
Заведующий Общим отделом
Администрации Президента РК (1990–2018 гг.)

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: ЭЛЕКТРОННЫЕ ЗАПИСИ И РЕШЕНИЯ

В Астане 2023 г. 7-8 декабря при поддержке акимата города и Комитета по архивам, документации и книжному делу Министерства культуры и информации прошел международный форум архивистов «ASTANA ARCHIVE FEST». Так как Форум посвящен 25-летию принятия Закона «О национальном архивном фонде и архивах» и 25-летию столицы г. Астаны, кратко остановлюсь, что этому предшествовало.

1. Достижения. После обретения независимости в целях модернизации госаппарата Республика Казахстан первой в СНГ начала и провела реформу государственной службы. Уже в 1995 г. был принят Закон «О государственной службе». В целях модернизации всей страны 10 октября 1997 г. утвержден Стратегический план развития Республики «Казахстан – 2030».

В 1998 году был принят Закон «О национальном архивном фонде и архивах РК».

И именно после передислокации в ноябре 1997 г. высших государственных органов Республики в новую столицу нами была начата работа по разработке Единой системы документооборота государственных органов (далее – ЕСЭДО). Для разработки такой организационно и технологически сложной общегосударственной системы электронного документооборота для всех государственных органов и учреждений были необходимы:

- 1) официально сформулированная политическая позиция высшего руководства страны по внедрению новых технологий в сферу государственного управления;
- 2) наличие нормативно-правовой основы для освоения и внедрения новых технологий в сферу государственного управления;
- 3) наличие профессионального руководителя - документоведа-архивиста и специалистов по разработке систем автоматизации документационных и архивных технологий.

Кстати, современный специалист в области управления документацией – это специалист, который умеет и знает, как работать в системах электронного документооборота и архива. Поэтому именно документоведы-архивисты на деле должны обеспечить стык технологий и содержательного анализа информации. Студенты должны изучать, кроме исторических, документоведческих и архивных технологий, также дисциплину «Информационные технологии в документационном обеспечении управления и архивном деле». Мы в МГИАИ изучали курсы Высшей математики, Логики с элементами математической логики, Общей физики, Программирования, Компьютерной техники, которые были нацелены на повышение общих

математических знаний студента, на возможности последующего освоения методов прикладных дисциплин.

Наличие всех указанных условий позволило начать в начале 1998 г. разработку ЕСЭДО. Здесь тоже можем отметить 25-летие этого исторического для нас события! Поздравляю!

В 2001 г. первым государственным органом, в котором была внедрена ЕСЭДО, была, естественно, Администрация Президента, где я работал. Вот уже более 22 лет эта система успешно работает. В 2006 г. зарубежные эксперты включили ЕСЭДО в топ-5 мировых систем, работающих в национальном масштабе и в защищенном режиме! Считаю, что свой профессиональный долг перед страной выполнил, и можем гордиться за наш Казахстан!

Достижения «электронного правительства» Казахстана, важным элементом которого является ЕСЭДО, высоко оценены 28-м местом (из 193 стран) в рейтинге ООН по уровню развития «e-Gov», опередив все страны СНГ и многих стран Восточной Европы. В этом отношении Казахстан вошел в число 30 наиболее развитых и конкурентоспособных стран мира!

То есть, мы смогли, мы сможем и впредь решать такие задачи!

2. Новые понятия. Трактовка понятия «документ» достаточно разнообразна в различных науках и сферах практической деятельности. В сфере архивного дела и делопроизводства определение термина «документ» зафиксировано в международных терминологических стандартах ИСО 5127:2001 и ИСО 5127:2017 гг.: документ – это записанная информация или материальный объект, которые могут восприниматься и обрабатываться как единое целое в документационном процессе (document – recorded information or material object which can be treated as a unit in a documentation process). В англоязычной терминологии для обозначения таких документов используется специальный термин «record» – это документ, созданный или полученный органом, организацией или лицом в доказательство правовых обязательств или подтверждения своей деятельности. Вариант применения термина «цифровой документ» как электронного документа, аналогичного бумажному, либо появившегося в результате электронного копирования (оцифровки), возможен как в архивном деле, так и в документационном обеспечении управления. Об этом свидетельствует зарубежный опыт, в рамках которого существуют соответствующие определения терминов «цифровой документ» и «цифровая запись».

В этих условиях архивистам необходимо решить профессиональные вопросы приема на хранение в архив документов, изначально созданных в виде электронных документов и не имеющих бумажных аналогов, обеспечения их долговременной сохранности и подтверждения юридической силы, подлинности и целостности на протяжении всего периода хранения. При решении этой задачи важно также дать четкий ответ на вопрос, что такое электронный документ и, соответственно, что является объектом профессионального интереса архивиста с точки зрения приема на хранение в архив с целью организации его дальнейшего учета, хранения и использования.

В качестве объектов архивного хранения М.В.Ларин (мой научный руководитель диссертации) предлагает разделить электронные документы на четыре категории:

документы, изначально созданные в электронном виде и остающиеся таковыми на протяжении всего жизненного цикла;

электронные копии документов на традиционной основе;

базы данных (регистры, реестры, кадастры и т.п.);

документы веб-сайтов.

Все указанные категории объектов документированной информации являются специфичными по своей логической структуре и содержанию, правовое регулирование их создания и использования неодинаково. Электронные документы имеют не физическую, а логическую

структуру. В условиях неизбежности миграции документов в другие форматы и на другие электронные носители актуальными являются не только вопросы обеспечения сохранности информации электронных документов, но и подтверждения их юридической силы как в момент создания, так и при их дальнейшем хранении и использовании.

При этом миграция электронного документа в иной формат может привести к изменению электронного документа, потере его идентичности, то есть к появлению нового документа. Приемлемо ли это для архивиста?

Нестабильность документа в электронном виде особенно наглядно прослеживается на примере таких специфичных документов, как информационные ресурсы. В отличие, например, от управленческого документа (как бумажного, так и электронного), основная информация которого (текст) строго фиксирована и не может быть изменена без нарушения его подлинности и целостности, информационные ресурсы подвижны, состав их информации может произвольно изменяться (дополняться, удаляться). По факту в процессе ведения информационного ресурса (базы данных, веб-сайта и т.п.) можно говорить о бесконечном множестве создаваемых документов в электронном виде, каждый из которых в определенный момент может рассматриваться как потенциальный объект архивного хранения.

При решении вопроса об определении потенциальных объектов архивного хранения в условиях информационного общества архивисты пока мало внимания уделяют и таким специфическим объектам документированной информации, как сообщения электронной почты. Как показывает практика, многие должностные лица организаций часто ведут переписку с использованием технологий электронной почты без создания при этом официальных документов. Очевидно, что сообщениями электронной почты необходимо управлять. Например, в США Директивой по управлению государственными документами, принятой в 2012 г., федеральным органам к 2017 г. было поручено организовать «управление сообщениями электронной почты как постоянного, так и временного срока хранения в доступном электронном формате».

Не вызывает сомнения и то, что информация сообщений электронной почты может иметь научное, историческое, политическое, социальное, культурное и (или) иное общественное значение, то есть обладать определенным источниковедческим потенциалом. Однако вопросы отбора и передачи на постоянное хранение в архив сообщений электронной почты ни в методических рекомендациях, ни в иных нормативных документах не рассматриваются. Почти не проработаны данные вопросы и в научно-теоретическом плане.

Решение вопроса об отнесении самостоятельных сообщений электронной почты к потенциальным объектам архивного хранения логично рассматривать в комплексе с такими специфическими объектами документированной информации, как посты в социальных сетях. Думаем, что информация, размещаемая в социальных сетях с использованием институциональных аккаунтов, также обладает определенным источниковедческим потенциалом, а содержащиеся ее объекты документированной информации, соответственно, могут рассматриваться в качестве потенциальных объектов архивного хранения. Хотя данные объекты с точки зрения делопроизводства и архивного дела не рассматриваются в качестве документов.

Однако на сайтах социальных сетей не только граждане, но и различные деятели общественной жизни создают и распространяют большое количество различной документированной информации. Свои аккаунты в социальных сетях имеют неправительственные организации и политические партии, органы государственной власти и средства массовой информации, частные компании, политики и блогеры, общественные и культурные деятели. Вы знаете, что Президент РК Токаев К.К. часто публикует свои посты в Twitter, а Мынбай Д.К., который сегод-

ня выступал у нас, публикует добротные посты на общественные темы в Meta (Facebook). Это тоже информация, которую надо сохранить. Кроме того, решение вопросов отбора (соблюдая авторское право) и передачи на хранение в архив таких специфических объектов достаточно сложно с точки зрения научно-методического обеспечения, в том числе в части верификации сведений, содержащихся в них. При этом судебная практика содержит кейсы, где документированная информация социальных сетей принималась в качестве доказательства судами.

Необходимо признать, что всеобщее распространение социальных сетей делает документированную информацию, которая в них создается, чрезвычайно ценной. Сложно себе представить проведение исследований современных общественных процессов без привлечения источников, которые изначально сформировались и отложились в социальных сетях. Некоторые исследователи утверждают, что ценность документированной информации социальных сетей даже больше, чем документов, хранящихся в архивах, поскольку она более полно отражает происходящие общественнополитические, экономические и социальные процессы. Несмотря на методологические сложности, возникающие при использовании документированной информации социальных сетей, наблюдается увеличение количества исследований с использованием такого вида источников практически во всех областях социальных наук. В связи с этим стоит признать, что документированная информация социальных сетей может выступать в качестве исторического источника. Встает вопрос о ее отборе с целью сохранения для будущих поколений.

Но социальные сети могут как стремительно набирать популярность среди пользователей, так и очень быстро ее терять, и, как следствие, прекращать свою работу. В таком случае сложно спрогнозировать, каким образом будет решаться вопрос сохранности и доступа к документированной информации, которая была создана в социальной сети за время ее функционирования. Не исключена и полная потеря всей накопленной документированной информации. Зарубежный опыт показывает, что единственным возможным решением указанного риска является организация на постоянной основе отбора и приема на хранения документированной информации социальных сетей.

Вопрос об отнесении документированной информации социальных сетей к потенциальным объектам архивного хранения требует решения уже в среднесрочной перспективе. В частности, для решения проблемы комплектования государственных архивов фондами личного происхождения. Да, для архивирования документированной информации социальных сетей необходимо дорогостоящее программное обеспечение, оборудование, а также квалифицированный персонал. Это требует дополнительных финансовых ресурсов, которых для архивной отрасли всегда не хватает. Для обеспечения процесса приема такого сложного и специфичного объекта архивного хранения необходима серьезная проработка вопросов экспертизы ценности, а также подходов к организации ее дальнейшего хранения. При проработке указанных вопросов необходимо использовать накопленный опыт зарубежных стран (например, США и Австралии). Это позволит сохранить интереснейший пласт исторических источников, без которых невозможно понять протекающие политико-экономические, социальные и культурные процессы современного общества.

Общепризнано, что документы личного происхождения могут содержать ценную с точки зрения исторических исследований информацию, однако традиционные бумажные документы (письма, открытки) в настоящее время уже почти не используются в качестве средства социальной коммуникации физическими лицами. Более того, существенно сократилась даже сфера применения для этих целей сообщений электронной почты – человеческое сообщество все в большей мере переносит свои коммуникации в виртуальный мир социальных сетей. По-

явление новых видов документированной информации побуждает некоторых архивистов задуматься над пересмотром своих взглядов на основной объект архивного хранения. Возможно, в будущем основным объектом архивного хранения и, соответственно, архивоведческих исследований явится не документ, а информация. Предложения о замене понятия «документ» в качестве объекта архивного хранения на понятие «информация», о хранении и использовании в архиве не подлинников документов, а их электронных образов (отображений) и т.п. начинают проникать и в нормативные правовые акты, стандарты. В Финляндии в 2019 г. принят Закон об архивах, который допускает «скрининг» аналоговых документов, после чего их бумажные оригиналы, не имеющие научноисторической ценности, могут быть уничтожены (!).

Любая документированная информация (document), поступившая в архив, наделяется качествами документа (record). Именно эта особенность основного объекта архивного хранения (документа) выделяет архивы из ряда других учреждений, хранящих информацию и предоставляющих ее для использования (библиотек, музеев и др.). На этом основании можно сделать вывод, что основным предметом профессиональной деятельности архивистов сегодня по-прежнему остается прием, сохранение и использование именно архивных документов, а не информации.

3. Решения. Основным условием при передаче электронных документов в архив, после выхода из делопроизводства, является юридическая сила передаваемого электронного документа. Существует несколько возможных вариантов обеспечения долговременного хранения электронных документов такие, как миграция/конвертирование в различные форматы, консервация технологий, эмуляция, инкапсуляция. На данный момент вопросы электронной архивации регулируются международными стандартами ИСО.

Оптимальным при сохранении документов можно считать использование единого хранилища данных, где существует возможность контролировать сохранность информации при помощи фоновых процедур расчета и сравнения контрольных сумм.

Кроме того, повышается надежность хранения электронных документов за счет создания резервных копий электронных документов и плановых обновлений программно-аппаратных средств. Особенно остро при определении политики хранения электронных данных стоит вопрос работы с форматами электронных документов. Необходимо стремиться к ограничению перечня форматов, осуществлять мониторинг форматов, в которых хранятся данные, а при высоком риске осуществлять миграцию в более устойчивые форматы. Кроме того, каждые 5 лет происходит устаревание аппаратных и программных средств, носителей информации, форматов файлов. Среди форматов, архивирующих базы данных, есть формат SIARD (программно-независимое архивирование реляционных баз данных). Этот формат широко распространен в Европе, более 65 стран используют его. Заказчиком и правообладателем этого формата является Национальный архив Швейцарии.

Сохранение пригодности для использования электронного документа на протяжении всего срока хранения в архиве – самая главная задача любого архивиста. Чтобы преуспеть в данной области, такому специалисту необходимо выбрать грамотную стратегию работы с доверенными ему данными.

Ысқақ Ақмарал Сыдығалықызы

Университет Нархоз, Алматы, Казахстан
e-mail: sakmaral7@gmail.com

РАСШИРЕНИЕ АРХИВНОГО ГИПЕРПРОСТРАНСТВА: РЕАЛЬНОСТЬ И ПРОБЛЕМЫ

Аннотация. В статье представлен обзор веб-сайтов областных государственных архивов Казахстана. Активное внедрение информационных технологий в архивную сферу и их влияние изменили принципы работы с документами. Прежде всего это нашло отражение в создании новых справочно-поисковых средств. Положительное влияние информационных технологий на архивы и работу архивистов в наши дни, а также активное использование возможности интернета для популяризации архивного наследия актуализировали вопрос открытого доступа к архивной информации. Вместе с тем актуальным стал вопрос получения качественных услуг в архивной сфере. Какова возможность госархивов в предоставлении услуг в удаленном доступе, именно на этот вопрос автор попытался найти ответ через призму собственного восприятия.

Ключевые слова. архивы Казахстана, государственный архив, веб-сайт, архивный документ, архивный фонд, рубрика, удаленный доступ, открытый доступ, электронные публикации, издания.

Введение

Начало XXI века знаменуется активным внедрением информационных технологий во все сферы общества и в том числе в архивную сферу. Влияние информационных технологий на архивы и на работу архивистов повлекло прежде всего изменения в принципах работы с документами. Сегодня мы являемся свидетелями новой реальности, в которой архивист не может представить себя вне архивного пространства. Это в первую очередь связано с непосредственным влиянием техники на методы работы с документами, в результате чего начали создаваться новые справочно-поисковые средства как автоматизированные информационно-поисковые системы. Еще в советское время были предприняты попытки создания автоматизированной информационно-поисковой системы и примером которой может послужить проект разработки центрального фондового каталога. Однако, данный проект не был реализован.

Как и в других сферах жизни общества, влияние компьютеров на архивы растет из года в год. С развитием информационных технологий архивы используют возможности сети Интернет для популяризации архивного наследия. Количество документов быстро растет, и этот

процесс, несомненно, будет продолжаться еще долгие годы, и вместе с ним растет потребность в получении качественных услуг в архивной сфере. Помимо технологических и методологических вопросов архивы Казахстана испытывают трудности в предоставлении услуг в удаленном доступе, связанная прежде всего с «открытым доступом».

Обсуждение и результаты

В Казахстане в середине 90-х годов прошлого столетия важным и перспективным направлением в работе государственных архивов стало внедрение автоматизированной архивной технологии. Несмотря на малообеспеченность архивов компьютерами в 1994 году впервые Главным архивным управлением был разработан проект «Республиканский фондовый каталог». Через год был организован семинар по изучению данной программы для архивистов Архива Президента РК, двух центральных и пяти областных архивов. Следует отметить, что на тот момент государственным архивам направлялось программное обеспечение по мере приобретения ими компьютеров. В целом в стране внедрение автоматизированных архивных технологий сдерживалось из-за отсутствия в Главном архивном управлении специального подразделения для координации работы и оказания архивам методической и практической помощи [1, 118 л.]. Несмотря на сложившиеся сложности в ряде государственных архивов начато внедрение автоматизированных технологий. Например, только в одном государственном архиве Костанайской области оператор за три месяца ввел в память компьютера данные о 992 фондах, что составляет 24,4% от общего количества всех хранимых фондов архива. В государственном архиве Карагандинской области внедрена программа «Учет фондов», разработанный ВНИИДАД и введена информация о 159 фондах. В государственном архиве Южно-Казахстанской области оборудован компьютерный кабинет, обучен специалист и начато внедрение программы [1, 117 л.]. И все же внедрение автоматизированной информационно-поисковой системы и автоматизированной системы научно-технической информации оставалось одной из основных нерешенных проблем в архивной сфере страны.

Спустя буквально два десятилетия архивы Казахстана как архивы по всему миру столкнулись с оцифровкой и цифровыми технологиями. Архивы, используя новые технологии процветают и продолжают приносить неоценимую пользу всем, обществу развивая принципа открытости и ученым, исследователям, использующие архивные документы для научной работы. В эти дни архивисты и историки являются партнерами по исследованиям, а значит предоставление и получение информации для них остаются важными, как и в прежние времена. Трудно оценить влияние информационных технологий, которое охватывает и значительное число архивистов. Важно отметить, что большинство казахстанских архивистов (96% респондентов опрошенных) положительно оценивают влияние информационных технологий на их работу [2, 58 с.].

Известно, что эффективность передачи информации влияет на интенсивность развития знаний, технологий и науки. Ограничение доступа к информации ведет к информационному неравенству, когда главным ресурсом в мире становится информация. Нельзя не согласиться, что данная проблема на сегодняшний день является одной из самых актуальных. Несмотря на неразработанность данного вопроса хотелось бы подчеркнуть о его масштабности в контексте формирования и сохранения цифрового наследия в Казахстане. В данном контексте архивные учреждения Казахстана используют цифровые технологии для активизации взаимодействия с социальной средой, что способствуют повышению качества работы в условиях информационного общества [3, 77 с.]

Нельзя не согласиться с тем, что «цифровая трансформация провоцирует значительные изменения в научной и образовательной сфере... В результате осмысления научным сообще-

ством важных изменений, происходящих в практике научной работы и в научных коммуникациях под влиянием новых информационных технологий, активно развивается движение к открытой науке. Его цель – сделать научные исследования, данные и результаты доступными для всех граждан...» [4].

В данной статье понятие «открытый доступ» не отождествляется с понятиями «открытый архив» или «открытые данные». Эти понятия не тождественны. Хотелось бы четко обозначить, что «открытый архив» не подразумевает о его открытости как библиотеки и музеи. Хотя согласно концепции «национального достояния» архивы, музеи и библиотеки являются институтом национального достояния. Однако, роль архивов как центра хранения информационных ресурсов стратегического характера не позволяет им стать объектом открытого доступа для всех категорий пользователей.

Таким образом, что такое открытый доступ? Идея «открытого доступа» появилась в 2002 году, и она является относительно новой концепцией в долгой истории опубликованных публикаций в научной среде. Если говорить, о существовании научных журналов открытого доступа многие указывают на Будапештскую инициативу открытого доступа (BOAI). Уже тогда существовало несколько научных журналов открытого доступа и это было воспринято как отправная точка «движения за открытый доступ». Концепция призывает к свободно доступной литературе, которая позволяет «пользователям читать, загружать, копировать, распространять, распечатывать, искать или ссылаться на полные тексты этих статей, сканировать их для индексации, передавать их в качестве данных в программное обеспечение или использовать их для любой другой законной цели [5, 38 с.]. Однако, задаемся вопросом, применима ли данная концепция к архивному делу, в частности, в вопросе доступа к архивам?

Определение «открытого доступа» означает разные вещи для разных организаций. Фонд открытых знаний (Open Knowledge Foundation - OKF) определяет открытые знания как «то, чем становятся открытые данные, когда они полезны, применимы и используются», и выделяют основные три критерий как наличие и доступ, повторное использование и распространение и всеобщее участие.

В рамках своего проекта «Открытое определение» Фонд открытых знаний уточняет: «Открытость означает, что каждый может свободно получать доступ, использовать, изменять и делиться ими для любых целей (в лучшем случае при соблюдении требований, которые сохраняют происхождение и открытость)». Как видим, здесь четко указано о соблюдении требований, предъявляемых нормативными актами.

Свободная энциклопедия Википедия определяет «открытый доступ в переводе с английского слова «open access» как собирательный термин, обозначающий ряд принципов и практик, которые обеспечивают бесплатный, оперативный, постоянный, полнотекстовый онлайн доступ к научным публикациям [6]. Открытый доступ также используется в значении «Open Access» как международное академическое движение, которое стремится к обеспечению свободного, бесплатного доступа к научным публикациям в сети Интернет. Публикации открытого доступа можно свободно читать, загружать, копировать, распространять, печатать, использовать в образовательных целях или легально использовать другими способами [7].

Так понятие «открытый доступ» повлек появление Концепции открытого доступа, которая предполагает устранение финансовых ограничений на доступ к текстам научных публикаций, таких как плата за подписку, оплата доступа. Соответственно автор научных публикаций дает согласие на открытый доступ к своим трудам и при этом любой пользователь имеет возможность получить научную информацию, бесплатно не нарушая права автора [7].

Рост цен на научные журналы с одной стороны, и интенсивное развитие информационных технологий, с другой стороны, явились причиной возникновения движения за открытый доступ. Еще с середины XX века в США началась научная дискуссия о том, как ускорить развитие науки в глобальном измерении. И в 1991 г. был создан первый открытый архив физических и компьютерных наук, известный сегодня как ArXiv (arXiv.org). В 1998 г. прошел Американский научный форум открытого доступа (American Scientist Open Access Forum) [8]. Это была площадкой, на которой исследователи обсуждали проблемы доступа к научной информации. Особое внимание было обращено на проблему – высокой стоимости подписки научных журналов, которая имела тенденцию постоянного роста. В 2001 г. 34000 ученых подписали письмо об идее открытого доступа адресованное к научным издателям, и через год, в 2002 г. было обнародовано вышеупомянутая Будапештская инициатива открытого доступа (BOAI).

Контекст открытой науки расширяется и детализируется по мере развития информационно-коммуникационных технологий и их интеграции в исследовательские процессы и научную коммуникацию [4]. Для цели настоящего обзора «открытый доступ» определяется как предоставление материалов, являющихся общественным достоянием, открытым для использования без каких-либо ограничений, а также предоставление материалов, защищенных авторским правом, в соответствии с положениями о добросовестном использовании (некоммерческом, образовательном). Согласно закону «О Национальном архивном фонде и архивах» документы, находящиеся в государственных архивах Республики Казахстан и их филиалах, а также информационная система к ним открываются для общественного пользования через год после их поступления в государственные архивы и филиалы. Физические и юридические лица Республики Казахстан имеют право бесплатно пользоваться открытыми для использования документами Национального архивного фонда, хранящимися в государственных и ведомственных архивах и их филиалах. Ограничения использования документов отдельным категориям физических и юридических лиц устанавливаются при содержании документов государственных и негосударственных секретов (статьи 15-16) [9].

В чем преимущества «открытого доступа» к архивам?»

В результате более чем 10-летнего зарубежного опыта открытого доступа в архивах, библиотеках и музеях для них появилась несколько тенденций:

- 1) Открытый доступ позволяет организациям переориентировать персонал на выполнение более важных задач, что приводит к более эффективному и менее затратному управлению функциями оцифровки.
- 2) Способствуя исследовательской, образовательной и творческой деятельности, открытый доступ продвигает миссии этих учреждений.
- 3) Открытый доступ значительно увеличивает использование и осведомленность о фондах и коллекциях в учреждениях.
- 4) Открытый доступ создает более сильный и актуальный бренд.

Несмотря на недостаток исследований по этому важному вопросу, в данной статье представлен краткий обзор веб-сайтов областных архивов Казахстана через призму собственного восприятия автора. Постановка проблемы может послужить основанием для дальнейших научных изысканий и генерации новых идей в сфере документационного обеспечения, электронного документооборота и архивного дела

Все три центральные архивы, Национальный архив РК и Архив Президента РК имеют уникальную историю создания и в них сосредоточены огромный пласт ценных документов по истории, культуре, экономике, социальной жизни, а также развитию техники и науки. Обзор

веб-сайтов указанных архивов автором планируется в другом контексте и здесь ограничимся указанием названий ресурсов со ссылкой на их веб-сайтов.

Центральный государственный архив Республики Казахстан (<http://cga.kz>). Раздел «Публикации» знакомит с архивными публикациями, методическими пособиями, справочно-информационными изданиями, и информационными изданиями. На странице сайта публикуются документы по истории своеобразного этнополитического объединения казахов первой половины XIX в., и многих уникальных историко-документальных ресурсов.

Центральный государственный архив научно-технической документации Республики Казахстан (<http://ntd.kz>). В разделе «ОМҒТҚ электрондық материал» можно скачать электронные версии опубликованных в бумажном виде сборников документов.

Центральный государственный архив кинофотодокументов и звукозаписей Республики Казахстан (<http://kfdz.kz>). Раздел «Медиа-канал КФДЗ» знакомит с краткой текстовой информацией со встроенным плеером youtube.

Национальный архив Республики Казахстан (<https://www.ulttykarhiv.kz>) молодой архив архив имеющий статус «национальный» в городе Астана. Раздел «Издание» содержит текстовую информацию об опубликованных сборниках.

Архив Президента Республики Казахстан (<https://archive.president.kz/ru/>) имеет особым статусом подчиняется Администрации Президента и не входит в систему государственных архивов. Раздел «Наука» содержит два подраздела. В подразделе «Методические пособия» есть сведения о научно-методических пособиях, подготовленные сотрудниками архива. В подразделе «Публикации» представлены отдельные рубрики «Информационно-методический бюллетень», «Сборники документов», «Материалы конференций», «Справочные издания» и «Научно-методический журнал «Жаңа архив». Есть возможность скачивания электронных версий опубликованных публикаций [5, 42-43 с.].

Архивы городов республиканского значения как Алматы и Астана имеют собственные веб-сайты и их обзор также автором будет представлен в другом контексте. Ссылки на веб-сайты – Государственный архив города Алматы (<https://ga-almaty.kz>) [10] и Государственный архив города Астана (<https://www.gosarhiv.kz>) [11].

В Казахстане на сегодняшний день собственные веб-сайты имеют из 17 областных архивов только шесть архивов, восемь архивов размещают информацию на сайте соответствующего местного уполномоченного органа и три архива не имеют веб-сайта.

Какие рубрики могут быть полезны пользователям для научных изысканий. Для обзора были выделены государственные архивы областей имеющие собственные веб-сайты, так как именно они могут служить уникальным и интересным историко-документальным ресурсом для пользователей.

Итак, *Государственный архив Акмолинской области* (<http://obl-archive.akmo.gov.kz/>) [12]. На сайте архива особый интерес представляет раздел «Публикации», где размещены статьи опубликованные на страницах газеты «Көкшетау бүгін – Кокшетау сегодня». Например, в статье «Из истории архивной службы Акмолинского региона», посвященная празднованию 9 июня – Международного дня архивов, обнаружен интересный архивный документ. Это – приказ НКВД Казахской ССР от 27 февраля 1946 года «О включении государственных архивов в число научно-исследовательских учреждений». С этого момента происходит реорганизация структуры и штатов архивных органов НКВД Казахской ССР, что положило начало действительному превращению архивных органов в научно-исследовательские учреждения». Данный документ сегодня особенно приобрел бы актуальность, если на него обратили бы внимание сотрудники (архивисты управленцы) уполномоченных органов для размышления о придании статуса научного учреждения всем центральным и областным государственным архивам.

Раздел «Электронная библиотека» содержит информацию о более 30 книгах, изданных архивом, среди них книги «Памятная книжка Акмолинская область за 1902-1915 годы. Ознакомиться с ними можно только в библиотеке архива.

Государственный архив Актыобинской области (<https://arhiv-aktobe.kz/ru/>) [13]. На сайте архива представлена информация о путеводителе в трех частях по фондам архива, первая и вторая части 1991 года издания. Вторая часть 2005 года издания включает информацию о фондах филиалов областного архива. Третья часть путеводителя по документам бывшего Архивного фонда КПСС, издание 2017 года. Несмотря на функционирование отдела «Использование и публикация архивных документов» со штатом 12 сотрудников, рубрика по публикациям документов и выставкам отсутствует.

Государственный архив Атырауской области (http://oblarchive.atyrau.gov.kz/page/read/Ob_arhive.html) [14]. Сайт архива знакомит пользователей в рубрике «Публикаций» статьями на различные темы с 2017 года.

Государственный архив области Абай (<http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/>) [15]. На сайте рубрика «Публикации» содержит информацию обо всех публикациях за 2002-2022 годы и статьи сотрудников архива в средствах массовой информации в 2018-2023 гг. В рубрике «Уникальные документы» представлен один из документов такого характера – письмо Азилхана Нуршаихова «Мы идем на Берлин», написанное в стихотворной форме в 1944 году. Адресованное письмо друзьям написано от руки и в подлинном виде обнаружен в Центре документации новейшей истории среди поступивших на хранение фронтовых писем (<http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/unique3.htm>). Особое внимание заслуживают отдельные публикации – сборники документов «Неизвестные страницы истории Семипалатинского Прииртышья, 20-30 гг. XX в.(2002 г.)», «Торговые связи Семипалатинского Прииртышья, XVIII-XX вв. (2004 г.)», «Из истории величайшей трагедии казахского народа, 1932-1933 гг. (2005 г.)», «Административно-территориальное управление Восточным Казахстаном, XVIII - 30-е гг. XX в. (2006 г.)», «Развитие горного дела в Восточном Казахстане в XVIII - 30-е гг. XX в.» (2008 г.), «Переселенческая политика царского правительства и ее осуществление в Восточном Казахстане в XVIII - начало XX вв.(2010 г.)». В указанные сборники включены документы, выявленные в ходе археографической экспедиции в зарубежные архивы (http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/publications2_21.htm). Также заслуживают внимания сборники документов – «Противостояние» посвященный 20-летию с момента закрытия Семипалатинского испытательного ядерного полигона и «Из истории величайшей трагедии казахского народа.1932–1933 гг.», отражающий трагические события, связанные с голодом в 30-х годах прошлого столетия, массовыми откочевками коренного населения с мест постоянного проживания, детской беспризорностью, огромной смертностью среди населения Восточного Казахстана [16]. Особо можно выделить рубрику «Архивные справочники Online», представленная в совокупности шестью архивными справочниками – двумя путеводителями по фондам личного происхождения и четырьмя справочниками по истории административно-территориального деления Семипалатинской области 1939-1997 гг., документам бывшего архивного фонда КПСС, документам по личному составу и фондам Центра документации новейшей истории (<http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/directory.htm>). Все архивные справочники представлены в формате Word для удобства скачивания.

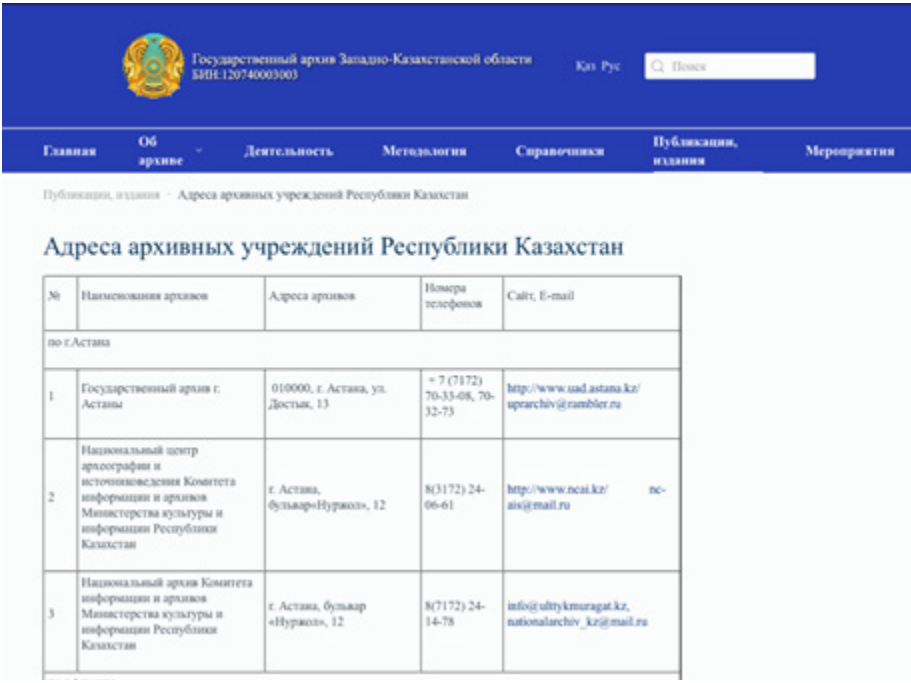
Рубрики «Законодательная и нормативно-правовая база» (<http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/zakon.htm>) и «Ведомственный архив» (<http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/departamental.htm>) содержат необходимую нормативную и методическую документацию по вопросам документирования и документационного обеспечения, архивного дела. Для удобства их скачивания вся указанная документация представлена в формате Word.

Государственный архив Жамбылской области (<https://www.gov.kz/memleket/entities/zhambyl-cultura-arhiv?lang=ru>). Сайт «Государственный архив Жамбылской области» по сравнению с сайтами других архивов молодой и раздел «Публикации» пока не заполнен, хотя сведения о проведенных мероприятиях с 30 апреля 2020 года ведется.

Впечатляет работа архивистов по подготовке проведения мероприятия посвященное к 100-летию государственного архива и предоставленные материалы конференции в электронном формате [19]. Особо следует отметить, архив предоставляет возможность через сайт онлайн услуги, что пользователь может заказать дела в удаленном доступе. С июля 2014 года начал свою работу веб-сайт архива под доменным именем www.muragat-bko.gov.kz, где реализована идея электронного каталога с автоматизированным поиском. Все категории пользователей смогут искать нужную архивную информацию, не выходя из дома за своим компьютером. Наличие такого каталога на веб-сайте архива безусловно дает массу преимуществ пользователям архивной информации. Электронный каталог фондов, а особенно функция автоматизированного поиска, предоставляет неограниченные возможности для поиска информации и значительно экономит затраты времени (Рис. 1). Возможности поиска намного шире и качественнее, чем при заданном поиске на бумаге вручную.

Вместе с тем, еще одно преимущество сайта - небольшая электронная библиотека, помещенная в модуль «Издания и публикации». Раздел «Издания» знакомит исследователей с книгами изданные с 1993 по 2001 год и содержит перечень изданий из библиотеки архива и их сканированные файлы-образы (флеш-бук). Издания подготовлены в разное время историками, краеведами области по материалам областного и районного архивов и пользуются наибольшим спросом у пользователей. Список изданий включает в себя фотоизображение издания, краткую аннотацию к нему и можно читать в онлайн режиме. Особенно ценным является раздел «Электронная коллекция метрических книг», содержащий перечень метрических книг начала XX века. Напоминаем, архив рассматривает возможность доступа к изданиям, книгам и газетам в удаленном режиме по запросу пользователей. Часть изданий можно скачать (Рис. 2).

№	Наименования архивов	Адреса архивов	Номера телефонов	Сайт, E-mail
по г.Астана				
1	Государственный архив г. Астаны	010000, г. Астана, ул. Достык, 13	+ 7 (7172) 70-33-08, 70-32-73	http://www.uad.astana.kz/ uprarchiv@rambler.ru
2	Национальный центр археологии и этноистории Комитета информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан	г. Астана, бульвар «Нуржол», 12	8(7172) 24-06-61	http://www.nci.kz/ ais@mail.ru
3	Национальный архив Комитета информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан	г. Астана, бульвар «Нуржол», 12	8(7172) 24-14-78	info@ultymuragat.kz , nationalarchiv_kz@mail.ru

Рис. 2. Подрубрика «Издания»

Государственный архив Кызылординской области (<https://archive-kzo.kz>) [20]. На сайте архива в новостной ленте публикуются ссылки на электронные выставки документов. Рубрика «Фонды» содержит информацию о списках фондов областного архива и его филиалов (<https://archive-kzo.kz/korlar.html>). Сайт знакомит с коллекцией документов «Ауған соғысына қатысушы интернационалист-жауынгерлер» - «Войны-интернационалисты, участвовавшие в Афганской войне». Всего 18 войнов-интернационалистов, информация о которых на казахском языке. Выявлены списки 317 солдат по области, участвовавших в Афганской войне [21].

Государственный архив Северо-Казахстанской области (<https://arhivsco.wordpress.com/контакты/>) [22]. На сайте архива рубрика «Издания и публикации» содержит информацию о 23 различных публикациях.

Среди них ярким изданием является электронное справочно-биографическое издание «Солтүстік Қазақстанның ханымдары мен арулары» (<https://drive.google.com/file/d/1WPQEEbOkT5v00IK-CarsnDYrmvG4Po2Q/view>). В сборник отобраны биографии наиболее известных женщин области, вложивших вклад в становление, развитие и процветание Казахстана. Сборник представляет возможность сравнить разные судьбы, раскрыть преимущества и сложности различных профессий через биографию женщин. Цель издания: на примере из-

вестных женщин Северо-Казахстанской области развить дух патриотизма и конкурентоспособность среди подрастающего поколения и повысить заинтересованность к историческим личностям.

Для исследователей определенный интерес может вызвать «Атлас по истории Северо-Казахстанской области», издание 2007 года. Атлас представляет собой коллекцию планов и карт по истории Северо-Казахстанского региона до 1917 года. Это первое издание подобного рода. Издание предпринято с целью познакомить широкий круг исследователей с уникальными картографическими материалами, хранящимися в фондах архива. Наиболее ранние документы представлены в виде карты новой линии с показанием крепостей и редутов 1762 года, плана крепости Святого Петра второй половины XVIII века, плана Становой крепости 1780 года. Большой интерес для исследователей могут представлять такие уникальные документы как план проектированного расположения г. Петропавловска Акмолинской области, составленный в 1875 году, фрагмент карты южной пограничной полосы Азиатской России 1891 года, карта по обводнению переселенческих участков в районе Сибирской железной дороги 1895-1904 г., а также карта Акмолинской области Петропавловского уезда 1895 года и карта киргизского землепользования пастбищных районов Петропавловского уезда 1901 года. Большинство картографических изданий, входящих в атлас, являются подлинниками.

Тематику публикаций представленных на сайте архивов можно разделить по следующим видам:

1. Голод 1920-1930-х годов.
2. Проект «Выдающиеся личности».
3. Великая отечественная война и войны интернационалисты – эвакуация в годы войны, воспоминания участников.
4. История Казахстана в дореволюционный период – культура казахов, история региона и городов, как например, Алматы, Усть-Каменогорск, Петропавловск.

Заключение. Труд архивиста, на первый взгляд, не столь заметен, но именно они дают обществу возможность посмотреть в прошлое и заглянуть в будущее. Архивисты являются соавторами установления истинных фактов и забытых имен. И самое важное, наша совместная работа нужна и современникам, и будущим поколениям.

Следовательно, в заключении хотелось бы предложить ряд рекомендаций:

- 1) Обеспечить создание сайтов в первую очередь для всех государственных областных архивов, а затем городских и районных архивов.
- 2) Предложить всем областным архивам единообразие в контенте поскольку архивами сайты ведутся в произвольном порядке. Для этого следует разработать методические рекомендации по созданию сайта и заполнению его контента, что обеспечило бы единообразие и быстрый доступ к архивной информации.
- 3) Своевременно регулярно и в полном объеме обновлять все рубрики веб-сайта. Отчасти регулярно ведется работа архивами по заполнению новостных лент.
- 4) Предусмотреть возможности расширения и использования в полном объеме издания в электронном формате. Именно развитие публикаторской деятельности архивов в направлении электронного издания позволило бы широкого охвата пользователей и тем самым популяризации архивной сферы. По сравнению с изданиями на бумаге электронные издания являются менее трудозатратными. Такое мнение разделяет и ветеран архивного дела Г. Касымова «...публикаторская деятельность – процесс весьма дорогостоящий. В силу этой причины доступность выпускаемых в бумажном варианте изданий ограничена их тиражом. Стремясь максимально приблизить свои издания к заинтересованной аудитории, Центра документации новейшей истории размещает их электронные версии на своем сайте» [16].
- 5) Отсутствует баланс между контентом на казахском и русском языках. Данный вопрос

требует особого подхода к его исследованию, когда еще отсутствует мониторинг сайтов всех архивов Казахстана. Особенно требует приведение в единообразие архивной терминологии – используются разные термины как «выставки», «виртуальные выставки», «онлайн выставки».

6) Обратить внимание на привлечение новых категорий пользователей (от школьников до людей старшего поколения).

Надеемся, учитывая сегодняшнюю реальность с созданием Единого архива электронных документов электронные публикации станут перспективным направлением развития и совершенствования не только архивного дела, но и доступности научной информации сконцентрированной в архивных фондах страны.

Список литературы

1. Национальный архив Республики Казахстан (далее НА РК). Ф. 41. Оп. 1. Д. 176. 171 л.
2. Ысқақ А.С. Архивші және цифрлық әлем: архившінің рөлін қайта бағалау // Жаңа архив. - 2022. - № 1(1). - Б.52-61.
3. Ысқақ А., Садвақасова А. Қазақстанның цифрлық мұрасының қалыптасуы мен сақталуы // Жаңа архив. - 2023. - Т. 2. - № 4. - Б.77-88.
4. Качан Д.А., Богатко А.В. Интеграция информационных ресурсов открытого доступа для обеспечения научно-образовательного процесса в учреждениях высшего образования. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/204331/1/53-63.pdf> (дата обращения: 19.12.2023).
5. Ысқақ А. Доступ в архивы Казахстана (обзор сайтов центральных и областных архивов) // Құжат айналымы мәселелері - Вопросы документооборота. - 2023. - № 7. - С. 38-51.
6. Открытый доступ. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Открытый_доступ (дата обращения: 19.12.2023).
7. Открытый доступ (Open Access) URL: <https://www.noo-journal.ru/otkrytyy-dostup/> (дата обращения: 19.12.2023).
8. Открытый доступ к научной информации: кто, для чего и как. Информация НТБ им. Г.И.Денисенка. URL: <https://kpi.ua/ru/1634-2> (дата обращения: 19.12.2023).
9. Закон Республики Казахстан от 22 декабря 1998 года № 326-1 «О Национальном архивном фонде и архивах». URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z980000326_ (дата обращения: 19.12.2023).
10. Государственный архив города Алматы. URL: <https://ga-almaty.kz> (дата обращения: 19.12.2023).
11. Государственный архив города Астана. URL: <https://www.gosarhiv.kz> (дата обращения: 19.12.2023).
12. Государственный архив Акмолинской области. URL: <http://obl-archive.akmo.gov.kz/> (дата обращения: 19.12.2023).
13. Государственный архив Актюбинской области <https://arhiv-aktobe.kz/ru/> (дата обращения: 19.12.2023).
14. Государственный архив Атырауской области. URL: http://oblarchive.atyrau.gov.kz/page/read/Ob_arhive.html (дата обращения: 19.12.2023).
15. Государственный архив области Абай. URL: <http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/> (дата обращения: 19.12.2023).
16. Касымова Г. Из опыта публикационной работы Центра документации новейшей истории Восточно-Казахстанской области. URL: http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/publications2_21.htm (дата обращения: 20.12.2023).
17. Государственный архив Восточно-Казахстанской области. URL: <http://e-arhiv.vko.gov.kz> (дата обращения: 19.12.2023).
18. Государственный архив Западно-Казахстанской области. URL: <https://www.muragat-bko.gov.kz> (дата обращения: 19.12.2023).
19. Сборник докладов. URL: https://www.muragat-bko.gov.kz/images/Сборник_Архив_2023.pdf (дата обращения: 19.12.2023).
20. Государственный архив Кызылординской области – сайт. URL: <https://archive-kzo.kz> (дата обращения: 19.12.2023).

21. Оқиғалар – Іс-шаралар. URL: <https://archive-kzo.kz/okigalar/is-sharalar.html?start=20>. (дата обращения: 19.12.2023).

22. Государственный архив Северо-Казахстанской области. URL: <https://arhivsqo.wordpress.com/контакты/> (дата обращения: 19.12.2023).

Ақмарал Сыдығалықызы Ысқақ

Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан

e-mail: sakmaral7@gmail.com

АРХИВТІК ГИПЕРКЕҢІСТІКТІҢ КЕҢЕЮІ: ШЫНАЙЫЛЫҚ ЖӘНЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада Қазақстанның облыстық мемлекеттік архивтерінің сайттарына шолу жасалған. Ақпараттық технологиялардың архив саласына белсенді түрде ендірілуі және олардың ықпалы құжаттармен жұмыс істеу принциптерін өзгертті. Бұл ең алдымен жаңа анықтамалық-іздістіру құралдарын құруда көрініс тапты. Ақпараттық технологиялардың бұл күндері архивтер мен архивистердің жұмысына оң ықпалы, архивтік мұраны танымал ету үшін интернет желісін белсенді пайдалану архивтік ақпаратқа ашық қолжетімділік мәселесін күн тәртібіне қойып отыр. Бұл ретте архив саласында сапалы қызмет алу мәселесі өзекті екені айқын. Мемлекеттік архивтердің қашықтан қолжетімділікте қызмет көрсету мүмкіндігі қандай? Автор бұл сұраққа өзіндік қабылдауы тұрғысынан жауап табуға талпыныс жасады.

Кілт сөздер. Қазақстан архивтері, мемлекеттік архив, веб-сайт, архивтік құжат, архив қоры, рубрика, қашықтықтан қолжетімділік, ашық қолжетімділік, электронды басылымдар, басылымдар.

Yskak Akmaral Sydygalykyzy

Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: sakmaral7@gmail.com

EXPANSION OF ARCHIVAL HYPERSPACE: REALITY AND PROBLEMS

Annotation. The article provides an overview of the websites of regional state archives of Kazakhstan. The active introduction of information technologies into the archival sphere and their influence have changed the principles of working with documents. First of all, this was reflected in the creation of new reference and search tools. The positive impact of information technology on archives and the work of archivists these days, as well as the active use of the Internet to popularize archival heritage, have raised the issue of open access to archival information. At the same time, the issue of obtaining quality services in the archival field has become urgent. What is the ability of state archives to provide services in remote access? The author tried to find an answer to this question through the prism of his own perception.

Keywords. archives of Kazakhstan, state archive, website, archival document, archival fund, section, remote access, open access, electronic publications, editions.

References

1. Nacional'nyj arhiv Respubliki Kazahstan (dalee NA RK) [Nanional Archive of the Republic of Kazakhstan (hereinafter AP RK)]. F. 41. Op. 1. D. 176. 171 l. [in Russian]
2. Yskak A.S. Arhivshi zhane zifrylyk alem: arhivshinin rolin kajta bagalau [The Archivist and the Digital World: Reassessment the Role of the Archivist] // Zhana arhiv. - 2022. - № 1(1). - B.52-61. [in Kazakh]
3. Yskak A., Sadvakasova A. Kazakstannyn cifrlyk myrasynyn kalyptasuy men saktaluy [Formation and preservation of the digital heritage of Kazakhstan] // Zhana arhiv. - 2023. - T. 2. - № 4. - B.77-88. [in Kazakh]
4. Kachan D.A., Bogatko A.V. Integraciya informacionnyh resursov otkrytogo dostupa dlya obespecheniya nauchno-obrazovatel'nogo processa v uchrezhdeniyah vysshego obrazovaniya [Integration of open access information resources to support the scientific and educational process in higher education institutions.]. Available at: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/204331/1/53-63.pdf> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]

5. Yskak A. Dostup v arhivy Kazahstana (obzor sajtov central'nyh i oblastnyh arhivov) [Access to the archives of Kazakhstan (review of the websites of central and regional archives)] // Kyzhat ajnalyмы maseleleri - Voprosy dokumentooborota. - 2023. - № 7. - S. 38-51. [in Russian]
6. Otkrytyj dustup [Open access] Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Otkrytyj_dostup (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
7. Otkrytyj dustup [Open access] Available at: <https://www.noo-journal.ru/otkrytyy-dostup/> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
8. Otkrytyj dustup k nauchnoj informacii: kto, dlya chego i kak. Inf. NTB im. G.I.Denisenka [Open access to scientific information: who, why and how. Information from NTB named after. G.I.Denisenka] Available at: <https://kpi.ua/ru/1634-2> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
9. Zakon Respubliki Kazahstan ot 22 dekabrya 1998 goda № 326-1 «O Nacional'nom arhivnom fonde i arhivah» [Law of the Republic of Kazakhstan dated December 22, 1998 No. 326-1 «On the National Archives and Archives»]. Available at: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z980000326_ (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
10. Gosudarstvennyj arhiv goroda Almaty [State Archives of Almaty]. Available at: <https://ga-almaty.kz> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
11. Gosudarstvennyj arhiv goroda Astana [State Archives of Astana] Available at: <https://www.gosarhiv.kz> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
12. Gosudarstvennyj arhiv Akmolinskoj oblasti [State Archives of Akmolinsk Region] Available at: <http://oblarchive.akmo.gov.kz/> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
13. Gosudarstvennyj arhiv Aktyubinskoj oblasti [State Archives of Akmolinsk Region] Available at: <https://arhiv-aktobe.kz/ru/> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
14. Gosudarstvennyj arhiv Atyrauskoj oblasti [State Archives of Atyrau Region]. Available at: http://oblarchive.atyrau.gov.kz/page/read/Ob_arhiv.html (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
15. Gosudarstvennyj arhiv oblasti Abaj [State Archives of Abai Region]. Available at: <http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
16. Kasymova G. Iz opyta publikacionnoj raboty Centra dokumentacii novejshej istorii Vostochno-Kazahstanskoj oblasti [From the experience of the publication work of the Center for Documentation of Contemporary History of the East Kazakhstan Region]. Available at: http://www.cdni-arhiv.vko.gov.kz/ru/publications2_21.htm (Accessed: 20.12.2023). [in Russian]
17. Gosudarstvennyj arhiv Vostochno-Kazahstanskoj oblasti [State Archives of Vostochno-Kazakhstan Region]. Available at: <http://e-arhiv.vko.gov.kz> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
18. Gosudarstvennyj arhiv Zapadno-Kazahstanskoj oblasti [State Archives of Zapadno-Kazakhstan Region]. Available at: <https://www.muragat-bko.gov.kz> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
19. Sbornik dokladov [Collection of papers] Available at: https://www.muragat-bko.gov.kz/images/Sbornik_Arhiv_2023.pdf (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
20. Gosudarstvennyj arhiv Kyzylordinskoj oblasti [State Archives of Kyzylorda Region]. Available at: <https://archive-kzo.kz> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]
21. Okigalar – Is-sharalar [Events and activities] Available at: <https://archive-kzo.kz/okigalar/is-sharalar.html?start=20>. (Accessed: 19.12.2023). [in Kazakh]
22. Gosudarstvennyj arhiv Severo-Kazahstanskoj oblasti [State Archives of Severo-Kazakhstan Region]. Available at: <https://arhivsqo.wordpress.com/kontakty/> (Accessed: 19.12.2023). [in Russian]

Себепбаева Құралай Лесбайқызы

Маңғыстау облысының мемлекеттік
архивінің жетекші сарапшысы

МАҢҒЫСТАУДАҒЫ АРХИВ ІСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ, ДАМУ ТАРИХЫ

Аңдатпа. Мақалада Маңғыстау өңіріндегі архив ісінің құрылуы, қиыншылықтарға толы күрделі даму жолы жаңа архив құжаттары негізінде қарастырылып, талданды. Өңірдегі архив саласының басым бағыттарының дамуын, мемлекеттік архивтердің негізгі қызметі мен олардың жетістіктерін, сонымен қатар архив қорларының құрамы мен мазмұнын талдауға басты назар аударылды.

Маңғыстау облысының мемлекеттік архивіндегі ғылыми баспа басылымдарын дайындау жұмысының жүзеге асырылуына, материалдық-техникалық базаның жетілдірілуіне, автоматтандырылған ақпараттық технологияларды енгізу барысына ерекше көңіл бөлінді.

Қазіргі кезеңде Маңғыстау облысындағы архив ісін жетілдіру мақсатында атқарылып жатқан маңызды іс-шаралар қарастырылды.

Түйін сөздер: Маңғыстау, архив, құжат, электронды архив, қор.

2023 жылы Маңғыстау өлкесінде архив ісінің бастау алғанына 100 жыл, Маңғыстау облысының мемлекеттік архивінің құрылғанына 50 жыл толып отыр.

Өткен XX ғасырдың 20-шы жылдарындағы Адай уездік архивінің құрылуынан бастау алатын Маңғыстау өлкесіндегі архив ісінің бүгінгі күнге дейінгі қаз тұрып, қадам басу, қалыптасу, даму, кемелдену ерекше тарихы бар.

1917 жылы Қазан төңкерісінен кейін билікке келген Кеңес өкіметі архив құжаттарының мемлекет үшін ролі маңызды екендігіне басты назар аударды. Төңкерістер мен Азамат соғысы барысында құжаттардың ауқымды бөлігінің саяси қарсыластардың қолына түспес үшін қасақана жойылуының жаппай орын алуы, құжаттардың ұрлану, жоғалу жағдайларының жиілеуі – архив құжаттарын мемлекет тарапынан қорғаудың қажеттігін туындатқан еді.

1918 жылы Алматыдағы қағаз тапшылығы уақытында архивтер қағаз шикізаты ретінде аукциондарда сатыла бастады, мысалы, Жетісу облыстық басқармасының 114011 архив ісі мен 727 кітабы аукционда сатылып кетеді [1, 84-85 б.].

РКФСР Халық Комиссарлар Кеңесі қызметінің алғашқы айларында-ақ Кеңес өкіметінің шығарған заңдық актілерін сақтайтын Орталық мемлекеттік архивтің болмауы алдымен елдегі архив жүйесін түбегейлі қайта ұйымдастыру, соның ішінде архив ісі мәселелерімен айналысатын мемлекеттік басқару органын құру мәселелерін шешуді күн тәртібіне қойды.

1918 жылдың 26 сәуірінде В. И. Ленин төрағалық жасаған РКФСР Халық Комиссарлар Кеңесінің отырысында РКФСР Халық Ағарту Комиссариатының басшысы А. В. Луначарскийдің елдегі архивтер мен кітапханаларды қорғау шаралары туралы баяндамасы тыңдалып, нәтижесінде Халық Ағарту Комиссариаты мен басқа да ведомстволардың мамандарының қатысуымен архивтер мен кітапханаларды басқаруды ұйымдастырудың нақты жобасын жасақтау міндетін жүктей отырып арнайы комиссия құруға шешім қабылданды.

Мемлекеттік сақтауға тапсырылғанға дейінгі мекемелер құжаттарының сақталу жағдайы.

XX ғасырдың 20-30-шы жылдары.

ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің Орталық мемлекеттік кино-фотоқұжаттар мен дыбыс жазбалар архиві қорынан.

Арх. № 8-1494

1918 жылдың 1 маусымында РКФСР Халық Комиссарлар Кеңесінің төрағасы В. И. Лениннің «РКФСР-дағы архив ісін қайта құру және орталықтандыру туралы» Декретінің қабылдануы РКФСР мен оның құрамдас республикаларында, соның ішінде Қазақстанда да архив ісінің жолға қойылуы мен әрі қарай дамуы барысында ауқымды реформалық өзгерістерге жол ашқан бірден-бір маңызды оқиға болды [2, 1 б.].

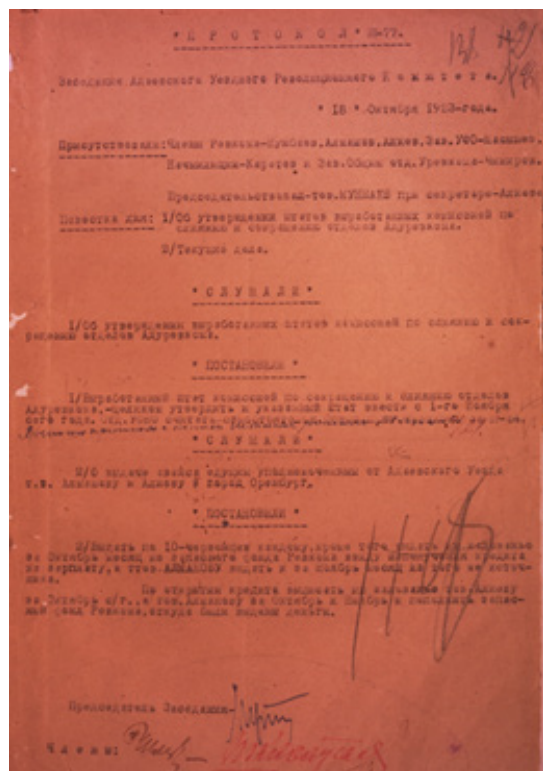
Қазақстан аумағы 1917 жылғы төңкерістерге дейін дейін 6 облысқа бөлінсе, оның бір аумағы – Маңғышлақ уезі – Ресей империясының Закаспий облысына қарағаны белгілі.

1920 жылы 12 маусым күні губерния құқығы негізінде Адай уезі құрылды. Қазақ АКСР Орталық Атқару Комитетінің 1920 жылғы 25 қазандағы № 5 қаулысына сәйкес Адай уезіне Маңғышлақ уезінің территориясы мен Закаспий облысына қарасты Красноводск уезінің 4, 5 Адай болыстары енді. Уездің орталығы Форт-Александровск қаласында орналасты.

Республикадағы орталықтандырылған архив ісін құру жұмысының жан-жақты жүргізілуі Закаспий облысының Адай уезінде де осы жұмысты қолға алудың алғышарттарын қалыптастырған еді.

Республиканың Бас архив басқармасы 1921 жылдың 22 шілдесінде (алғаш рет) және 1922 жылдың 3 қаңтарында Кеңес өкіметінің Адай уезін басқару органы – Адай революциялық комитетіне жолдаған хаттарында 1921 жылы уездегі ескі мекемелердің архивтерін сақтап қалу үшін қандай іс-шаралар жасалғандығы туралы мәлімет беруді, уездік архивті құруға көмектесуді және уездік архивтің меңгерушісін тағайындар алдында алдын-ала келісуді нақты тапсырды [3, 128 б.].

1923 жылдың 18 қазанында Адай революциялық комитетінің кезекті отырысы өтіп, күн тәртібінде «Адай ревкомының бөлімдерді біріктіру және қысқарту жөніндегі комиссиясы дайындаған штатты бекіту туралы» мәселе қаралды. Қабылданған қаулы негізінде 1923 жылдың 1 қарашасынан бастап Адай революциялық комитетінің жаңа құрылымы мен штаты бекітіліп, оған 1 штаттық бірлік – меңгерушіден тұратын Ревкомның бөлімі құқығындағы Архив тұңғыш рет енгізілді. Адай революциялық комитетінің осы отырысы бойынша ресімделген № 77 хаттамасы Маңғыстау өлкесінде орталықтандырылған архив ісін құруға негіз болған алғашқы тарихи құжат болып табылады. Бұл құжат бүгінде облыстық мемлекеттік архивтің аса құнды құжаттарының қатарында [4, 138-141 б.].

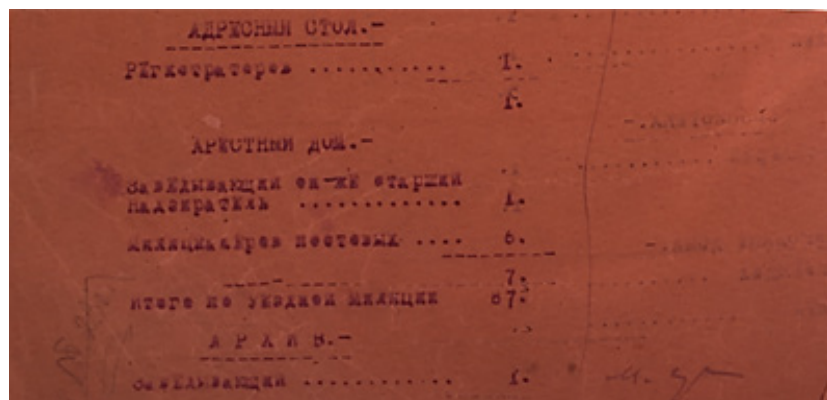

1924 жылы Орталық өлкелік архив Қазақстанның революцияға дейінгі тарихына қатысты құжаттарды, деректерді сақтап қалу және оларды ғылыми айналымға енгізу үшін бір орталыққа шоғырландыру мәселесін үздіксіз көтерумен болды. Бұл жөнінде Орталық өлкелік архивтің 1924 жылға арналған жұмысының жоспарында «... **Архив құжаттарын шоғырландыру.** Архив құжаттарын архив қоймаларына шоғырландыру дегеніміз ағымдағы іс жүргізу үшін қажет етілмейтін архив материалдарын әр түрлі мемлекеттік мекемелер мен таратылған мекемелерден қабылдауды білдіреді... Астрахань хандығының қырғыздарға қатысты істері, «Хан архиві» тұтастай және **Адай губерниясындағы Форт-Урицкідегі көлемі 300 пұттық Закаспий архивін Орынборға әкелу қажет...**» деп нақты атап көрсетілді [5, 26 б.].

Осы көтерілген мәселелер кейінірек Адай уезінің революцияға дейінгі тарихына қатысты құнды құжаттардың Алматыдағы Орталық өлкелік архивке

тапсырылуына негіз болды.

Архив құжаттары арқылы Маңғыстау өлкесінде архив ісін ұйымдастыру мен қалыптастыру үлкен қиыншылықпен жүргізілгеніне куә боламыз. Жергілікті жердің орталықтан шалғайлығы, сауатты, маман кадрлардың жетіспеуі және құжаттарды сақтайтын арнайы орын-жайлардың болмауы архив ісін толыққанды жүргізуге барынша тежеу болды. Архив құжаттарынан уездік архивтің алғашқы меңгерушілері Воробьев, Сергей Шапошников, Сергей Калиновскийдің есімдерін де кездестіреміз. Олардың ішінде Адай уезінің тарихын, XX ғасырдың 20-жылдарындағы Маңғыстау өлкесінің саяси-экономикалық, әлеуметтік жағдайын сипаттайтын аса құнды құжаттардың ең алғаш рет ғылыми

Адай Уездік Революциялық комитетінің Уездік архивті Ревкомның штатына енгізу туралы хаттамасынан үзінді. 1923 жылдың 18 қазаны.

гізуге барынша тежеу болды. Архив құжаттарынан уездік архивтің алғашқы меңгерушілері Воробьев, Сергей Шапошников, Сергей Калиновскийдің есімдерін де кездестіреміз. Олардың ішінде Адай уезінің тарихын, XX ғасырдың 20-жылдарындағы Маңғыстау өлкесінің саяси-экономикалық, әлеуметтік жағдайын сипаттайтын аса құнды құжаттардың ең алғаш рет ғылыми

сараптаудан өтіп, жинақталып, бүгінгі күнге дейін сақталуына үлкен үлес қосқан архив меңгерушісі Сергей Калиновский болып табылады [6, 279 б.].

1928 жылдың 17 қаңтарында Адай уезі Адай округі болып қайта құрылды. Округтің орталығы Ойыл қаласында орналасты. Адай округінің аумағында алты аудан ұйымдастырылды. Соның бірі – 1928 жылдың 3 қыркүйегінде құрылған, орталығы Форт-Александровск қаласында орналасқан Маңғыстау ауданы еді.

1928 жылдың тамызында республикамыздағы аумақтық-әкімшілік реформаларға сәйкес, Қазақстан Орталық архивіне қарасты губерниялық архивтер жойылып, олардың базасы негізінде округтік архивтердің негізі қаланды, сәйкесінше Адай уездік архив бюросы Адай округтік архив бюросы мәртебесін алды [7, 73 б.].

1929 жылдың 10 сәуірінде Адай округі таратылып, оның аумағы Ақтөбе, Гурьев округтері мен Қарақалпақ автономиялы облысы арасында бөлінді.

Маңғыстау өлкесінде алғашқы аудандық архив – Маңғыстау аудандық архиві 1934 жылы құрылды [8, 1 б.]. 1934 жылғы Маңғыстау аудандық Атқару Комитетінің қызметкерлерінің тізімінен Архив меңгерушісі Исмаиловтың фамилиясын кездестіреміз.

1939 жылы Гурьев облысында жаңадан Шевченко ауданының құрылуына байланысты 1941 жылы Шевченко аудандық мемлекеттік архивінің де негізі қаланды. 1948 жылдың 1 қаңтарындағы мәліметтер бойынша Маңғыстау аудандық архивінде 1933-1941 жылдар арасындағы құжаттардан құралған 27 архив қорында 1110 сақтау бірлігі, ал, Шевченко аудандық архивінде 1934-1940 жылдарды қамтитын 21 архив қорында 1744 сақтау бірлігі жинақталды [9, 30 б.].

Өлкедегі архив ісін аяққа тұрғызудың кемшін тұстары көп болса да, осы келтірілген мәліметтерден XX ғасырдың 30-40 жылдары өлкенің саяси, шаруашылық, әлеуметтік хал-ахуалын бейнелейтін құнды архив құжаттарының басым бөлігінің аудандық архивтерге қабылдануының, сақталып қалуының, ғылыми айналысқа енуінің алғашқы қадамдары жасалғандығын зерделеуге болады.

Маңғыстау өлкесіндегі архив ісінің қалыптасуын сипаттайтын сол жылдардағы архив құжаттарынан алғашқы архившілердің есімдері де белгілі: 1934 жылдан бастап Исмаиловтың, 1943-1949 жылдардағы құжаттардан Шевченко аудандық мемлекеттік архивінің меңгерушісі Ақберді Садықовтың, 1944 жылдан бастап Маңғыстау аудандық архиві меңгерушісі Укабай Бермағанбетовтің, 1950 жылдардағы құжаттардан Маңғыстау аудандық архивінің меңгерушісі болып 10 жылға жуық қызмет атқарған Бекназар Орысбаевтың, 1958 жылдан бастап Маңғыстау аудандық архивінің меңгерушісі болып жұмыс жасаған Туребай Сармановтың аты-жөндері кездеседі.

Гурьев облыстық Атқару Комитетінің «Облыстық 5 архивтің аудандық филиалдарын тарату және Гурьев облысының Таушық филиалын құру туралы» 1963 жылғы 27 маусымдағы № 220 шешімі бойынша Маңғыстау аудандық архиві мен Шевченко аудандық архивтері таратылып, олардың базасында Таушық жұмысшы поселкесінде Гурьев облыстық архивінің Таушық филиалы құрылды. Таушық филиалына Форт-Шевченко қаласы мен Маңғыстау ауданының аумағына қызмет көрсету міндеттелді. Филиалдың штатында 5 қызметкер: директор, 1 кіші ғылыми қызметкер, 1 архивариус, 1 машинистка және 1 тазалаушы қарастырылып, Таушық филиалының алғашқы директоры болып 1963 жылы Туребай Сарманов тағайындалды. 1964 жылы Таушық филиалында жалпы саны 103 архив қорына біріктірілген 21200 шамасындағы істер жинақталған болатын.

Қазақ КСР Жоғары Кеңесі Төралқасының 1973 жылғы 20 наурыздағы Жарлығымен Маңғышлақ облысы құрылды. Осыған сәйкес, Қазақ КСР Министрлер Кеңесі жанындағы Бас архив басқармасының 1973 жылғы 27 қыркүйектегі № 40 бұйрығымен Маңғышлақ облыстық Атқару

Комитеті жанынан облыстық архив бөлімі мен Маңғышлақ облысының мемлекеттік архивінің негізі қаланды [10, 51 б.].

Облыстық архив бөлімінің алғашқы меңгерушісі Ахмеджанова Сабира Галимовна болса, облыстық мемлекеттік архивтің алғашқы директорының міндетін бұрынғы Таушық филиалының басшысы Ж. Курманов атқарды, 1974 жылдан бастап Тамара Васильевна Шеина тағайындалды.

С. Г. Ахмеджанова мен Т. В. Шеина облыстық мемлекеттік архивтің толықтыру көздері болып табылатын ұйымдардың, мекемелердің, кәсіпорындардың № 1, № 2 тізбелерін жасақтау жұмысын жүзеге асырды.

1978 жылы облыстық мемлекеттік архив Шевченко қаласында арнайы салынған типтік ғимаратқа көшіріліп, бүгінгі күнге дейін осы ғимаратта орналасып келеді. 1980-жылдардың ортасынан бастап облыстық мемлекеттік архивтің қалалық, аудандық филиалдары өмірге келді.

1979 жылдың қазаны мен 1980 жылдың желтоқсанында Гурьев облыстық мемлекеттік архивінен аумақтық бөлініс бойынша Маңғышлақ облыстық мемлекеттік архивіне 168 архив қорына біріктірілген 5604 сақтау бірлігі қабылданды [11, 65 б.]. Олардың ішіндегі аса құнды қорлар Маңғышлақ-Адай уезі мен Адай округінің ұйым, мекемелерінің – Адай уездік және округтік Атқару Комитеттері мен олардың бөлімдерінің, Адай революциялық комитетінің, Еңбекші депутаттарының ауылдық, селолық, поселкелік Кеңестерінің, жоспарлау мен статистика мекемелерінің, балық аулау және ауыл шаруашылығы артельдерінің, колхоз, совхоздардың, кооперативтік ұйымдардың қорлары болып табылады.

Бұдан кейінгі 30 жыл ішінде облыстық мемлекеттік архивке облыстың мекеме, ұйым, кәсіпорындарынан 140 мыңнан астам істер келіп түсті, солардың ішінде 256 архив қорына жинақталған 60 мыңнан астам істерді құрайтын партия ұйымдарының құжаттары да бар. солардың ішінде 256 архив қорына жинақталған 60 мыңнан астам істерді құрайтын партия ұйымдарының құжаттары да бар.

Облыстық мемлекеттік архивтің құжаттар қоймасы.
Шевченко қаласы. 1982 жыл.

Қазіргі таңда архив қорлары біздің өлкеміздің экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени дамуының барлық негізгі бағыттарын сипаттайды. Бұлар негізінен Маңғышлақтағы Кеңес үкіметінің орнауынан бастау алып бүгінгі күнге дейін өмір сүріп келе келе жатырған мыңдаған ұйымдардың, кәсіпорындар мен мекемелердің құжаттары.

Маңғыстау облысының мемлекеттік архивінің қорлары 1917 жылдан бүгінгі күнге дейінгі хронологиялық кезеңді қамтиды. Бір ғана қор – Форт-Шевченко қалалық Еңбекшілер депу-

таттары Кеңесі Атқару Комитетінің АХАЖ бюросының қоры – революцияға дейінгі кезеңге жатады.

1991 жылы желтоқсан айында Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігі жариялануымен қатар орын алған жалпы ұлттық, мемлекеттік саясаттағы дағдарыстар, республикадағы қалыптасқан қоғамдық қатынастардың өзгеруі, нарықтық экономикаға көшу, жекешелендіру, еліміздің барлық аймақтарында өндірістің құлдырауы архив ісінің дамуына да өз әсерін тигізді: бірінен кейін бірі өндіріс орындарының, мекемелердің, ірі кәсіпорындардың жабылуы, таратылуы республикадағы мемлекеттік архивтердің алдына олардың құжаттарын сақтап қалуға ықпал ету бойынша күрделі міндеттерді қойды. Архив ісінің құқықтық негіздерін реттейтін заңдық актілердің жоқтығы салдарынан таратылған мекемелер, ұйымдар, кәсіпорындар басшылары тарапынан құжаттар үшін іс жүзінде ешқандай жауапкершілік алғысы келмейтін жағдайлар да орын алды. Сонымен қатар, КСРО кезеңінде Қазақстанның архив мекемелері жұмысында қолданылған құқықтық нормалардың өз әрекетін тоқтатуы мен республикада архив ісі бойынша мақсатты заңдылықтың болмауы да саланың құқықтық негіздерін бекітуге тежеу болды.

Маңғыстау облысында да архив ісін басқару мен мемлекеттік архивтер жүйесінде 1992 жылдан бастап алдағы он жылға созылған қарама-қайшылыққа толы өзгерістер кезеңі басталды.

1992 жылдың 24 ақпанында Маңғыстау облыстық халық депутаттары Кеңесінің ХХІ шақырылымдағы кезектен тыс ІХ сессиясында қабылданған «Облыстық халық депутаттары Кеңесі Атқару комитетінің бөлімдерін, басқармаларын, комитеттерін тарату туралы» № IX/195 қаулысы негізінде облыстық архив бөлімі таратылды.

Маңғыстау облысы әкімінің 1992 жылғы 25 ақпандағы «Облыс әкімшілігінің бөлімдерін, басқармаларын, комитеттерін құру туралы» № 11 шешіміне сәйкес Маңғыстау облыстық архивтер мен құжаттама басқармасы құрылды.

Маңғыстау облыстық архивтер мен құжаттама басқармасының жаңа Ережесі мен Маңғыстау облысы архив мекемелерінің тізбесі бекітілді. Облыстық архив мекемелерінің жүйесіне Маңғыстау облыстық мемлекеттік архиві мен оның Жаңаөзен филиалы, Маңғыстау аудандық архиві, Қаракия аудандық архиві, Бейнеу аудандық архиві, Түпқараған аудандық архиві енгізілді. Алайда, Маңғыстау облысы әкімінің 1994 жылғы 26 тамыздағы «Облыстың жергілікті әкімшіліктерінің басқару органдарының санын және оларды ұстауға жұмсалатын шығындарды қысқарту туралы» № 177 қаулысымен облыстық архивтер мен құжаттама басқармасы облыстық архивтер мен құжаттама бөлімі болып қайта құрылды.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Орталық атқарушы органдардың құрылымын жетілдіру және мемлекеттік органдардың санын қысқарту туралы» 1996 жылдың 29 қазанындағы № 3168 Жарлығы негізінде Қазақстан Республикасы Министрлер Кеңесі жанындағы Бас архив басқармасы таратылып, оның негізгі функциялары Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивіне берілді. Осыған сәйкес, Маңғыстау облысы әкімінің 1997 жылғы 5 ақпандағы № 337 «Облыстық архивтер мен құжаттама бөлімін тарату» туралы шешімі қабылданып, оның барлық функцияларын, өкілеттігін бұдан әрі қарай жүзеге асыру облыстық мемлекеттік архивке жүктелді.

Жергілікті жерлердегі архив ісін басқару органдарының қызметін тоқтату уақыт пен тәжірибе көрсеткендей «қате, асығыс қабылданған шешім» болып табылады. Біздің облысымызда облыстық архивтер мен құжаттама бөлімі ғана таратылып қоймай, аудандық архивтер де өз мәртебесін жоғалтып, облыстық мемлекеттік архивтің архив қоймалары болып қайта құрылымдалды. Осылайша, Маңғыстау облысы әкімінің 1997 жылғы 13 ақпандағы «Маңғыстау облыстық мемлекеттік архивінің Ережесін бекіту туралы» № 344 шешімімен облыстық мемлекеттік архивтің 29 бірліктен тұратын төмендегідей ұйымдық құрылымы мен штаты бекітілді:

№№	Атауы	Штат саны
1	Облыстық мемлекеттік архив	22,5
2	Жаңаөзен филиалы	2,5
3	Бейнеу архив қоймасы	1
4	Қарақия архив қоймасы	1
5	Маңғыстау архив қоймасы	1
6	Түпқараған архив қоймасы	1
Барлығы:		29

1998 жылғы 22 желтоқсанда Қазақстан Республикасының «Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы» Заңының қабылдануы ғана республикадағы архив ісін әрі қарай жаңа, сапалы даму жолына бағыттады.

Аталған Заң тұңғыш рет «Ұлттық мұрағат қоры» ұғымын көпшілікке жария етіп, оны Қазақстан халқының тарихи-мәдени мұрасының ажырамас бөлігі деп таныды және Ұлттық мұрағат қорын Қазақстан Республикасының ұлттық игілігі ретінде мемлекет қорғайтындығын айқындап берді. Бұл өз кезегінде еліміздегі мұрағат (архив) мекемелерінің құқықтық негізін бекіткен еді. Заңда мұрағат саласы сияқты мемлекет институтының, сондай-ақ мұрағаттар мен құжаттаманы басқарудың уәкілетті мемлекеттік органдарының бірыңғай жүйесінің болу қажеттігі мен міндеттілігі танылды.

Маңғыстау облысы әкімиятының 2001 жылғы 27 тамыздағы № 11 қаулысымен «Маңғыстау облыстық мұрағаттар мен құжаттама бөлімі» мемлекеттік мекемесі құрылды. Сондай-ақ облыс әкімиятының 2002 жылғы 29 мамырдағы «Қазақстан Республикасының «Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы» Заңының орындалу барысы және құжаттардың сақталуын жақсарту жөніндегі шаралар туралы» № 123 қаулысымен облыстағы мемлекеттік мұрағат қызметінің жүйесі бекітілді: облыстық мемлекеттік мұрағат – «Маңғыстау облысының мемлекеттік мұрағаты» мемлекеттік мекемесі мәртебесіне ие болса, аудандардағы архив қоймалары – облыстық мемлекеттік мұрағаттың Жаңаөзен, Бейнеу, Қарақия, Маңғыстау және Түпқараған филиалдары болып бекітілді. Сонымен қатар, аталған қаулыда «Қазақстан Республикасының «Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы» Заңының орындалу аясында Ұлттық мұрағат қорын сақтау бойынша облыста атқарылып жатырған жұмыстар – мұрағат саласының материалдық-техникалық базасын нығайту, облыстық мемлекеттік мұрағат ғимаратына, мемлекеттік сақтауға жаңадан келіп түскен құжаттармен карантиндік іс-шаралар жүргізуге арналған оқшаланған орын-жай мақсатындағы жапсарлас құрылыс жүзеге асырылғандығы аталып өтті. Осы орайда атқарылған іс-шаралардың тағы бір легі – құжаттардың сақталу жағдайын жақсарту мақсатында мұрағат қоймаларының электрмен жабдықтау жүйелері мен облыстық мемлекеттік мұрағат ғимаратының төбесіне ағымдағы жөндеулер жүргізілгендігі, мұрағат қоймаларының жаңа үлгідегі жетілдірілген конструкциялы стационар стеллаждармен, жаңа өрт сөндіру құралдарымен жабдықталғандығы еді.

2001 жылы облыстық мемлекеттік архив пен оның филиалдарының архив қоймаларының материалдық-техникалық базасы нығайтылып, заманауи, конструкциясы жетілдірілген металл стеллаждармен толықтай жабдықталды.

Облыстағы мұрағат мекемелерінің ауқымын кеңейіп, үдемелі дамуына жол ашқан – Маңғыстау облыстық мәслихатының 2005 жылғы 28 қыркүйектегі № 12/213 шешімімен «Маңғыстау облысында мұрағат ісін дамытудың 2006-2008 жылдарға арналған Бағдарламасының» бекітілуі болды. Бағдарламаны жүзеге асыру аясында 2006 жылдың қаңтарында облыстық мемлекеттік мұрағаттың Жеке құрам бойынша Ақтау филиалы, 2007 жылы Ғылыми-техникалық құжаттама бөлімі құрылды.

Облыстық мемлекеттік архив мекемелерінің ұжымы. 2003 жыл.

ҚР Президентінің 2004 жылғы 13 қаңтардағы № 1277 Жарлығымен бекітілген «2004-2006 жылдарға арналған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы» мен «Маңғыстау облысында мұрағат ісін дамытудың 2006-2008 жылдарға арналған Бағдарламасын» жүзеге асыру аясында 2006 жылдың маусым-шілде айларында облыс архивистері Ресей Федерациясының Астрахань облысының архивтеріне бірнеше ғылыми іссапар жасады. Іссапарлардың мақсаты – шет елдер архивтерінен өңіріміз үшін тарихи, мәдени құндылығы жоғары архив құжаттарын іздеу, анықтау, көшірмелерін әкелу еді. Іссапарлар барысында Астрахань облыстық мемлекеттік архивінің 80 мыңнан астам істен тұратын 20 қорынан тізімдемелер бойынша XVII-XX ғасырлар аралығындағы өлке тарихына қатысты құжаттары бар 800-ден астам істер іріктелді. 2006 жылы олардың 400-і толықтай қаралып, 500-ден астам құжат зерттеліп, 1900 беттің көшірмесі алынды. Бұл құжаттар Маңғышлақтағы балық шаруашылығы, халықтың отырықшы өмір салтына көшуі, Каспийдің Шығыс жағалауын игеру, қазақтардың қоныс аударуы, сауда қарым-қатынастарын орнату, шекарадағы қақтығыстар тәрізді өлке тарихына қатысты мәселелерді сипаттайды. Сонымен қатар, зерттеушілер, өлкетанушылар үшін аса қызығушылық туындатқан тарихи деректердің көзі – 60-тан астам Азия мен Каспий жағалаулары елдерінің ескі карталары мен фотоқұжаттар да анықталды.

2006 жылдың қазан айында Астрахань мемлекеттік архивіне жасалған іссапар барысында 1721-1935 жылдар аралығындағы 135 іс анықталып, олардың ішінен 9 архив қорына жинақталған 33 істің 436 беттен тұратын 153 құжаты іріктеліп алынды.

2006 жылы 12 желтоқсанда «**Электрондық архив» автоматтандырылған ақпараттық жүйесінің техникалық тапсырмасы** бекітіліп, облыстағы архив ісінің негізгі бағыттарын автоматтандырудың алғашқа қадамы жасалды. 78 беттен тұратын аталған техникалық тапсырманы «Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің Банктік қызмет көрсету бюросы» республикалық мемлекеттік кәсіпорны мен қазақстандық «Asia-Soft» компаниясы бірлесіп әзірледі. 2007 жылы кітап сканері, өндірістік сканер, контентті басқару сервері, сканерлеу және жұмыс станциялары, принтерлер алынып, локальді жүйе орнатылды.

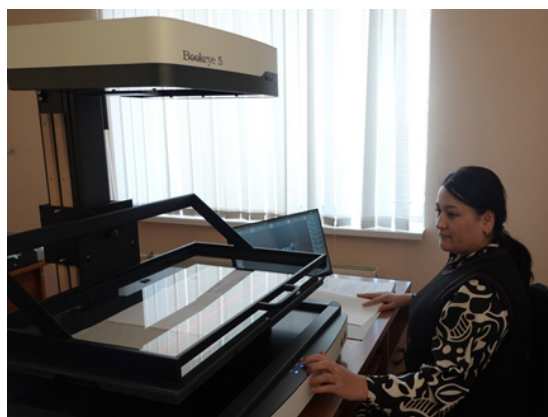
2007 жылы облыстық мемлекеттік архивтің 1978 жылы пайдалануға берілген, 200,0 мың сақтау бірлігіне арналған қолданыстағы ғимаратына қосымша жапсаржай құрылысының жобалау-сметалық құжаттамасын әзірлеу жүзеге асырылып, оған облыс бюджетінен 10,0 млн. теңге қаражат бөлінді. Құрылыс 2011-2013 жылдар аралығында жүргізіліп, 2013 жылы пайдалануға берілді. Жаңа жапсаржайдың салынуы архив ғимаратының аумағын 3558 шаршы метрге, архив қоймаларының аумағын 1300 шаршы метрге дейін ұлғайтуға мүмкіндік берді.

Облыстық мұрағаттар мен құжаттама басқармасының бастығы М. М. Утебаева Бүкілресейлік құжаттама мен архив ісі ғылыми-зерттеу институты ұйымдастырған «Электронды архив құжаттарын басқару мәселелері» тақырыбындағы халықаралық оқыту семинарына қатысуда. Мәскеу қаласы. 2010 жылдың 5 қазаны.

Облыстық мемлекеттік архивтің жылжымалы темір стеллаждар орнатылған архив қоймасы. Ақтау қаласы. 2017 жылдың желтоқсаны.

Облыстық мемлекеттік архивтің автоматтандырылған архивтік технологиялар, ақпараттық желі мен деректер қорын құру бөлімінің архивісі Э. Сарсенбаева планетарлық сканерде құжаттарды цифрлау жұмысын жүргізуде. Ақтау қаласы. 2023 жылдың 24 қарашасы.

2010 жылдың қаңтарында облыстық мемлекеттік архивтің ұйымдастыру құрылымында Жаңа технологиялар бөлімі ашылды.

2011 жылдың қаңтарынан бастап облыстық мемлекеттік архивте «Электрондық архив» автоматтандырылған ақпараттық жүйесін» іс жүзінде енгізу жұмысы басталды. 2023 жылғы 21 қарашадағы мәлімет бойынша облыстық мемлекеттік архив қорларының 21 115 сақтау бірлігінің 929 383 құжатының 2 283 330 беті цифрлық форматқа көшірілді.

Соңғы 25 жылда облыстық мемлекеттік архивте ғылыми баспа ісі жолға қойылып айтарлықтай жетістіктерге де жетті. Ақтау қаласының 40 жылдығына мен Маңғыстау облысының 30 жылдығына орай «Жемчужина Каспия» және «Летопись города Актау, 1963-2003 гг.» кітапта-

ры (2003 ж.), 1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысындағы маңғыстаулықтардың жауынгерлік және тылдағы ерлігіне арналған «Тағзым»-«Поклонимся великим тем годам» кітап-альбомы (2005 ж.), Маңғыстаудағы XX ғасырдың 20-40 жылдарындағы қуғын-сүргін туралы «Маңғыстаудың азалы жылдары. Скорбные годы Мангистау» жинақ-кітабы (2007 ж.), комсомолдың 90 жылдығына орай «Жастығым менің – комсомол. Юность комсомольская моя» кітабы (2008 ж.), «Тағзым» - «Поклонимся великим тем годам» басылымының жалғасы ретінде екінші және үшінші кітаптары (2010 ж.), Маңғыстаудағы Адай көтерілісінің тарихына арналған «Адай көтерілісі. Восстание адаевцев в 1931 году» тақырыбындағы құжаттар жинағының екінші томы (2010 ж.), 1986 жылы Украинаның Чернобыль қаласындағы Атом электр станциясында болып өткен апаттың салдарын жоюға қатысқан маңғыстаулықтар туралы «Чернобыль: Мангистаусцы приходят на помощь» құжаттар жинағы (2012 ж.), «Тағзым» - «Поклонимся великим тем годам» басылымының жалғасы ретінде төртінші және бесінші кітаптары (2015, 2020 жж.), «Отты жылдар жаңғырығы» кітабы (2016 ж.), Жеке құрам бойынша құжаттардың орналасқан орны туралы екі томдық анықтамалық (2022 ж.), «Маңғыстау облысының ауылшауашылық ұжымдарының қысқаша тарихы» анықтамалығы (2022 ж.) басылып, жарыққа шықты. Сонымен қатар, 2023 жылы облыстық мемлекеттік архив қорларының Жөнсілтері (Путеводитель), «Маңғыстаудағы архив ісіне – 100 жыл. Маңғыстау облысының мемлекеттік архивіне – 50 жыл» ғылыми-көпшілік басылымы дайындалды.

«Маңғыстаудағы архив ісіне – 100 жыл. Маңғыстау облысының мемлекеттік архивіне – 50 жыл» ғылыми-көпшілік басылымының тұсау кесері. Ақтау қаласы. 2023 жылдың 2 қарашасы.

2020 жылы желтоқсанда «Өзенмұнайгаз» АҚ демеушілігімен облыстық мемлекеттік архивтің Жаңаөзен қалалық филиалына арналған типтік ғимарат салынып, пайдалануға берілді. 2023 жылы республикалық «Архив-2025» бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралардың кешені аясында Маңғыстау облысының мемлекеттік архивіне және оның Маңғыстау, Түпқараған филиалдарына қазіргі заманғы архив саласының барлық талаптарына сай келетін, арнайы ғимараттарды салу оң шешіліп, бүгінгі күні ғимараттардың жобалау-сметалық құжаттамасын дайындау жұмысы аяқталды. Сондай-ақ, аталған бағдарлама бойынша облыстық мемлекеттік архив пен оның филиалдарына 8 планетарлық сканер, 3 кітап сканері, 3 планшеттік сканер және бір СМА-105 микрофишаларды дайындауға арналған құрылғы сатып алуға қаражат бөлініп, жыл ішінде ұйымдастырылған мемлекеттік сатып алу конкурстарының нәтижесі бойынша аталған жаңа жабдықтарды облыстық мемлекеттік архивке жеткізу, орнату, қызметте пайдалану жүзеге асырылып жатыр.

Облыстық мемлекеттік архивтің 7 филиалы – Жеке құрам бойынша Ақтау филиалы, Жаңөзен қалалық филиалы, Бейнеу, Маңғыстау, Мұнайлы, Қарақия, Түпқараған аудандық филиалдары бар.

Биылғы жылдың 2-3 қарашасында өлкедегі архив ісінің 100 жылдығы мен облыстық мемлекеттік архивтің 50 жылдығы мерейтойы кең көлемде аталып өтті. 2 қараша күні түске дейін Ақтау қаласындағы Достық үйінде республикалық, облыстық архив мекемелері қызметкерлерінің, архив саласы ардагерлерінің қатысуымен салтанатты құттықтау, марапаттау шарасы өткізілді. Салтанатты шарада Маңғыстау облысы әкімінің орынбасары Қ. Ж. Құлжанов облыстың архив саласы ардагерлерін облыс әкімінің Алғыс хатымен марапаттап, ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің Архив, құжаттама және кітап ісі комитетінің мониторинг және мемлекеттік бақылау басқармасының басшысы И. Ә. Бабаев ҚР Мәдениет және ақпарат министрі А. Балаеваның Құттықтау хатын және архив саласына еңбегі сіңген қызметкерлер – Қ. Л. Себепбаеваға, А. Райымбердіге, З. Ақбердіге **«Архив саласының Үздігі» төсбелгісі мен куәлігін** табыстады. Сонымен қатар, облыстағы архив саласы ардагерлері мен қызметкерлерінің бір тобы ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінің Архив, құжаттама және кітап ісі комитетінің Құрмет грамотасымен, «Ақтау қаласына – 60 жыл» мерейтойлық медалімен марапатталды. «Маңғыстаудағы архив ісіне – 100 жыл. Маңғыстау облысының мемлекеттік архивіне – 50 жыл» ғылыми-көпшілік басылымының (496 бет, таралымы 200 дана) тұсауы кесілді. Облыстық мемлекеттік архив қорларындағы аса құнды құжаттардың көрмесі жұртшылыққа таныстырылды. Салтанатты шараға облыстың мекеме, ұйым, кәсіпорындарынан 400-ден астам өкілдер қатысты.

Маңғыстаудағы архив ісінің 100 жылдығына орай өткізілген салтанатты құттықтау шарасынан көріністер.
Ақтау қаласы. Достық Үйі.
2023 жылдың 2 қарашасы.

Маңғыстаудағы архив ісінің 100 жылдығына орай өткізілген салтанатты құттықтау шарасына қатысушылар. Ақтау қаласы. Достық Үйі. 2023 жылдың 2 қарашасы.

*Маңғыстау облысы архив қызметкерлері мен ардагерлерінің бір тобы.
Ақтау қаласы. Достық Үйі. 2023 жылдың 2 қарашасы.*

2 қараша күні түстен кейін Достық үйінде «Маңғыстаудағы архив ісі: Ұлттық архив қорын жинақтау, сақтау және цифрлау мәселелері» тақырыбында республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция өткізілді. Конференция спикерлері - Маңғыстау облысының мемлекеттік архивінің директоры М. К. Садимекова, Маңғыстау облысындағы архив қызметінің 1992-2010 жылдар аралығындағы басшысы, облыстық мемлекеттік архивтің 2010-2013 жылдардағы директоры М. М. Утебаева, Ұлттық Ғылым академиясының Құрметті академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор, қоғам қайраткері Ө. Озғанбаев, тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі, Маңғыстау облысының мемлекеттік архивінің бас сарапшысы Ж. Ж. Нұрмаханова, Нархоз университеті Гуманитарлық мектебінің қауымдастырылған профессоры, тарих ғылымдарының докторы А. С. Ысқақ, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік ғылыми-техникалық құжаттама архивінің директоры Б. Ж. Жұматаева, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві директорының орынбасары М.Ж. Жылысбаева, Астана қаласы

мемлекеттік архивінің Ғылыми-зерттеу және ақпараттық-түсіндіру жұмысы қызметінің басшысы Ғ. Т. Исахан, тарих ғылымдарының кандидаты, Ә. Кекілбай атындағы Маңғыстау облыстық тарихи-өлкетану музейінің директоры Ә. А. Абланова, Атырау облысының мемлекеттік архиві директорының орынбасары, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі Т. Қалимова облыстағы архив ісінің өткені, бүгіні, келешегі, өзекті, түйткіл мәселелелері, сондай-ақ өлке тарихының архив құжаттары негізінде зерттелу, зерделену дәрежесі туралы мазмұнды баяндамалар жасады. Ғылыми-әдістемелік конференция жұмысына Қазақстан Республикасы Президентінің Архиві директорының орынбасары Р. С. Карибжанова (Астана қ.), республиканың архив саласының ардагерлері Р. Х. Сариева (Астана қ.), Б. Ә. Жапаров (Алматы қ.), сонымен қатар, Алматы, Батыс Қазақстан, Жетісу, Ұлытау, Жамбыл, Атырау облыстарының мәдениет, архив ісі және құжаттама салалары басқармаларының басшылары мен облыстық мемлекеттік, аудандық архивтерінің директорлары, мамандары қатысты.

Маңғыстаудағы архив ісінің 100 жылдығына орай өткізілген «Маңғыстаудағы архив ісі: Ұлттық архив қорын жинақтау, сақтау және цифрлау мәселелері» тақырыбындағы республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияда. Ақтау қаласы. Достық Үйі. 2023 жылдың 2 қарашасы.

3 қарашада республикадан келген қонақтарға «Бекет ата» – «Бозжыра» бағытында мәдени, туристік саяхат ұйымдастырылды.

Маңғыстаудағы архив ісін дамытудағы маңызды роль атқарушылар – ол, әрине кадрлар.

Архив ісін құру, қалыптастыру, дамыту, ұдайы жетілдіруде көп еңбек сіңірген өлкенің архив қызметкерлері – облыстық архив бөлімінің тұңғыш басшысы С. Г. Ахмеджанова, облыстық мемлекеттік архивтің алғашқы директоры Т. В. Шеина, сонау 1978 жылы облыстық мемлекеттік архивке арналған ғимаратты салдырудың қиындығы мен қуанышын қатар алып жүре білді, сондай-ақ ең алғашқы толыққанды жинақтау дереккөздерінің тізімін жасау, бекітуді де жүзеге асырды.

Өрқайсысы жиырма жылдан астам облыстық архив бөлімін (басқармасын) басқарған, Архив саласының Үздіктері – Г. Н. Нургалиев, М. М. Утебаева, Архив саласының Үздігі, облыстық мемлекеттік архивті он жылдай басқарған, архивімізде 40 жылға жуық еңбек еткен А. Ф. Гаркуша, сонымен қатар, архив қызметкерлері, ардақты ардагерлеріміз – Л. А. Моргаченко, С. О. Канатбаева, Д. Утенова, Г. Жүніс, О. П. Есина, С. Г. Бакешова, Р. Х. Сахипова,

Ф. К. Нуржанова, Н. Э. Плющай, Р. А. Сидешова, Д. Утебаева, Л. Ж. Кабиева, Г. А. Глебова, К. А. Жумагалиева, З. Ижанов, Н. Ягмирбаев, А. Қ. Деменова, А. С. Кожугулова, О. Серикбаева, Г. Сдыкова, Г. Мельниченко, Г. Боранқұлова, Р. Кенжебаева, А. Жолболдиева, Л. Г. Клейменова, Қ. Қаражанұлы, Ж. Ж. Нұрмаханова, К. О. Тұржанова, Р. Д. Лукманова, Қ. Ұлданова, С. К. Ахмеджанова, Р. И. Абдулина, Р. Ж. Тлепова Маңғыстаудағы архив саласын дамытуға орасан зор үлес қосты.

Облыстық мемлекеттік архивтің негізгі қызметінің барлық бағыттарын қиыншылығы мен күрделілігіне қарамастан әрдайым жоғары деңгейде жүргізген директорлар – Т. В. Аксенова-Шейна (1974-1983 жж.), С. Бакешова (1983-1986 жж.), Л. Ж. Кабиева (1986-1987 жж.), Г. Н. Нурғалиев (1988-1990 жж.), А. Ф. Гарқуша (1990-1996 жж.), М. М. Утебаева (1997-2001 жж., 2010-2013 жж.), А. Р. Аманов (2001-2004 жж.), Қ. Л. Себепбаева (2004-2007 жж.), А. С. Кожугулова (2007-2009 жж.), У. С. Сыдыкова (2009 ж.), А. Қ. Деменова (2009-2010 жж.), Ш. Т. Арипова (2014-2015 жж.) архив саласын өркендетуге бар күш-жігерлерін аямады.

Біз өмірден ерте кеткен, облыстың архив ісі тарихында өшпес есімдері қалған Марина Игорьевна Мураткалиеваны, Зоя Кирилловна Ткачукты, Надежда Ивановна Савонинаны, Мэльсбек Хасанович Кошевті, Айжамал Сапарғалиевна Тажимованы, Жадыра Ыбашты ұмытпақ емеспіз.

Бүгінгі күнгі облысымыздағы архив ісінің дамуына, жетілдірілуіне, өркендеуіне мол үлес қосып келе жатырған Маңғыстау облысының мемлекеттік архивінің директоры М. К. Садимекованы (2015 жылдан бері), директордың орынбасары Р. Кубегенованы, көп жылдан бергі архив қызметкерлері, өз ісінің мамандары – А. Райымберді, К. Айтимова, А. Жолболдиева, Ж. Сабырбаева, Т. Ташенова, З. Ақберді, Р. Смайылова, Э. Қалмағамбетова, Е. Орамалов, Л. Қыздарбаева, А. Бекетаеваны ерекше атап өткіміз келеді.

Қазіргі күні облыстық мемлекеттік архив пен оның филиалдарында штаттық кесте бойынша 67 маман-кадр жұмыс жасайды, олардың ішінде 53 кадр – жоғары білімді, 11 кадр – орта арнайы білімді. Бейіндік архив және құжаттама саласы бойынша 2 маманның арнайы жоғары білімі, 5 маманның арнайы орта білімі бар. Сонымен қатар, 2003-2006 жылдар аралығында облыстық мемлекеттік архив пен оның филиалдарының 5 маманы Мәскеу қаласындағы Бүкілресейлік құжаттау мен архив ісі ғылыми-зерттеу институты жанындағы Архив ісі және басқаруды құжаттамалық қамтамасыз ету бойынша біліктілікті арттырудың салалық орталығында 1 жылдық сырттай білім жетілдіру курстарында оқып, біліктілігін көтерді, дипломдар иеленді.

Облыстық мемлекеттік архивтің бөлімдері мен филиалдары республикамыздағы ұйымдастырылған архив ісінің бір бөлшегі ретінде, Қазақстан Республикасының Ұлттық архив қорын құнды, сапалы құжаттармен әрдайым толықтыру, ведомстволық архивтердің жұмысына бақылау жасау, архив қорларын сақтау, пайдалану, ғылыми-анықтамалық аппарат құрастыру, архив құжаттары негізінде құжат жинақтарын, ғылыми-көпшілік басылымдарды әзірлеу, бүгінгі күннің талабы – архив құжаттарын цифрлық форматқа көшіріп, автоматтандырылған ақпараттық жүйеге енгізу бағыттары бойынша негізгі қызметті тиісті деңгейде жүргізіп келеді.

2023 жылдың 01 қазанындағы мемлекеттік есеп бойынша облыстық мемлекеттік архивте 770 архив қоры, 220742 сақтау бірлігі бар, олардың 207661 с. б. – басқарушылық құжаттама, 1328 с. б. жеке тектік құжаттар, 4469 с. б. ғылыми-техникалық құжаттама, 6792 с. б. фото құжаттар, 177 с. б. киноқұжаттар, 209 с. б. бейне құжаттар, 106 с. б. дыбыс жазбалары құжаттары болып табылады.

Мемлекетіміздің нығаюы, оны басқару механизмінің жыл сайын күрделене түсуі, мекеме, ұйым, кәсіпорындарда жаңа құжаттардың пайда болуы, халыққа қызмет көрсету түрлерінің автоматтандырылуы архивтер мен архивистерге де үлкен міндеттер жүктеп отыр. Облысы-

мыздағы маңызды, ерекше мемлекеттік нысандардың бірі – Архивіміз де уақыт талабына сай әлемдік цифрландыру жаңалықтарын негізгі қызмет барысында кеңінен енгізіп, өз дамуының үдемелі, тоқтаусыз жолына түскендей.

*Маңғыстау облысының мемлекеттік архиві орналасқан ғимарат.
Ақтау қаласы. 2023 жылдың қарашасы.*

Өңіріміздегі архив ісінің темірқазығы, облыстың тарихи, саяси, экономикалық, демографиялық, сондай-ақ мәдени, әлеуметтік дамуының деректік көздері – құнды құжаттық жәдігерлерді сақтаушы облыстық мемлекеттік архив 50 жылда өз жұмысын жүйелеген, арнасын кеңейткен, беделін нығайтқан құрылымға айналды.

Пайдаланылған әдебиеттер мен қорлар:

1. Введенский В. Архивное строительство в Казахстане//Архивное дело. Главное архивное управление НКВД СССР. 1938. № 4 .
2. Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві, 544 қор, 1 тізімдеме, 1 іс.
3. Маңғыстау облысының мемлекеттік архиві, 214 қор, 1 тізімдеме, 44 іс.
4. Бұл да сонда, 51 іс.
5. Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві, 544 қор, 1 тізімдеме, 18 іс.
6. Маңғыстау облысының мемлекеттік архиві, 272 қор, 1 тізімдеме, 32 іс.
7. Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архиві, 544 қор, 1 тізімдеме, 110 іс.
8. Бұл да сонда, 316 іс.
9. Бұл да сонда, 677 іс.
10. Маңғыстау облысының мемлекеттік архиві, 328 қор, 1 тізімдеме, 3 іс.
11. Бұл да сонда, 11 іс.

Куралай Лесбаевна Себепбаева

Ведущий эксперт Государственного архива Мангистауской области

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ АРХИВНОГО ДЕЛА В МАНГИСТАУ

Аннотация. В статье на основании новых архивных документов рассмотрен и проанализирован сложный путь развития архивного дела в Мангистауском регионе.

Основной акцент сделан на анализ развития приоритетных направлений архивной сферы в регионе, основной деятельности государственных архивов, их достижения, а также на ознакомление состава и содержания архивных фондов. Особое внимание уделено осуществлению работы по подготовке научных печатных изданий, совершенствованию материально-технической базы и процессу внедрения автоматизированных информационных технологий в Государственном архиве Мангистауской области.

Рассмотрены важные мероприятия, проводимые в целях совершенствования архивного дела в области на современном этапе.

Ключевые слова: Мангистау, архив, документ, электронный архив, фонд.

Kuralai Lesbaevna Sebeypbaeva

State Archives of Mangystau Region, leading expert

THE HISTORY OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF ARCHIVAL WORK IN MANGYSTAU

Annotation. The article, based on historical documents and sources, describes the creation and complex path of development of archival science in the Mangystau region.

A lot of attention was paid to the development of priority areas of core activity, achievements, composition and content of archival funds, the implementation of work on the preparation of scientific printed publications, material and technical base, experience in the implementation of automated information technologies of the State Archive of the Mangystau Region.

The important activities carried out in order to improve archival affairs in the Mangystau region at the present stage are considered.

Key words: Mangystau, archive, document, electronic archive, fund.

References

1. Vvedenskii V. Arhivnoe stroitelstvo v Kazahstane//Arhivnoe delo. Glavnoe arhivnoe upravlenie NKVD SSSR. 1938. № 4.
2. Qazaqstan Respyblikasy Ortalyq memlekettik arhivi, 544 qor, 1 tizimdeme, 1 is.
3. Mańgystaý oblysynyń memlekettik arhivi, 214 qor, 1 tizimdeme, 44 is.
4. Bul da sonda, 51 is.
5. Qazaqstan Respyblikasy Ortalyq memlekettik arhivi, 544 qor, 1 tizimdeme, 18 is.
6. Mańgystaý oblysynyń memlekettik arhivi, 272 qor, 1 tizimdeme, 32 is.
7. Qazaqstan Respyblikasy Ortalyq memlekettik arhivi, 544 qor, 1 tizimdeme, 110 is.
8. Bul da sonda, 316 is.
9. Bul da sonda, 677 is.
10. Mańgystaý oblysynyń memlekettik arhivi, 328 qor, 1 tizimdeme, 3 is.
11. Bul da sonda, 11 is.

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК АРХИВІНЕ – 100 ЖЫЛ!

Архив -халық қазынасы, ел мұрасы. Өткенімізді танып, келешегімізге нық қадам жасау үшін де тарихи құндылықтарымызды шашау шығармай жинап, толықтырып кейінгі ұрпаққа аманаттаушы архив ісі саласында тер төккен абзал жандардың еңбегі мен ізденістерін ерекше атап өту кейінгілерге парыз.

Архив – ел тарихының қайнар көзі. Ғасыр белесіндегі қазыналы өңір тарихы мерейтой құшағында. Ақтөбе облысының мемлекеттік архиві Ақтөбе губерниялық атқару комитетінің 1923 жылғы 12 шілдедегі №67 хаттамасы негізінде құрылған. Ғасырлар арасын жалғастыратын, көне тарихты сақтайтын ұлы шаңырақ. Содан бері тарих қойнауына тереңдеп енген өңір тарихының тізбегі әр дәуірдегі баға жетпес құнды құжаттық дереккөздерімен толықтырылып, бүгінгі күні 711 523 сақтау бірлігін қамтитын 1626 қорға біріктірілген ғасырлық тарихи құжаттарды жинақтаған архив мекемесіне - 100 жыл толып отыр.

2023 жылдың 17 қарашасында Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің 100 жылдық мерейтойы аясында «Архив – ел тарихының шежіресі» салтанатты шарасы мен «Тарих және архив: тың деректерді анықтау және зерттеу мәселелері» атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясын өткізді.

Конференцияға Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі Мәлік Отарбаев, облыс әкімі Асхат Шахаров, Мәдениет және ақпарат министрлігінің архив, құжаттама және кітап ісі комитеті төрағасының орынбасары Гүлзира Қарсақбаева, Астана, Алматы, Шымкент, Қостанай Түркістан, Ұлытау қалаларының орталық архивтерінің басшылары, ақтөбелік және еліміздің өзге де өңірлерінен келген архив қызметкерлері, мәдениет саласының еңбеккерлері мен БАҚ өкілдері қатысты.

Шарамыздың ашылу шымылдығы қала орталығындағы Т.Ахтанов атындағы Ақтөбе облыстық драма театрдың ғимараты жанындағы Тахауи Ахтанов пен Қуандық Шаңғытбаевтың ескерткішіне гүл шоғын қою рәсімінен басталды.

Шара барысында «Ақтөбе облысының архивінің жетістіктері» туралы фото көрме және Ресей Федерациясының архивтерінен: Орынбор облысының мемлекеттік архивінен, Ресейдің мемлекеттік тарихи архивінен (Санкт-Петербург қаласы), Башқұртстан Республикасының Ұлттық архивінен (Уфа қаласы) әкелінген құжаттардың көшірмелерінен тұратын «Шетелдік архивтердегі құнды құжаттар» атты көрмелері ұсынылып жұртшылық қауымға таныстырылды.

Сонымен қатар мерейтой үстінде шараға қатысушы қонақтарға Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің құжаттары мен материалдары негізінде жинақталған «Ұлы Отан соғысының тарихынан 1941-1945 ж.ж» атты ғылыми көпшілік жинағының және «Ақтөбе облысының мемлекеттік архивіне – 100 жыл» кітаптарының қысқаша тарихы таныстырылып, одан әрі құрметті қонақтарымыз Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі Отарбаев Мәлік Нұржанұлы, Ақтөбе облысының әкімі Шахаров Асхат Берлешұлы, Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Архив, құжаттама және кітап ісі комитеті төрағасының орынбасары Қарсақбаева Гүлзира Елібайқызы және облысымыздың архив саласының ардагері, «Архив саласының үздігі» төсбелгісінің иегері Мирманова Қалила Өтегенқызы салтанатты түрде кітаптардың лентасын қиып тұсаукесер рәсімін жасады.

Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің құрылған сәттен бастап бүгінгі күнге дейінгі бүкіл даму жолын баяндайтын «Архив – ел тарихының шежіресі» атты бейнефильмі көрсетілді.

Шараның салтанатты бөлімінде алғашқы сөз Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі Отарбаев Мәлік Нұржанұлына берілді, ол Мемлекет басшысы Тоқаев Қасым-Жомарт Кемелұлының құттықтау хатын оқып, Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің директоры Марат Тулебайұлына табыстап, архив қызметкерлеріне өзінің құттықтау жылы лебізін білдірді.

Сондай-ақ салтанатты шараны - Ақтөбе облысының әкімі Шахаров Асхат Берлешұлы құттықтау сөзімен бірге Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің 100 жылдық мерейтойына орай архив саласының қызметкерлерін болашақ ұрпаққа рухани мұра қалдыру жолындағы еңбектеріне табыс тілеп, Алғыс хаттармен марапаттау рәсімімен бастады.

Одан әрі Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Архив, құжаттама және кітап ісі комитеті төрағасының орынбасары Қарсақбаева Гүлзира Елібайқызы Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрі Балаева Аида Ғалымқызының құттықтау хатын табыстап, ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің «Архив саласының үздігі» төсбелгісімен, ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің Архив, құжаттама және кітап ісі комитетінің Құрмет грамотасымен және Алғыс хаттарымен марапаттау рәсімін жалғастырды.

Құттықтау сөзі «Қазақстандық салалық мәдениет, спорт, туризм және ақпарат қызметкерлерінің кәсіптік одағы» Қоғамдық бірлестігінің Ақтөбе облыстық филиалының төрағасы Табылдинова Назира Сарсенбайқызына берілді. Ол архив ісі саласының дамуына елеулі үлес қосып, ат салысқан барша архив қызметкерлерін құттықтап алғыс білдіріп, Қазақстан Республикасы Кәсіподақтар Федерациясының төрағасы С.Т.Дәулеталинің Алғыс хатмен - «Кәсіподақтағы белсенді жұмысы үшін» және «Еңбек даңқы» медалдарымен және алғыс хаттармен марапаттады.

Сондай-ақ мерейтой иелерін құттықтау сөзімен және Ақтөбе облысының мәдениет, архивтер және құжаттама басқармасы басшысының алғыс хаттарымен басқарма басшысының орынбасары Балмағамбетова Мәншүк Сәлімқызы марапаттап, биылғы жыл архив саласының қызметкерлері үшін зор табыстарға толы, өйткені жылды жаңа жетістіктермен, тың күшпен қарсы алу еңбектің айқын дәлелі деп өз жылы лебезді жеткізді.

Мерейлі мерейтойға арнайы бас тіреген архив саласының игі жақсылары салтанатты жиынның құрметті қонақтары Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінің директоры Шілдебай Сәбит Қамытбекұлы, Қазақстан Республикасы Ұлттық архивінің директоры Нұрланова Сағила Есімсейітқызы, Қазақстан Республикасы Президенті архиві директорының орынбасары Шайлазымов Бақытхан Жолдыбайұлы ресми құттықтауларын жолдады.

Салтанатты шарамызда «Қазақ архиві» әнұраны ойналып, одан әрі мерекелік концертке ұласты.

«Тарих және архив: тың деректерді анықтау және зерттеу мәселелері» атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияны Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Архив, құжаттама және кітап ісі комитеті төрағасының орынбасары Қарсақбаева Гүлзира Елібайқызы мен Ақтөбе облысының мәдениет, архивтер және құжаттама басқармасы басшысының орынбасары Балмағамбетова Мәншүк Сәлімқызы ашылу сөздерін айтып, бүгінгі конференция жұмысының әрбір қатысушыларына сәттілік тіледі.

Конференция жұмысында архив саласының мамандарымен қатар зерттеу еңбектерін жазып жүрген тарихшы ғалымдар оның ішінде атап айтсақ: «Тарихи тұлғатану және архив құжаттарын пайдаланудың өзекті мәселелері» тақырыбында Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінің директоры, тарих ғылымдарының кандидаты Сәбит Қамытбекұлы Шілдебай, «Ақтөбе архивіндегі дайындау науқандары және оның салдары жайындағы деректер (1928-1930ж.ж.)» тақырыбында Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің профессоры, тарих ғылымдарының докторы Ұзақбай Шаукерұлы Исмағұлов, «Архив-2025: ұлт тарихын түгендеудегі ұлы жол» тақырыбында сөз Қазақстан Республикасы Ұлттық архиві директоры Сағила Есімсейітқызы Нұрланова, «Орталық мемлекеттік ғылыми-техникалық құжаттама архиві қызметкерлерінің шетел архивтері мен кітапханаларынан айқындап елге әкелген құжаттары» тақырыбында Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік ғылыми-техникалық құжаттама архивінің директоры Баян Амантайқызы Жұматаева, «Шымкент қаласындағы химия – фармацевтика өнеркәсібінің қалыптасу және даму тарихынан» тақырыбында «Түркістан облысының мемлекеттік архиві» КММ-нің басшысы Айдын Кеңесбайқызы Исатаева, «Архив деректеріндегі жазықсыз қудаланған тұлғалар тағдыры» (Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің материалдары негізінде) тақырыбында Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің кафедра меңгерушісі, философия ғылымдарының кандидаты Үмбетхан Қуандықұлы Сәрсембин, «Архив қоры шетелден әкелінген құжаттармен толықты» тақырыбында Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің Ұлттық архив қоры құжаттарын есепке алу және сақтауды қамтамасыз ету бөлімінің басшысы Шарбану Қазмұханқызы Мұхтарова баяндамалар жасады.

Ғылыми-тәжірибелік конференцияда архив ісінің жағдайы мен даму келешегі, қоғамдық сананы жаңғыртудағы архивтердің рөлі, Қазақстан Республикасы Ұлттық архив қорының құжаттарының сақталуы, олардың қолжетімділігін қамтамасыз ету және белсенді түрде цифрлық форматқа көшіру, Отандық архивтердің әріптестік қарым-қатынастарын дамыту, үздік архивтік тәжірибелермен бөлісу, «Архив-2025» кешенді іс-шаралар жоспарын жүзеге асыру мәселелері мен шешу жолдары талқыланып, бірқатар ұсыныстар қаралды.

Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің 100 жылдық мерейтойына арналған «Тарих және архив: тың деректерді анықтау және зерттеу мәселелері» атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясына шақыртуымызды қабыл алып, ынталылықпен қатысқандарыңыз үшін үлкен ризашылығымызды және қазақ халқының тарихы мен мәдени мұраларын зерттеп, зерделеп, жинақтау мақсатындағы осындай шаралар оң нәтижесін беріп, осындай игі істердің

басында ортақ мүддеге өзіндік үлестеріңізді қосып жүрген Сіздерге алғысымызды білдіремін деп Ақтөбе облысының мемлекеттік архивінің директоры Марат Тулебайұлы ғылыми-тәжірибелік конференцияны қорытындылады.

Конференция соңында қатысушы қонақтарға Ақтөбе облысының тарихи-өлкетану музейі және Кеңес Одағының Батыры Әлия Молдағұлованың облыстық мемориалды музейіне экскурсия жүргізілді.

К 100-ЛЕТИЮ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Тащанова С. Н.

*руководитель Управления
государственной политики и
нормативно-правового регулирования
Комитета архивов документации
и книжного дела Министерства
культуры и информации
Республики Казахстан*

Архив для меня лично, как пользователя, является кладезю документальных источников, позволяющих окунуться в мир исторических событий и фактов, в том числе изучению деятельности различных областей экономики и социальной сферы, а также жизнедеятельности государственных, общественно-политических деятелей, заслуженных граждан отраслей и др. И когда журналисты задают вопрос: «Какой архивный документ наиболее ценный?», у меня один ответ «Каждый документ для меня ценен, так как независимо от носителя и вида несет определенную информацию, и при желании, даже из простого фото можно почерпнуть большой комплекс информации».

Первое знакомство с архивными фондами Государственного архива Костанайской области состоялось в период обучения на историческом факультете Костанайского пединститута в 80-е годы прошлого столетия. Курсовые и дипломная работы по теме «Коллективизация сельского хозяйства на территории Костанайской области» подготовлена на основе архивных документов.

И когда, в 2003 году, принимая участие в областном семинаре по вопросам внутренней политики, который проходил в здание архива, я случайно встретила директора областного архива Искакову Лидию Назиповну, которая предложила мне работу в отделе использования и публикации документов, я практически сразу дала свое согласие.

Проработав в Узункольском районе на государственной службе более 12 лет в системе внутренней политики, я с 7 апреля 2003 года перешла в областной архив на должность руководителя отдела использования и публикации документов. О чем никогда не пожалела, так как атмосфера, царившая в тот период в архивной отрасли области, и в целом Казахстана, а также возможность окунуться в мир документальных источников как областного, так и республиканских архивов, меня подвигла на реализацию новых проектов по научно-публикаторской деятельности. Так, в тесном взаимодействии с коллегами в 2003 году в год 80-летия архивной службы и области были подготовлены и изданы сборники документов «Костанайский уезд 1917-1921 гг.», «Коллективизация сельского хозяйства и оседание кочевого населения», проспект «80 лет Государственному архиву Костанайской области».

В начале 2000-х годов в архиве публикационная деятельность только зарождалась.

Несомненно, работа по использованию архивных документов в областном архиве осуществлялась на системной основе, в том числе различные формы использования. Однако, подготовка и издание сборников архивных документов, справочников и путеводителей, а также

изменение подхода к оформлению фотодокументальных выставок практически зарождались в тот период при поддержке и инициативе руководителя Управления архивов и документации Медведева Святослава Александровича. Это руководитель, который мог найти подход к каждому сотруднику, поддержать инициативу, заинтересовать, направить в нужное русло. И самое главное, он ценил сотрудников, умеющих оценивать ситуацию, анализировать, проявлять инициативу, и, конечно же, обучаться и применять новые подходы с учетом современных реалий.

Благодаря совместной работе с коллегами архивистами Чернышом Петром Максимовичем, Яреминым Юрием Васильевичем, Вилянкой Аллой Григорьевной, Бекеевой Алией Нурахметовной, Алексеенко Мариной Александровной, Ормановой Багитжамал Кан-гельдиновной, Говоровой Юлией Ник-лаевной, Кадырменовой Асемгуль Кенжетаевной в период с 2003 по 2021 годы на основе архивных документов подготовлены и изданы более 30-ти наименований справочников, путеводителей, проспектов, буклетов, сборников воспоминаний и архивных документов.

Следует отметить, что все издания, а также проспекты по их подготовке проходили обязательное согласование Научно-Методического совета Комитета архивов и документации, т.е. в уполномоченном органе, дислоцированном в тот период в г. Алматы. Мы с коллегами выезжали в Алматы и отработывали с экспертами Совета их замечания и предложения и одновременно выявляли документы в Центральном государственном архиве и Архиве Президента Республики Казахстан. Председатель Комитета Сариева Рысты Халесовна оказывала безмерную поддержку. Бесценными были консультации сотрудников Комитета, ЦГА РК и АП РК Кропивницкого Николая Петровича, Кошарной Евгении Васильевны, Гудковой Людмилы Андреевны, Жанаева Болат Тажибаевича, Давлетбаевой Людмилы Давлетовны, Грибановой Елены Михайловны, Адельгужина Ахтяма Ахметовича.

Комплектование архивных фондов, учет и обеспечение сохранности архивных документов, взаимодействие со списками источников комплектования важные направления деятельности государственных архивов, которые scrupulously на профессиональной основе осуществляют архивисты. Но, к сожалению, их труд не так заметен для общества.

Именно использование архивных документов с применением различных его форм способствуют повышению имиджа государственных архивов, отрасли, пропаганде архивных источников, укреплению авторитета руководителя.

Учитывая все это, руководством в 2005 году при Управлении был создан отдел использования Национального архивного фонда и методической работы с постановкой задач по совершенствованию форм организации использования документов в государственных архивах области. Новое структурное подразделение предложили возглавить мне. В первые два года со стороны отдельных руководителей районных архивов наблюдалось противостояние и нежелание внедрения новых методов, которые привыкли работать «по старинке», т.е. 1-2 статьи о деятельности архива, оформление тематических экспозиций посредством распечатанных копий документов в черно-белом цвете на простой бумаге формата А4 без аннотаций и т.д.

Ежегодное планирование мероприятий по использованию и публикации документов стало обязательным условием для всех государственных архивов области. И постепенно, все руководители и архивисты включились в работу по данному направлению.

И, при поддержке руководства и отдельных коллег, используя личный пример применения современных технологий в отделе облгосархива, в 2005-2010 годы во всех государственных архивах были оформлены стационарные и передвижные фотодокументальные выставки, фотоальбомы, во взаимодействии со СМИ в местных газетах открыты рубрики, где публиковались

подборки архивных документов на различные темы, а также хроника событий того или иного региона.

Вместе с тем, так как в районных архивах в основном были сконцентрированы документы по личному составу, в эти годы была активизирована деятельность архивов по комплектованию архивного фонда документами личного происхождения, а также аудиовизуальными. Это в дальнейшем способствовало расширению спектра видов и форм использования, в том числе проведения встреч с общественностью, круглых столов, издания буклетов и проспектов к юбилейным датам региона и отдельных личностей, внесших значительный вклад в социально-экономическое развитие той или иной отрасли.

Следует отметить, новаторство и инициативность по применению новых подходов в работе в целом в архивной деятельности, в том числе и по использованию документов, руководителей Рудненского городского архива Тлеуовой Кымбат Дельмухамбетовны, районных архивов Узункольского – Хлыстун Людмилы Владимировны, Костанайского – Иваншиной Татьяны Яковлевны, Сарыкольского – Соболевой Раисы Николаевны, Ар-калыкского – Бопиной Марал Набиевны, Алтынсаринского – Банкова Юрия Афанасьевича, коллективы Аулиекольского, Житикаринского, Лисаковского, Карабалыкского архивов.

Заслуживают слова благодарности коллеги, обеспечивающие в разные периоды комплектование и расширение состава архивных фондов области, осуществляющие взаимодействие с ведомствами, а также наставники «молодых архивистов». Это Елисеева Надежда Владимировна, Шевякова Мария Иозасовна, пришедшее поколение на их смену - Кульдинова Ырысгул Клышбаевна, Доспаева Асель Жомартовна.

Вновь назначенные руководители архивной службы области по началу воспринимали архивы как «склад бумаг», а сотрудников «в серых халатах». Но впоследствии ознакомившись подробно с деятельностью архивных учреждений, поняв значимость проводимой работы по сохранности документального наследия, их всестороннего использования, отстаивали перед руководством области вопросы материально-технического оснащения государственных архивов, увеличения объема финансирования.

Так, были открыты два государственных архива – Костанайский городской и Амангельдинский районный, увеличена штатная численность на 21 единицу, решены вопросы размещения в другие здания либо расширения архивных площадей в Житикаринском, Лисаковском региональных, Карабалыкском, Карасуском, Мендыкаринском районных архивах. Осуществлен ремонт кровли Сарыкольского и Аулиекольского региональных, Камыстинского районного архивов, совершенствована отопительная система в этих архивах, что обеспечило привести в норму температурно-влажностный режим, являющийся основой сохранности архивных документов.

В 2020-2022 годы благодаря дополнительному выделению финансовых средств из местного бюджета проведены ремонты во многих архивах области.

Я благодарна всем моим непосредственным руководителям в лице Медведева Святослава Александровича, Байлина Меря Избасаровича, Мендекиновой Гульжан Ермашевны, Аймухамбетовой Сауле Туленовны, Мурзина Байбосына Байбатыровича, Абдукаримова Еркебулана Жумагалиевича, Кашиева Азамата Совхозбаевича, с которыми вели конструктивный диалог по совершенствованию деятельности архивов, применению новых подходов, формированию кадрового резерва и др. И всегда находила у них понимание и поддержку моих инициативных проектов.

Конечно же, без поддержки и уважения коллег Управления и руководителей архивов, мною возглавляемый отдел Управления не смог бы добиться положительных результатов. Всегда

можно было посоветоваться с опытными с многолетним стажем работы коллега-ми Закладней Натальей Александровной, Рахатовой Зинаидой Ивановной, Суриной Татьяной Николаевной. Благодарна молодым сотрудникам, с которыми продвигали наши новые инициативы, организовывали различные конкурсы, в том числе к 90-летию и 95-летию архивной службы Нурсейтовой Гульден Бахытжановне, Кокишевой Жупар Амантаевне, Тулековой Асие Ермекбаевне, Нурушевой Аиде Аралбековне, Жантлесовой Жанар Жолдыбаевне, Кадырменовой Асемгуль Кенжетаевне, Кудабоевой Мольдир, Ибраевой Гуль-жан Жантаевне. Большая часть из которых, считает меня своим наставником.

Выше я уже отметила часть руководителей, к этому списку хотелось бы добавить и Искакову Лидию Назиповну, Вишниченко Валерия Георгиевича, Губареву Тамару Николаевну, Тюнину Наталью Алексеевну, Сейткамалову Розу Байзаковну, Колтаеву Жумагуль Кабдушевну, Тойбагорову Жумакуль Кажмухановну, Голомидову Любовь Антоновну. Из ныне руководящего состава благодарна Байгенжину Сагидолле Какеновичу, Соболевой Раисе Николаевне, Озирной Елене Николаевне.

Список коллег архивистов можно продолжать нескончаемо, прошу прощения, если кого-то не отметила.

В целом, тот опыт, который был приобретен за годы работы в архивной службе на протяжении 18 лет, сегодня позволяет воплотить отдельные инициативы на республиканском уровне и совершенствовать нормативную правовую и методическую базу в сфере архивного дела и документации.

Важно помнить, что профессиональный квалифицированный архивист обязан обучать молодых коллег и передавать им свой бесценный опыт, сохраняя преемственность поколений. Звание «Ветеран архивной службы» должно исчисляться не стажем работы, а вкладом в развитие отрасли и количеством обученных молодых архивистов, которые бы всецело могли заменить его.

Поздравляю ветеранов и коллег архивистов со знаменательной датой – 100-летием архивной службы области! Желаю крепкого здоровья, неиссякаемой жизненной энергии, сохранения преемственности поколений и плодотворной работы по пополнению и сохранению документов Национального архивного фонда, их всестороннему использованию и введению в научный оборот!

Макажанова Қаншайым Ғалымжанқызы

Архив ісінің ардагері

«ҰЛТТЫҚ АРХИВ ҚОРЫ ЖӘНЕ АРХИВТЕР ТУРАЛЫ» ЗАҢҒА – 25 ЖЫЛ

2023 жылы 22 желтоқсанда «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңының қабылданғанына ширек ғасыр, яғни 25 жыл толды. Бұл егеменді еліміздің архив саласындағы бірден бір тарихи оқиға болды деуге болады. Өйткені қандай да болмасын саланың жүйелі, ауқымды, тіпті қарқынды дамуы, көп жағдайларда сол сала бойынша қабылданған кәсіби деңгейі жоғары әрі сапалы нормативтік, құқықтық құжаттардың болуымен тығыз байланысты екендігі белгілі жайт. Бұл Заң архив саласында тұңғыш рет Ұлттық архив қорының құжаттарын, басқа да архивтік құжаттарды жинақтау, сақтау, мемлекеттік есепке алу мен пайдалану және Қазақстан Республикасында архив ісін мемлекеттік басқарудағы қоғамдық қатынастардың тәртібін ретке келтіріп, айқындады.

Міне осы айтулы, тарихи күнге орай 2023 жылғы 26 желтоқсанда Астана қаласы Тілдерді дамыту және архив ісі басқармасы және Астана қаласы мемлекеттік архивінің ұйымдастыруымен дөңгелек үстел ұйымдастырылды. Бұл маңызды іс-шараға басқарма басшысы Сәкен Зиябекұлы және Архив директоры Берік Төребеков және аталмыш архивтің қызметкерлері мен тәуелсіз Қазақстанда архив ісінің дамуына зор үлестерін қосқан архив саласының майталман ардагерлері Р.Х. Сариева, Е.Қ. Жүсіпов, Р. Ж. Таханова, Т. Н. Абуталиев, Ғ. Т. Исахан қатысып, құнды естеліктерімен, архивтердің бүгінгі жай-күйі, ондағы проблемалар туралы ой-пікірлерімен бөлісті.

Тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, 1997-2006 жылдары архив ісі саласының басшысы қызметін атқарған Рысты Халесқызы «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңын жасау бойынша 1997-1998 жылдардағы жұмыс тобының жұмысы туралы егжей-тегжейлі айтып берді. Заңды келісу, қабылдау сатысында архив ісінің мақсатын, мәнін, мазмұнын, қажеттілігін білмегендіктен, түсінбегендіктен бірқатар шенеуніктер тарапынан кедергілер туындағаны жайлы да айтылды. Қазақстан Республикасында архив ісін дамытудың 2001-2005 жылдарға арналған және Қазақстан Республикасының архив ісі мен құжаттама жүйелерін дамытудың 2007-2009 жылдарға арналған бағдарламалары, «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламаларының елімізде архив саласының ерекше бір қарқынмен дамуына үлкен әсері болғанын, сол бір жылдары Ұлттық архив қорының шет ел архивтерінен табылған аса құнды тарихи деректермен толыққандығы туралы әсерлі әңгімелеп берді. Соның ішінде Париждегі (Франция) Сорбонна университетінен әкелінген Мұстафа Шоқайдың жеке тектік құжаттары ерекше маңызға ие, - деді. Сөзінің соңында Рысты Халесқызы Қазақстан архивтерінің бүгінгі күн талабынан туындайтын негізгі міндеттерінің бірі, ол электрондық архивтерді жасау, архивтік құжаттарды цифрлық (сандық) форматқа көшіру, сөйтіп олардың физикалық сақталуын, қажетті ақпараттың тез табылуын т.б. қамтамасыз ету және жаңа тарихымызды жоғалтып алмау үшін, елімізде типтік архив ғимараттарының құрылысын қолға алу қажет екендігін, бұған бірқатар облыстық, қалалық, аудандық архивтердің мұқтаж болып отырғандығын баса айтты.

Бүгінгі таңдағы еліміздің архив саласындағы жетістіктер және ондағы проблемалар жайлы дөңгелек үстелге қатысушылар төмендегідей ой-пікірлерін ортаға салды.

Архив саласындағы қолданыстағы заңнама бойынша мен де өз ойларыммен бөлістім. Соңғы жылдары Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі (атауы бірнеше рет өзгерді), Архив, құжаттама және кітап ісі комитеті еліміздің архив саласының нормативтік, құқықтық базасын жетілдіруде бірқатар істер атқарды. Мәселен, Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 16 мамырдағы № 155-VI «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне архив ісі бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңына сәйкес Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 желтоқсандағы Бюджеттік кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізіліп, нәтижесінде оның 70 (I-т) бабына сәйкес мемлекеттік архивтер енді ақылы қызмет көрсетуден түскен қаржыны пайдалануда өздері билік жасауға құқылы болды. Сондай-ақ жоғарыда аталған Заңға сәйкес Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 7 қаңтардағы № 370-II «Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы», 2014 жылғы 7 наурыздағы № 176-V «Оңалту және банкроттық туралы», 1998 жылғы 22 желтоқсандағы № 326-1 «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» заңдарына және т.б. өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

«Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Заңға 1998 жылдан бері бірнеше мәрте (2001, 2004, 2012, 2018, 2023) өзгерістер мен толықтырулар енгізілгені белгілі.

Соның ішінде «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 2018 жылғы редакциясындағы өзгертулер мен толықтырулардың заңнамалық, құқықтық, кәсіби тұрғыдағы маңызы зор. Мысалы, Заңның 18 (I-I-т) бабында Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдарда құжаттама жасау, құжаттаманы басқару және электронды құжат айналымы жүйелерін пайдалану қағидалары, Ұлттық архив қорының құжаттарын және басқа да архивтік құжаттарды ведомстволық және жеке архивтердің қабылдау, сақтау, есепке алу мен пайдалану қағидалары, Ұлттық архив қорының құжаттарын және басқа да архивтік құжаттарды мемлекеттік және арнаулы мемлекеттік архивтердің жинақтау, сақтау, есепке алу мен пайдалану қағидалары Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысымен бекітілгендігі туралы айтылды. Заңдағы бұл өзгеріс осы қағидалардың маңыздылығын, заңнамалық күшін арттырып, оның нормаларын статустарына қарамастан барлық ұйымдар мен мекемелердің орындауын міндетті еткен болатын. Алайда, өкінішке орай, Заңның 2023 жылғы 1 мамырдағы редакциясында бұл өзгеріс – 18 баптың I-І тармақшасы алынып тасталған. Біздің пікірімізше, бұл жоғарыда аталған қағидалардың заңнамалық күшін қайтадан төмендетіп, кемітіп отыр.

Сондай-ақ, Заңның 8-бабының 4-тармағында заңды тұлғаларды олардың жойылған уақытында, Ұлттық архив қорына кіретін және жеке құрам бойынша құжаттарын реттелген күйде тиісті мемлекеттік немесе арнаулы мемлекеттік архивтерге тапсыруларын міндеттеді. Ал Заңның бұған дейінгі редакциясында заңды тұлғалар жойылған кезде, олардың Ұлттық архив қорына кіретін және жеке құрам бойынша құжаттарының әрі қарайғы сақталуы бойынша шешімді жою комиссиясы немесе банкроттық басқарушы өкілетті органмен келісе отыра қабылдайтын еді. Бұл осы құжаттардың сақталу жағдайына кері әсерін тигізетін.

Заңның 11 бабының (Ұлттық архив қорының құжаттарын сақтау) 1-тармағына енген өзгерістерге сәйкес ведомстволық және жеке архивтердің Ұлттық архив қорына кіретін құжаттары уақытша сақтау мерзімдері аяқталғаннан кейін тиісті мемлекеттік архивтерге тапсырылатындығы туралы айтылады. Заңның ескі редакциясында жеке архивтер аталмаған еді.

11 баптың 2-тармағында Қазақстан Республикасында Ұлттық архив қорына тұрақты сақтайтын мемлекеттік архивтер аталады, алайда мұның ішінде аудандық архивтер көрсетілмеген.

Ал 5 бапта (1 т.) Ұлттық архив қорының негізін қалыптастыратын архив құжаттары қатарында аудандық мемлекеттік архивтер де аталады. Сондай-ақ 7 бапта (2 т.) мемлекеттік меншікке жататын құжаттарға аудандық мемлекеттік архивтердің құжаттары кірген.

Аса қажетті әрі маңызды өзгеріс Заңның 17 бабына енгізілген. Онда мемлекеттік архивтермен көрсетілетін ақылы қызмет түрлерінің тізімі көрсетілген. Сонымен қатар, Заңның 2023 жылғы 1 мамырдағы редакциясында осы бапқа енген тағы бір қажетті өзгеріс, ол «Тауарларды (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) өткізуден түсетін ақша өз иелігінде қалатын мемлекеттік архивтердің оларды өткізу бойынша ақылы қызмет түрлерін көрсетуі және олардың тауарларды (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) өткізуден түскен ақшаны жұмсау қағидаларына» берілген сілтеме.

Жалпы Қазақстан Республикасының «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Заңына әр жылдары енгізілген өзгерістер мен толықтырулар елімізде архив саласының одан әрі дамып, жетілуіне тың серпін беріп отырды деуге болады. Заң негізінде архив ісі, құжаттама жасау, электрондық архив, электронды құжат айналымы жүйелері т.б. бойынша бірқатар қағидалар, ережелер, стандарттар, методикалық құралдар, нұсқаулықтар жасалып, архив саласының нормативтік-құқықтық базасы кеңейтілді, дамыды.

Дөңгелек үстелге қатысушылар бүгінгі таңдағы архив саласының проблемалары туралы да ой-пікірлерімен бөлісті. Ұзақ жылдар бойы өзінің оң шешімін таппай келе жатқан проблемалардың бірі, ол тарихи, ғылыми құнды құжаттардың және жеке құрам бойынша құжаттардың көп жағдайларда сақталмауы. Архив қызметкерлерінің жұмыс тәжірибесіне сүйенсек, бұл құжаттар дәл кеңсе жұмысы процесінде, ведомствалық сақтау барысында жоғалады. Бұл жағдай біздің бүгінгі жаңа тарихымыздың сақталмауына қауіп төндіріп отыр. Сондықтан тәуелсіз Қазақстан тарихын сақтап қалу мақсатында мемлекеттік архивтердің толықтыру көздері болып табылатын мекемелер, ұйымдар, кәсіпорындардағы лауазымды қызметкерлерді жауапқа тарту үшін, біздің пікірімізше, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық кодексінің 509 бабына, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 384 бабына заңнамалық, кәсіби сараптама жасап, тиісті өзгерістер енгізу керек.

Архившілерді толғандыратын тағы бір мәселе, ол Қазақстан Ұлттық архив қорының сапалы қалыптасуы. Бүгінгі таңда Қазақстан нарығында құжаттарды ғылыми-техникалық өңдеумен айналысатын, осы жұмыстың қыр-сырын білмейтін жеке кәсіпкерлер көптеп пайда бола бастады. Осындай кәсіпкерлерге Отан тарихын, адамдар тағдырын қалай сеніп тапсыруға болады? Бұл күрделі ғылыми жұмысты, біздің ойымызша, тек тарих, архив ісі саласының білікті мамандары ғана кәсіби деңгейде жүргізе алады.

Осыған байланысты, мүмкін, бұл қызмет түріне лицензия беруді құзырлы органдарда қарастыру қажет болар...

Сондай-ақ, дөңгелек үстел барысында электрондық архив жасаудағы қиындықтар мен кемшіліктер, мемлекеттік, ведомстволық архивтерде, мекемелердің іс-жүргізу кеңселерінде білікті мамандардың жетіспеушілігі, архившілердің еңбек ақыларының төмендігі жайлы пікірлер айтылып, оны шешудің жолдары талқыланды.

Дөңгелек үстел кәсіби тұрғыда жоғары деңгейде ұйымдастырылып, өте жылы, сыйластық атмосферасында өтті, Астана қаласы Тілдерді дамыту және архив ісі басқармасының басшысы Сәкен Есіркеп архив саласының ардагерлерін айтулы мерекесімен құттықтап, оларға алғыс хаттар тапсырды. Астана қаласы мемлекеттік архивінің басшысы Берік Төребеков жиналған қауымға, іс-шараны ұйымдастырушыларға ризашылығын білдіріп, осындай іс-шаралардың қажеттілігін айтып, жылы лебізін жеткізді.

Архив саласының ардагерлері өз тараптарынан Басқарма, Мемлекеттік архив басшыларына, дөңгелек үстелді ұйымдастырушыларға, мемлекеттік архив мамандарына арнап жүрек жарды тілектерін айтып, Қазақстан Республикасы «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Заңының 25 жылдық мерейтойымен құттықтап, Басқарма, Мемлекеттік архив ұжымдарына тарихи мәдени құндылықтарымызды сақтап, архив саласын нығайтудағы еңбектеріне зор табыс, кәсіптік жетістіктер мен мықты денсаулық, отбастарының амандықтарына шынайы тілектес ниеттерін білдіріп, үлкен ризашылдық көңілдерін жеткізді.

Туребеков Берік Жолмұханұлы,

Астана қаласы мемлекеттік архивінің директоры,
Rhd доктор

АСТАНА АРХИВИ – АСТАНА ТАРИХЫНЫҢ САҚТАУШЫСЫ

Астана қаласының архив қоры Қазақстан Республикасы Ұлттық архив қорының құрамындағы тарихи-мәдени мұраның ажырамас бөлігі және еліміздің астанасының мемлекеттік ақпараттық ресурсының құрамдас бөлігі болып табылады. Бірнеше ұрпақтың еңбегімен жинақталған осы құжаттық байлығымызды сақтау және көбейту біздің бүгінгі міндетіміз.

Астана қаласының архив қорын қалыптастыру, сақтау, есепке алу және пайдалануды ұйымдастыру қолданыстағы архив заңнамасына сай жүргізіледі.

Астаналық архив қорындағы сақтаулы 404 458 істе Ақмолада кеңес өкіметінің орнау процесі, Ақмола уезі, Ақмола округі, Тың өлкесінің тарихы, өңірдегі өндіріс салалары мен ауыл шаруашылығы, тұрғын үй құрылысы, электрофикация, көлік және байланыс, ғылым, білім беру, мәдениет, денсаулық сақтау туралы құжаттар жинақталған. Бүгінгі астананың саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық және әлеуметтік өмірін көрсететін бұл тарихи құжаттардың хронологиялық шегі – 1912-2018 жж. аралығын қамтиды, ал шет ел архивтері мен ғылыми мекемелерінен өңір тарихына қатысты жинақталған құжаттар коллекциясы 1737 жылдан басталады.

1998 жылдан бері қабылданған құжаттар Қазақстан Республикасы астанасының жаңа кезеңінің даму тарихын баяндайды.

Архив қорында мемлекеттік және қоғам қайраткерлері С. Садуақасов, Ж.А.Ташенов, Қ. Балахметов, ғалым-геолог Н. Туkenов, экономист-ғалым М. А. Гендельман, ақын, жазушы, Н. Ораз, сатирик-жазушы Т. Құлияс, айтыс ақыны, жыршы, манасшы Б. Әлімжанов, Елордада қазақ театрын ашқан Ж. Омаров, Ақмола баспасөзінің фотокорреспонденттері Н. Имам, В.В.Крась, Ю. П. Казаков, Б. А. Савельев, И. Ф. Бургандинов, В. В. Бухаревич, опера әншісі Н.П.Үсенбаева, өлкетанушы, тарихшы ғалымдар Б. Хұсайынов, Д. Қамзабекұлы, Д. Сейітқали, Халық Қаһарманы, ғарышкер-ұшқыш А. Айымбетов, әлем чемпионы, боксшы С. Сапиев және т.б. 92 жеке тұлғаның архивтері жинақталған.

2023 жылы архив қоры Батыс Сібірді басқарған Тайбұға хан тарихына қатысты «ТАИБУГА НАН» жеке қоры, «Наз» мемлекеттік би театрының негізін қалаушылар, елге танымал, республикада және шетелде қазақтың ұлттық биін, әлем халықтарының би өнерін дамытуға елеулі үлес қосқан кәсіби балетмейстер-хореографтар Еркебұлан Мүлікұлы мен Қадипша Ермекбайқызы Ағымбаевтардың отбасылық қоры, мемлекет және қоғам қайраткері Омірзақ Озғанбай, Екінші дүниежүзілік соғыс және еңбек ардагері Ғ.Б. Мамбетовтің жеке қорларымен толықты.

Ұлы Отан соғысының ардагерлері мен қатысушылардың; Темір жол көлігі қызметкерлерінің; Астана қаласының театр қайраткерлерінің; «Барыс» хоккей клубы; Қазақстан Халықтары қауымдастығы мүшелерінің жеке тектік құжаттар коллекциясы; Тың өлкесінде тың жерлерді игеру тарихы бойынша жинақталған коллекциясына биыл Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі Астана қаласының Өңірлік комиссиясының құжаттар коллекциясы қосылды. Сонымен қатар, архив қызметкерлері Қазақстандағы Кеңес өкіметінің саяси қуғын-сүр-

гінінен зардап шеккендер мен құрбандардың ұрпақтарының естеліктерін жинастырды, сұхбаттар жазып алды.

Архив қорына қабылданатын құжаттардың (кітап, жәдігер, т.б.) құндылығын сараптау, ғылыми, тарихи, мәдени, әлеуметтік және құқықтық маңызын анықтау мақсатында арнайы жұмыс жасайтын сараптама комиссиясының 5 отырысы өткізілді. Ағымдағы жылы мемлекеттік сақтауға 402 с.б. жеке тектік, 676 с.б. басқармалық құжаттама, 5088 с.б. жеке құрам бойынша, барлығы 6 166 сақтау бірлігі қабылданды.

Қазіргі уақытта Астана қаласының мемлекеттік архиві 4 ғимаратта орналасқан, оның біреуі арнайы архив ғимараты, ал үшеуі бейімделген ғимарат, архив қоймаларының жиынтық ауданы 12050, 86 ш.м. құрайды.

Астана қаласының мемлекеттік архивінің 2019-2021 жылдарға арналған даму стратегиясына, «Архив-2025» кешендік жоспары және «Цифрландыру, ғылым және инновациялар есебінен технологиялық серпіліс» ұлттық жобасына сәйкес Архивтің бас ғимараты күрделі жөндеуден өткізілді, Астана қаласының әкімдігінен Архивтің пайдалануы үшін жаңа ғимараттар берілді, архив қоймасы автоматтандырылған сөрелермен жабдықталды, аса құнды құжаттардың сақтық қорын жасақтау, архив құжаттарын цифрлау жүйелі түрде жүргізілуде.

Қазіргі уақытта цифрлық нысанға 66 342 сақтау бірлігі 5 937 287 парақ көшірілді, оның ішінде 4 740 с.б.– 620 561 парақ ү.ж. цифрлық форматқа өткізілді.

Құжаттарды есепке алу, сақтау, іздеу және пайдалануды автоматтандыру мақсатында RFID жүйесіне 12 667 сақ.бірлігі көшірілді.

Архив мемлекеттік архивтерді толықтыру көздері – ұйымдармен, мекемелермен және кәсіпорындармен тұрақты түрде жұмыс жүргізіп келеді, Қазақстан Республикасы Ұлттық архив қорының құнды құжаттармен толықтырылуына ерекше көңіл бөледі, іс жүргізуді ұйымдастыру және архивтік сақтау, құжаттардың құндылығын сараптау және оларды мемлекеттік сақтауға іріктеу жұмысында ғылыми-әдістемелік, тәжірибелік көмек көрсетеді. Сонымен қатар, бұл мекемелер, ұйымдар мен кәсіпорындардың ведомстволық архивтерінің жұмысына тұрақты бақылауды жүзеге асырады, архивте уақытша сақталған Қазақстан Республикасы Ұлттық архив қорының құжаттарының мемлекеттік есебін жүргізеді.

2023 жылы 494 мекеменің (ұйым, кәсіпорын) істер номенклатурасы тексерілді, 195 мекеменің ведомстволық архивіне ғылыми-әдістемелік көмек көрсетілді. «Электромонтаж» АҚ Астана қаласындағы филиалы, «Glory Construction» ЖШС, «Жүк тасымалы» АҚ, «Жолаушылар тасымалы» АҚ, «Строй НП» ЖШС ұйымдарының құжаттарына ғылыми-техникалық өңдеу өткізілді.

Жеке және заңды тұлғаларға мемлекеттік қызмет тікелей сұраныс берушіге немесе «электрондық үкімет» www.egov.kz веб-порталы (ЭҰП) арқылы жүзеге асырылады. Архивте ЭҰП арқылы мемлекеттік қызметті алу үшін «Өзіне-өзі қызмет көрсету бұрышы» жұмыс жасайды. Архив 2023 жылы әлеуметтік-құқықтық сипаттағы 8460 сұранысты орындады, оның 492 сұраныс шет елдерден келген. Сонымен қатар, орталық мемлекеттік басқару органдарынан және жергілікті атқарушы органдардан түскен 2013 сұранысқа жауап берілді, 110 генеалогиялық және 31 тақырыптық сипаттағы сұраныстар орындалды.

Ағымдағы жылы ғылыми-зерттеу, әдістемелік, баспа және көрме жұмыстарына бағыт беру, сонымен қатар Архивтің ғылыми-әдістемелік және анықтамалық-ақпараттық өнімдерін ұйымдастыру және үйлестіру мәселелерін алқалы түрде қарастыратын Ғылыми-әдістемелік кеңесінің 4 отырысы өтті.

Мемлекеттік архив ғылыми және ғылыми-техникалық қызмет субъектісі ретінде аккредиттелген.

«Архив хабаршысы» ғылыми-көпшілік, ақпараттық-әдістемелік журналы тоқсан сайын 2021 жылдан шығып келеді.

«Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы қазақстандықтардың ерлігі – архив құжаттарында» атты құжаттар мен материалдар жинағы, Астана қаласының 25 жылдығына орай «Шаһар шежіресі» фотоальбомы жарық көрді.

Астаналық архив Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі Астана қаласы өңірлік комиссиясының жұмыс тобымен тығыз байланыста. Жұмыс тобымен бірге репрессия құрбандары мен зардап шеккендердің, оқиғалардың куәгерлері мен олардың ұрпақтарының естеліктері мен сұхбаттарының «Астана қаласы. Халық жады» жинағы әзірленді.

Келесі құжаттар мен материалдар жинағы «Ақмола өңіріндегі саяси қуғын-сүргіннің құрбандары» Астана қаласы мемлекеттік архивінің 65 қорында (Ақмола бас бостандығынан айыру үйі. Ақмола еңбекпен түзеу үйі, Ақмола облысы Ішкі істер халық комиссариаты басқармасының Ақмола № 12 түрмесі, Ақмола қаласы) жинақталған 5773 қылмыстық істерді сұрыптап, зерделеу негізінде әзірленді.

Атаулы күндер мен тарихи тұлғалардың мерейтойларына, астананың тарихына қатысты 18 өлкетану, тұлғатану сабақтары, лекциялар өткізілді, архив деректері негізінде БАҚ-да 54 мақала жарияланды, 3 телехабар, 3 радиобахара архив қызметі туралы айтылды, 7 дөңгелек үстел, кездесулер, 21 архив құжаттарының (оның ішінде виртуалды) көрмесі өткізілді. Архив қызметкерлері халықаралық және республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияларға қатысып, баяндама жасады. Бұл іс-шаралардың барлығы әлеуметтік желілерідегі Елорда архивінің парақшаларында жарияланды.

Ағымдағы жылдың 21 қыркүйегінде «Архив және болашақ ұрпақ» республикалық жобасы аясында мектеп, колледж және ЖОО студенттері үшін Ашық есік күні өткізілді.

«Архив және болашақ ұрпақ» жобасы аясында жалпы білім беретін мектептердің 5-11 сынып оқушылары мен қаланың орта арнаулы және жоғары оқу орындарының студенттері арасында өз елінің және туған өлкесінің тарихын білуге арналған «Жас архивист» байқауы өткізілді.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі мен Астана қаласы әкімдігінің қолдауымен Архив «Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының қабылдануының 25 жылдығына және Қазақстан Республикасы астанасының 25 жылдығына арналған «ASTANA ARCHIVE FEST» халықаралық архившілер форумын өткізді. Форумға ҚР Президенті архиві, Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің Кеңесі, Мәдениет және ақпарат министрлігі, Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің өкілдері, Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары, Астана қаласы әкімінің аппараты басшылары, қоғам қайраткерлері, архив саласының шетелдік және отандық мамандары мен ардагерлері қатысты.

Форумның ашылу салтанатында Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат вице-министрі Жүдебаев Арман Әділханұлы, Өзбекстан Республикасының Әділет министрлігіне қарасты «Узархив» агенттігі директоры Юсупов Улутбек Миртолибович, Астана қаласының Тілдерді дамыту және архив ісі басқармасының басшысы Есіркеп Сәкен Зиябекұлы, Мемлекет және қоғам қайраткері Дархан Мыңбай Қамзабекұлы архив саласының қызметкерлері мен астаналықтарды ширек ғасырлық мерейтойымен құттықтап жылы лебіздерін білдірді.

Форум аясында еліміздегі архивтердің даму және қалыптасу тарихы туралы «Архив – ұлттың тарихи жады» көрмесі, Орталық мемлекеттік кино-фотоқұжаттар мен дыбыс жазбалары архивінің қазақ халқының әлеуметтік-саяси тарихы мен мәдениетіне арналған «Архив қазынасы – ғасырлар куәсі» көрмесі және Астананың тарихынан сыр шертетін «Шаһар шежіресі» көрмесі мен фотоальбомның тұсаукесері өтті.

Жиын барысында қазіргі заманның жаһандық сын-қатерлері жағдайында архивтердің мемлекет және қоғам өміріндегі орны қандай? Ұлттық мұрағаттың ұлы мұраты қандай? Мемлекетіміздің құжаттық мұрасын қаншалықты ұлықтай алдық? Осы және архив саласын толғандыратын түйінді мәселелер төңірегінде «Архивтер: ақпараттық қоғамнан – білім қоғамына» тақырыбында Ашық диалогта Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенаты және Мәжіліс депутаттары Дархан Қуандықұлы Қыдырәлі мен Айдос Әміроллаұлы Сарым, мемлекет және қоғам қайраткерлері, тарихшы ғалымдар өз ойларын ортаға салды, архив мамандарымен архив саласын дамыту және жаңғырту мәселелері бойынша пікір алмасты.

Форумда архив саласының ардагерлеріне құрмет көрсетіліп, «Архив және болашақ ұрпақ» атты республикалық жоба аясында Астана қаласының мемлекеттік архиві өткізген «Жас архивист» конкурсының қатысушылары марапатталды.

«Архивтер: ақпараттық қоғамнан – білім қоғамына» тақырыбымен басталған пленарлық отырыс секциялық отырыстарға жалғасты.

«Қол жетімділік және жады» тақырыбы бойынша мемлекет және қоғам қайраткері Мірболат Қабиұлы Жақыпов, тарих ғылымдарының докторы, профессор Садықов Тілеген Садықұлы, керекті дерекке қол жеткізу, тарихи жадыны қалыптастыру мәселелері жайында сөз қозғады, модераторы осы жолдардың авторы.

«Сенім және дәлел» тақырыбы бойынша модератор: Дәркенов Құрманғали Ғазезұлы, ҚР Орталық мемлекеттік архив директоры, тарихшы-ғалым Сәбит Қамытбекұлы Шілдебай және архив саласының ардагері Қаншайым Ғалымжанқызы Макажанова, Астана қаласы мемлекеттік архивінің директорының орынбасары Жангелді Біржанұлы Бимолдинмен тарихи оқиғалар мен тарихи тұлғалар жөніндегі қалыптасқан ұғым мен архив деректерін салыстыра отырып ой қорытты.

«Жаңа Технологиялар: Электронды жазбалар және шешімдер» тақырыбында ҚР МАМ Архив істері және құжаттаманы басқару комитеті төрағасының орынбасары Қарсақбаева Гүлзира Елібаевна Архив ісі саласындағы «Электронды архив» ақпараттық жүйесінің қызметіне тоқталып, архив саласы мамандарының сұрақтарына жауап берді.

Сонымен қатар, «Жасанды интеллект және архив саласын автоматтандыруға арналған басқа да заманауи технологиялар» тақырыбында «Коника Минолта Қазақстан» компаниясы, «Архив жабдықтарының көнеруі мен дамуы» тақырыбында «Реком КЗ» компаниясы архив ісі және құжаттама саласындағы жаңа технологиялармен, жаңа шешімдермен таныстырды.

Қазақстанның ХХІ ғасырдағы астанасының қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық өмірін жан-жақты бейнелейтін бірегей екі ғасырлық мұрасын жинақтап, сақтап отырған Архивтің құжаттардың сақталуын, мемлекеттік есепке алынуын қамтамасыз ету, құжаттарды пайдалану және жариялау мен ведомстволық архивтермен жұмыс істеу бағыттары бойынша бір жылдық атқарған жұмысы осындай.

**«Архив және болашақ ұрпақ» жобасы аясындағы
қалалық «Жас архивист» ғылыми жұмыстар байқауы туралы**

Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 19 қаңтардағы № 780 «Балалар жылын жариялау туралы» Жарлығын жүзеге асыру мақсатында Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 20 наурыздағы № 148 қаулысымен бекітілген Балалар жылын өткізу жөніндегі іс-шаралар жоспары бойынша Мәдениет және спорт министрлігінің Архив істері және құжаттаманы басқару комитеті «Архив және болашақ ұрпақ» жобасын өткізуге бастамашылық жасады.

Осы жоба аясында «Астана қаласының мемлекеттік архиві» ММ 2023 жылдан бастап қаладағы жалпы білім беретін мектептердің 5-11 сынып оқушылары мен арнаулы орта және жоғары оқу орындарының студенттері арасында өз елінің және туған өлкесінің тарихын зерттеуге арналған «Жас архивист» байқауын өткізуді ұйымдастырған болатын.

Жастардың шығармашылық ой-өрісін дамыту, туған қаласы мен елінің тарихы туралы білімдерін арттыру, қазақ халқының тарихы мен әдет-ғұрпына қызығушылықты дамыту, Қазақстан Республикасы Ұлттық архив қорының құжаттары бойынша еліміздің өткенін, тұлғалардың ерліктері мен жетістіктерін зерделеу негізінде патриоттық сезімдерін қалыптастыру мақсатында ұйымдастырылған байқау келесі номинациялар бойынша өткізілді: «Қазақстан тарихы», «Архив құжаттарындағы өлке тарихы», «Тұлға тарихы», «Отбасы тарихы».

Байқауға 25 жұмыс келіп түсті. Байқау нәтижесі «Астана қаласының мемлекеттік архиві» ММ ғылыми-әдістемелік кеңесінің комиссия отырысында бағаланды.

Үздік жұмыстар «Астана қаласының мемлекеттік архиві» ММ Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Архив, құжаттама және кітап ісі комитеті және «Астана қаласының Тілдерді дамыту және архив ісі басқармасы» ММ қолдауымен 2023 жылғы 7 желтоқсанда «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 25 жылдығы және Астана қаласына 25 жыл толуына орай «ASTANA ARCHIVE FEST» халықаралық архившілер Форумында жарияланды.

Журналдың бүгінгі санында «Қазақстан тарихы» номинациясы бойынша жүлделі орын алған Астана халықаралық университетінің Педагогикалық колледжінің студенті Каримжанова Бекзат Еркебұланқызының «Терісаққан- зиялылар мекені», «Архив құжаттарындағы өлке тарихы» номинациясы бойынша Астана медицина университетінің 1 курс магистранты Дина Мерекеевна Курбанованың «Целиноградский медицинский институт: история образования и развития в 1964-1965 гг. (на основе архивных материалов)», «Тұлға тарихы» номинациясы бойынша М.Шоқай атындағы №51 мектеп-гимназиясы 8-сынып оқушысы Касен Алуаның «М. Шоқай фотосуреттері – музей мұрасы», Қ.Мырза-Әлі атындағы BINOM school «6 ж» сыныбы оқушысы Өскембаев Досжанның «Мен аталарыммен мақтанамын! Біздің үйдің шежіресі» атты еңбектері жарияланып отыр.

Каримжанова Бекзат Еркебулановна

Астана халықаралық университетінің
Педагогикалық колледжі студенті

ТЕРІСАҚҚАН – ЗИЯЛЫЛАР МЕКЕНІ

Терісаққан ауылының ата тарихы әріден басталып келетін, қасиетті мекен. Небір тарихи тұлғалар мен талантты ұл-қыз өрбіткен бұл мекеннің тарихы мол. Қазіргі кезде өлке тарихы ауыл ақсақалдары мен бірен-саран жазбаларда ғана кездеседі. Ал осы еліміз жайлы сыр шертетін кітаптар жоқтың қасы.

Өзі мекен етіп отырған елі мен жері жайлы тарихи деректерді жастардың көбі біле бермейді. Бүгінгі таңда нарықтың қыспағына ұшырап ауылдар мен елді мекендерін, кіндік кескен туған жерін тастап, жұмыс іздеп қалаларға кетуде. Осылайша туған елдің тарихы, тарихи тұлғалары ұмытылуы мүмкін.

Сондықтан жас ұрпақтың санасына «Туған жер» деген ұғымды тереңірек сіңірсек, келешекте біздің арамыздан елшіл тұлғалар қалыптасуына ықпал етуіміз сөзсіз.

«Отандық білім саласы туған жеріңе, қоршаған ортаңа, өз тарихыңа құрметпен қарауға тәрбиелеп, ұлттық құндылықтарды дәріптеуі тиіс», – деп айқын жол көрсеткен Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың сөзін басшылыққа ала отырып, осы бағытта ауыл ішіндегі тарихи тұлғаларға байланысты аңыз-әңгімелерді жинастырып, зерттеуді жөн көрдім.

Себебі, «өзгені тану үшін, алдымен өзіңді тани біл!» деген қағиданы басшылыққа ала отырып, туған жерімнің тарихы жайлы ізденіс жұмыстарын жүргізіп, жинаған материалдарды тарату өте маңызды.

Соның бірі – егемен ел болып іргелі мемлекеттер қатарына қосылу үшін ғасырлар бойы халқын алға сүйреп, шыбындай жанын шүберекке түйіп, жан-жағынан анталаған жаудан жерін қорғаған, есімі ел есінде мәңгі сақталатын, ауылымыздың өткеніне шолу жасайтын мәдени мұрамыз мұражайға есімі берілген Баубек батыр.

XVIII ғасырда орыс патшасының отарлау саясатына қарсы Кенесары хан бастаған ұлт-азаттық көтерілістің басынан аяғына дейін қатысып, 10 жыл бойы ат үстінен түспей, жарғақ құлағы жастыққа тимей етігімен су кешіп елін қорғаған батырлардың бірі – Арғын руынан тарайтын Қарауыл Бекмырза баласы Баубек бабамыз. Руы Қарауыл. Мәшектен сегіз ата Қарауыл тараған. Мәшектің Қарт Бәлекей деген баласынан Құлымбет, одан Бектауыл, Бектауылдан Түрікпен, Сарғалдақ, Жасқамыс. Сарғалдақтан Тастемір, одан Бекмырза туады, Бекмырзадан Баубек туады. Бекмырза атамыз бай болған. Анасының аты – Шұға. Баубек батыр 1820 жылы туған.

Тоғыз жасында әке шешесі қайтыс болып, жас та болса, уытты намысшыл бала Кенесары хан қол жинап жатыр дегенді естіп Кенесары ханның қарамағына барып, бәйбішесі Күнімжанның қолында өкіл бала болып өседі. Уақыт өте келе Баубек талай жорықтарға қатысып, жауапты тапсырмаларды тыңғылықты орындап көзге түседі. Қырғыз жеріндегі ірі шайқастардың біріне қатысып, танымал қырғыз батыры Отыншы батырды жеңіп шыққан. Содан бері оны Баубек батыр деп атап кеткен. Кенесараның көтерілісіне дайындалып, оның бар жан-тәнімен берілген көмекшісі атанады. Кенесарының белді, сенімді батырларының біріне айналады, Кенесары хан қырғыздың Кекілік тауында қаза тапқаннан кейін Баубек батыр Қима жеріне келіп Терісаққан өзенінің Есілге құйған жеріне қоныстанады.

1884 жылы Кенесары ханның басшылығымен Ұлт азаттық көтерілісіне қатысқаны үшін патшалық Ресей сотының үкімімен Түмен қаласына жер аударылып, сол жақта қайтыс болады. Осылайша, Баубек батырға туған жерден топырақ бұйырмайды. Бірақ, оны ұстауға барғанда, ол өзі бір саусағын қылышымен кесіп тастап киімдерінің бір қалтасындағы бір жапырақ қағазға «Мен бұл жерде қалуды қаламаймын, менің өлгенім жайлы хабарды естігенде, осы жерде менің денемнің бір бөлігі ретінде көміп тастаңыздар» деп жазып өсиет етіпті. Баубек батырдың қайтыс болғаны туралы естігеннен кейін, оның туған-туысқандары Бесоба деген жерге барлық киімдері мен саусағын көміп тастап, қазіргі Қызыл-Ту ауылының аумағында тастан үлкен мазар салған екен.

Әйгілі батырдың ұрпақтары ата-бабасын еске алып, Баубек Бекмырзаұлына арнап үлкен кесене орнатып, оны салтанатты түрде 1993 жылы 16 қазанда ашты. Қызыл Ту ауылын өзгертіп, қазір «Баубек батыр ауылы» деп атайды. [3]

Жиырма жасқа келгенде Баубек батыр Орта жүзді аузына қаратқан Алтай руының атақты байы Аққошқар Сайдалының Емке қызына үйленуі де Баубек батырдың ел ішіндегі беделін, даңқын арттыра түседі. Баубек батырдың 4 әйелі болған екен. Нұғыман, Мағзұм, Нақ, Қозеке деген балалары болған. Мағзұм деген баласы Бесоба болысында болыс болып, қартайған шағында Мекке – Мәдинаға қажылық сапар кезінде қайтыс болып, сол жақта жерленген. Есіл бойында алғаш мешіт ашып ұрпағын дін тәрибесіне тәрбиелеген. Мағзұмның Сейдахмет, Құсайын деген балалары болған, Құсайын ағамызда Бесоба болысында 9 жыл болыс болған.

Баубек батыр өз халқының құрметіне бөленген. Ол отаршылдыққа қарсы болып, патша үкіметіне қарсы қозғалысқа қатысқан. Осыдан патша өкіметі оны Түмен облысына айдап жіберген. Сол жақта батыр 1884 жылы қаза табады. Қазіргі таңда батыр ұрпақтары Жаңа-Қима, Ешім, Терісаққан ауылдарында тұрады. 2017 жылы Жақсы ауданының Есіл ауылының бір көшесіне және Целиноград ауданы, Қосшы ауылының бір көшесіне Баубек батыр есімі берілді.

Күні бүгінге дейін көлденең Есіл бойының қалың жұртшылығы Баубек батырдың есімін қадір тұтады, әрі аруағына тағзым етеді.

2016 жылдың шілде айында Баубек батырдың ұрпақтары Ресейге барып, қайтты. Ондағы мақсаты Баубек батырдың басына белгі қойып, дұға бағыштап, мінәжәт етті. Сонымен қатар Ғалымжан әулеті Сейдахметовтар, Шаяхмет әулеті Исмагуловтар отбасының алдындағы міндеті орындалып, арнайы апарған белгі тас қойылды. [4]

Белгілі себептерге байланысты, Кенесары Қасымовтың қозғалысына қатысқандардың есімдері ұзақ уақыт бойы айтылмай келді. Сондықтан Баубек батырдың өмірі мен қызметі жеткілікті деңгейде зерттелмеген. Тарихи материалдар аз сақталған. Көптеген қазақстандық жазушылар өз шығармаларында оның образын өз шығармаларында шынайы суреттеген. Атап айтқанда, Илияс Есенберлиннің «Көшпенділер» тарихи трилогиясында, Сабыр Шәріповтың «Ерден көлі» әңгімесінде, атақты тарихшының редакциясымен жарияланған Ермұхан Бекмахановтың «Қазақ КСР-нің тарихында» оның есімі, ерлік істері айтылады.

Баубек батыр туралы мәліметтер

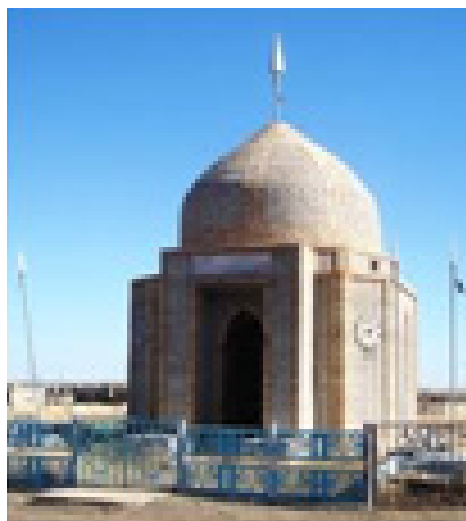
картасына енгізілді. Ақмола облысының «10 киелі жер» тізіміне кірді. Терісаққан туралы біраз аңыздарды жергілікті өлкетанушы Тарғын Мақыжанмен сұхбаттасып, көптеген керекті әрі қызықты мағлұмат алдым. Оны жинағыма енгіздім.

1995 жылы Ахметжан Байжанның «Бектауыл Баубек батыр» атты кітабы жарық көреді. 2017 жылы Қалкөз Жүсіптің «Баубек батыр» атты кітабы жарық көрді. 2018 жылы «Жақсының жақсысы Баубек батыр» кітабының тұсаукесері өтті.

Баубек батыр кесенесінің тұрғызылғанына 25 жыл толып, «Рухани жаңғыру» бағдарламасының «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» бағдарына салтанатты түрде тіркелді. Баубек батыр кесенесі «100 киелі жерлер» республикалық

Түмен қаласындағы Баубек батырға қойылған белгі тас

Баубек батыр кесенесі

Әбу-Насыр әл-Фараби бабамыз: «Тарихты білмей өткенді, қазіргі жағдайды білу, болашақты болжау қиын» деген екен. Бұл – туған елінің, туған халқының тарихы ешкімнен олқы еместігін түсінсін деген сөз. Бұл – әрбір азамат өзінің ата-бабалары қалдырған осындай кең-байтақ жердің лайықты мұрагері болуға ұмтылсын деген сөз» дегенді айтқан еді. Сондықтан да біздер, келешек жас ұрпақ, Отанды сүюді өз туған жеріміздің, өлкеміздің тарихын зерттеп білуден, оны құрметтеп үйренуден бастауымыз керек.

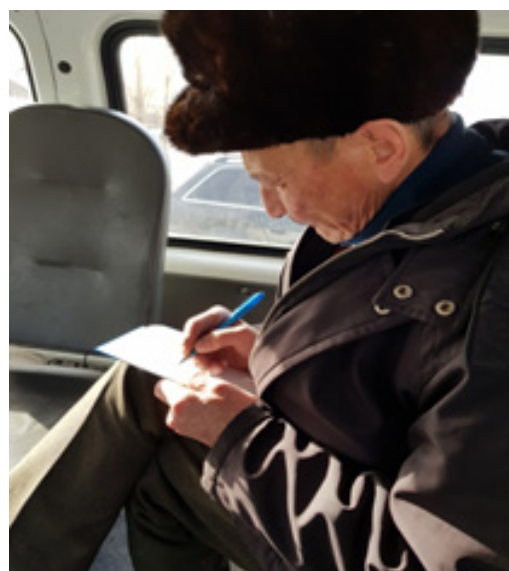
Бала бойына ұлттық тәрбиені сіңірудің көздері фольклор, халық ауыз әдебиеті, ұлттық әдебиет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлағатты қағидалар, шешендік сөздер, өнеге-өсиеті бар мақал-мәтелдер, туған топырағымызда дүниеге келген ойшыл ғұламаларымыздың еңбектеріндегі тәрбие қағидалары болып табылады. Қазіргі жаһандану үдерісінің даму кезеңінде білім ордаларының негізгі қызметі жас ұрпаққа оқу мен кәсіби білім беріп қана қоймай, жан-жақты жетілген, эстетикалық талғамы биік, рухани адамгершілік мәдениеті жоғары, әлемдік мәдениеттен хабары бар, ұлттық құндылықтарды қадірлей білетін, отаншылдық рухтағы тұлға етіп қалыптастыру.

Сондай-ақ туған өлке тарихындағы ескерткіштерді зерттеп, олар жайлы айтылатын ел аузындағы аңыз-әңгімелерді жинау, жүйелеу, зерттеу бүгінгі күні өзекті мәселелердің бірі.

Көзсіз, мына асман орманды ^{жаныма} ^{Домбало}
селепсіз көтеріпті, Терісабанды
жаныма көзсіз асман туралы...
Өмірден ерне кеткені, қазағымнан
аса көрелімі, мазмұнын Оралдан
боксис өзінкі, Қазақ туралы шыр "анне
эксиссін" бопы алқалды:
... Бұрық осы өмірді өмір асыққаннан
доспап, Асириски, Терісқан "амоды
... Терісқан Есілі күзді ... Есілі мен
күзді!.. Әттен, Терісқаннан Есілі
күзді еді...
Есілі, Асириски, азы өмірімізді ардағымнан
Асирискиден асыққаннан өсі асы
ерікпен ардағым еді... Өмірден өзінкі
өмірден, сая-саялардан көзсіз асманнан
Нұра, Асириски, Есілі, Терісқаннан асыққан
мен сая "Қазақты сая-доспап көзсіз
өмірімізді мазмұн Асириски де асыққан де еді:
Терісқаннан Есілі, Есілі Ертіске, Ертіске
Осықа, Асы күзді асыққан мен асы
көзсіз...
Асыққан-өмірімізді, мазмұннан,
мазмұннан асыққан асыққан де еді:
Өмірден, Асы - таза өмірден.
Асыққан 12.09.13 күні.

Әжемнен көп ел аузындағы әңгімелерді естіп,
жазып алдым.

Өлкетанушы Тарғын Мақыжанмен сұхбаттасып,
көптеген керекті әрі қызықты мағлұмат алдым

Ауыл ақсақалы Кәдірбек атамен сұхбат

Оларды ұлттық құндылық ретінде өзіндік ерекшелігін саралай отырып, көркем сөз құдіретін түсінуге, әр аңыз бен әңгімеде үлкен ой, мәселе жататынын аңғаруға болады. Зерттеу барысында «Терісаққан – зиялылар мекені» атты жинақ құрастырдым. Ол жинақтан оқушылар, мұғалімдер туған өлке ескерткіштері туралы аңыздар мен тарихи тұлғалар туралы мәліметтер таба алады.

Аңыз-әңгімелердің жалпы ерекшелігі ғылыми тұрғыдан зерттелгенімен, бұл жобада осы жанрлардың жекелеген аймақтар бойынша зерттеу жұмысы қолға алынған. Бұл жобада жергілікті жердегі топонимикалық аңыз әңгімелерді, тарихи тұлғалар мен оқиғалар өзек етілген аңыздарды жинақтауға талпындым.

Қорыта айтар болсақ, қазақ тарихындағы ұлы бабаларымыздың даңқты ерлігі, олар жасаған ұлы тарих кезеңі әр қазақ баласының өз еліне, оның ұлы тарихына, оны жасаған ұлы тұлғаларына деген мақтаныш сезімін ұялатады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Атандым орта жүзге ақын болып»: Жаңа Қима. 1994 жыл.
2. Бекмаханов Е. «Баубек батыр кесенесі». Жақсы жаршысы. 2018 ж. – 3 б.
3. Дүйсенбаев М. «Өмір – өзен»: Көкшетау қ., 2009 жыл.
4. Назарбаев Н. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. – 12 сәуір, 2017 жыл.
5. Шаяхметұлы М. «Баубек батыр туралы тарихи мәлімет». Жақсы жаршысы. 2018 ж., – 5 б.
6. Дүйсенбаев М. «Дала таңы» газеті: Жаңа Қима. 1994 жыл.
7. <https://www.inform.kz/kz/kos-beyit-kesenesi>
8. <https://kk.wikipedia.org/wiki>

Қасен Алуа

Астана қаласы

М.Шоқай атындағы № 51 мектеп-гимназиясының

8 «К» сынып оқушысы, әрі мұстафатанушы

М.ШОҚАЙДЫҢ ФОТОСУРЕТТЕРІ – МУЗЕЙ МҰРАСЫ

Біздің № 51 мектеп-гимназиясы қазақтың көрнекті қоғам және саяси қайраткері Мұстафа Шоқайдың есімімен аталады. Түркі халықтарының ұлт-азаттық қозғалысының танымал көшбасшысы Мұстафа Шоқай ең алдымен Түркістан мемлекеттілігін қалпына келтірудің алғашқы тәжірибесі болған Қоқан (Түркістан) автономиясының басшысы ретінде танымал. Мұстафа Шоқай XX ғ. басында Түркістан халықтары мүддесін қорғау жолында белсенділігімен көзге түскен қазақ зиялыларының алғашқы толқынының өкілі. Отаршылдықтың озбыр саясатына қарсы жүргізілген қоғамдық қозғалыс көсемдерінің бірі, Түркістан халықтары арасында тарихта тұңғыш рет демократиялық Еуропаның ортасында түркістандық саяси эмиграциялық қызметтің негізін қалаушы. Бүгінгі таңда Мұстафа Шоқайдың саяси қызметі мен шығармашылығына деген қызығушылық өте жоғары, өйткені оның есімі халқымыздың тарихымен байланысты. Тарихи тұлғаның саяси мәдениетінің биіктігі, ойының кең ауқымдылығы, білімі, еуропалық және түркі тілдерін білуі оны түркі халықтарының ұлттық революциялық қозғалысының ірі идеологтары қатарына қосты. Мұстафа және оның мол мұрасы, шығармалары бүгінгі таңда өзекті болып отыр. Мұстафа Шоқайға арналған музейіміз әртүрлі экспонаттармен толы. Ал олардың бүгінгі күнге дейін жетуіне оның жары, опера әншісі Мария Шоқайдың үлесі зор. Ол М.Шоқайдың экспонаттарын өз құшағына басқан баласы Әлім Алматқа аманат етеді. Әлім Алмат ол экспонаттарды Бақыт Садыковаға¹ табыстаса, Бақыт Садыкова оларды 2021 жылы музей менгерушісі Салтанат Нұрлыбекқызына және журналист, М.Шоқайдың ұрпағы – Гулбаршын Зайырова арқылы Мария Шоқайдың аманатын орындап, музейге табыс етті. Ал енді 2023 жылы Гулбаршын Зайырова жеке отбасылық альбомынан алынған, еш жерде жарияланбаған М.Шоқайдың 70 фотосуретін табыстады, кәзіргі таңда осы фотосуреттер негізгі экспонаттардың қатарына кіреді. Оның әрбір фотосуреті рухани құндылық болып табылады, әрқайсысының өзіндік тарихы, айтары бар.

Осы фотосуреттер арасында М.Шоқайдың өзі түсірген фотоленкалар да анықталып отыр. Фотосуреттерден адал жары Марияны өзімен бірге сапарлас болғаны, әрі фото түсіру сүйікті ісі болғандығына көз жеткізуге болады.

¹ Саяси ғылымдарының докторы, филология ғылымдарының кандидаты, француз, неміс, поляк, орыс тілдерін жете меңгерген аудармашы, дипломат, журналист, Мұстафа Шоқайдың «сатқын емес» екенін құжат түрінде дәлелдеу үшін 20 жылдан астам зерттеу жұмыстарын жүргізіп келе жатқан ғалым.

Осы фото арқылы Мұстафа қандай талғампаз, өз өзіне күтімді болғанын түсіне аламыз. Фотосуреттегі ақпарат осымен шектелмейді. Себебі, бұл суреттің артқы фонына назар аударсақ сол кезеңдегі интерьермен де таныса аламыз.

Бұл фотосурет 1925 ж. Францияда болған ЭКСПО көрмесінен «Рабочий и колхозница» атты ескерткіші, өзі түсірген фотосурет болуы мүмкін.

Бұл фотосуреттің тарихы тұңғыық. Себебі, экспо-этнографиялық концертке қатысқан қазақ халқының ерекше дарын иесі, әнші Әміренің тағдыры өкінішпен аяқталды. Оған себеп – кеңестік жүйенің таққан жалған айыбы. Парижде эмиграцияда жүрген Мұстафа Шоқаймен кездесуі, оның болашағына балта шапты.

Кеңестік делегация ішінде қазақтың бар екендігін білген Мұстафа Шоқай қонақүйге келіп, Әміремен кездесіп, әңгімелескен, оған Парижді аралатады. ОГПУ қызметкерлеріне осының өзі жеткілікті еді.

Франциядан қуанышпен оралған Ә.Қашаубайұлына «М. Шоқайдың сыбайласы» деген айып тағылып, одан күн сайын жауап алып, соққыға жықты. Оның әріптестері мен достары Әміренің өмірінің соңғы он жылы азаппен өткендігін еске алады. Ашылып ешкімге тіс жармаса да, үнемі көңіл күйі болмай, бет-аузынан соққының орындары анық байқалған. Әміре Қашаубаев небәрі 46 жасында белгісіз жағдайда қаза тапты.

Өміренің жансыз денесі 1934 жылы қарашаның 5-нен 6-сына қараған түні Алматы көшелерінің бірінде табылды. Міне, бұл бір фотосуреттің айтары ғана. Осылайша М.Шоқайдың әрбір фотосуретінің айтарлықтай тарихы бар. Тұлғаның тағдырын қамтитын дүние оқырманға да ой салар деген ойдамын.

Бұл фото Франциядағы Ножан Сюр-Марн қаласында 1936 ж. үйінің жанында орналасқан саябақта түсірілген болатын.

Мұстафа мен Марияның бірге түскен фотосуреттері арқылы бірге жүргенін, бірге саяхаттағанын түсінуге болады. Бұл оның өз жарына деген махаббатының, сыйластығының, адалдығының айқын дәлелі. Ал Мария Шоқай болса күйеуі қайтыс болғаннан кейін де озбыр саясаттың әртүрлі шырмауына ұшырайды, өмірдің сол дәуірдегі ауыр кезеңдері жасынан жалындап жалқы өскен қайсар Марияның сағын сындыра алмайды.. Екі рет түрме есігінің алдынан қайтады. Есті жан есін тез жинайды. Құдай қосқан қосағы Мұстафа үшін әлі де атқарылуға тиісті жұмыстардың ауқымын топшылайды. Ендігі қалған өмірінің барлығын Мұстафадан қалған мол тарихи мұраларын келесі ұрпаққа жеткізудің амалын қолға алады, жинақтап архивке өткізеді. Өмірінің соңғы кездерінде қарттар үйінде болып, 1969 жылы бұл пәни дүниеден бақилыққа «менің Мұстафам» деп аттанады. Жат жерде жалғыз қалып тұрмыс азабын көрсе де, жарының алдындағы парызын өтеп кетті.

Сонау 1918 жылғы таңдау әсте қате болмаған, ұлы жүрек жаңылыспаған. Мария Шоқай бар байлығы, қанша жоқшылықта жүрсе де жанынан тастамайтын жалғыз пианиносын сатып, ерінің бейігіне ескерткіш бюст орнатты. Алайда кейін түрік бейітінің иелері адам бейнесі қойылмайтын діни көзқарас бойынша бюстті алып тастайды.

Екіншісі ерен еңбектің үлгісін көрсетіп, 1941-1963 жылдар аралығында «Менің Мұстафам» атты естелік жазып, сексен үш жасында соңғы нүкте қояды. Автор «Оқырмандардың бұл шығарманың әдеби көркемдігіне аса мән бермеуін өтінемін. Өйткені мен шығарма жазуға қабілетсізбін» деп аса қарапайымдылық танытқанымен бұл, ең бірінші, Мұстафа Шоқай туралы тұңғыш естелік кітап, мұстафатану ғылымына қосылған баға жетпес алғаш туынды еді. Екін-

шіден, соңғы жарты ғасырдан астам уақыт Мұстафа Шоқай туралы қалам тартқан кез келген тарихшы, не саясаткер ғалымдармен қоса Мұстафа өмірін танығысы, білгісі келген қарапайым оқырманға дейін бұл еңбекке соқпай, бұдан рухани қуат алмай кеткені жоқ. Үшінші, қазір де ұлы күрескер туралы білгісі келген кез келген зерттеуші алғашқы қадамын осыдан бастайды. Мария Шоқайдың өз қабілеті мен мүмкіндігі жеткенше, арының алдында жауап бере отырып, жетістіктері мен қателіктерін ешбір қоспасыз айтып, марқұм күйеуінің портретін шынайы суреттеп шыққанына таң қалмау, шексіз риза болмау мүмкін емес

Грузия. Ұлттық кеңестің мүшелері.

MUSTAFA ÇOKAY Berlinde tertip edilen «Münevver Kari» gecesinde 3-II-1934

Жалпы М. Шоқай адамгершілігі мол, коммуникативті, дипломат, аристократ болған. Кім болса да М.Шоқай сендіре алған, оған сенген. Сонымен қатар, оның 9 тіл білуі шет елдерінің саяси демократтарымен оңай тіл табыса біліп, жақсы қарым-қатынаста болуына үлкен ықпалын тигізді. Мария Шоқай өз естелігінде тек өз халқына ғана емес достарына да адал, асыл, дана болған еді деп жазған болатын. Мұстафа Шоқай зиратының басында орналасқан таста «Киелі кітаптан» 15:13 «Нет больше той любви, как если кто положит душу за друзей своих» деп жазылған.

Қорытындылай келе, М.Шоқай-бүкіл түркі әлемінің тарихи тұлғасына айналған біртуар азамат. Оның фотосуреттері арқылы көп, жаңа ақпараттарды таба алдық. Фотосуреттер арқылы тарихтағы өткен оқиғаларға көз жүгіртіп, М.Шоқай тұлғасын жақыннан тани түстік. Бір фотосуреттің артында қаншама құпия, тарих жатқанын түсіне алдық. Осы фотосуреттердің жалпы М.Шоқайдың экспонаттарының бүгінгі күнге дейін жетуіне Мария Шоқай мен шәкірттерінің еңбегіне бас иеміз. Расында, М.Шоқай бейнесін, оның ортасын танып білуге зор мүмкіндік. Сондықтан да осы фотосуреттердің маңызы өте зор. Фотосурет ұрпақтан ұрпаққа қалып отыратын мұра. Фотосуреттерді түсіп отырудың маңыздылығына назар салдық. Олар әрқашанда өткен оқиғаны еске салып тұрады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Шоқай М. «Я пишу вам из Ножана». – Алматы: Кайнар, 2002.
2. М.Шоқай. Шығармаларының толық жинағы. 12 томдық. 1-том. – Алматы, 2012.
3. «Мұстафа жолы». Зерттеулер, естеліктер, арнаулар. Құраст. Айдар Ысымұлы/ Астана, 2015.

Пайдаланған сілтемелер:

1. Мустафа Шокай: биография, деятельность (nur.kz)
2. Мустафа Шокай – биография и деятельность основателя Туркестанской автономии | informburo.kz | informburo.kz
3. Мустафа Шокай — главный идеолог Туркестана | VATNIKSTAN | Дзен (dzen.ru)

Өскембаев Досжан

Қ. Мырза-Өлі атындағы BINOM
school 6 «Ж» сыныбы оқушысы
uskembayevdoschan@gmail.com

МЕН АТАЛАРЫММЕН МАҚТАНАМЫН !

Біздің үйдің шежіресі

Нұрбайдан: Қанжан, Қанжаннан Аққошқар, Аққошқардан Бөгенбай, Бөгенбайдан Өскенбай, Өскенбайдан Сәдуақас, Сәдуақасдан – Тілек, Талғат, Қанат, Манат ағайындар.

Руымыз тама – кіші жүз. Біз соның ішінде Аташалдан тараймыз.

Қанат ата Дәурен – Досжан, Әлімжан, Мәлика.
Дастан көкемнен – Асанали бар.

Үлкен атам Сәдуақас Өскенбайұлы

Менің үлкен аталарым жайлы айтып берген, өзімнің атам. Оның аты Қанат. Үлкен атам Өскенбай баласы Сәдуақас. Атамның айтуынша ол өте қиын уақытта өмір сүріпті. Естуімше үлкен атам сонау 1930-1940 жылдардағы қиын оқиғалардан аман қалған жалғыз ұрпақ болса керек. Оның апа, бауырлары апштықтан, әр-түрлі аурудан қайтыс болған дейді менің атам.

Сол атамыз (Сәдуақас) 1913 жылы қазіргі Қарағанды облысы, Қарқаралы өңіріндегі Нұркен деген ауылда дүниеге келіпті. Оның әкесі Өскенбай (менің үшінші атам) өз заманында ел арасында беделді болған. Ол Сарыарқаға аты әйгілі адамдармен дос болған екен. Соның бірі

қазақтың белгілі заңгері Ақбайдың Жақыбы деген адам. Атамның айтуынша, сол үшінші атам Өскенбай Бөгенбайұлы (Ал Бөгенбай менің төртінші атам) 1905 жылы шілде айында Қарқаралы қаласына жақын Қоянды жәрмеңкесінде «Алаш» көсемдерінің бастамасымен болған қазақ съезіне қатысыпты. Алаш көсемдері деп отырғаным: Әлихан, Ахмет және Міржақып аталар. Съезде олар Ресей патшасына, олардың министрлеріне арыз-өтініш (атам оны петиция деп айтты – оны қазақша арыз дейді екен) қабылдайды. Оған 14 500 адам қол қойған дейді. Әр болыстан екі адамнан қойған. Ол кезде Қарқаралы уезінде 22 болыстық болыпты. Сол болыстықтардағы адамдардың атынан 42 адам арызға қол қояды.

42 адамның тізімі ішінде менің үшінші атам Өскенбай Бөгенбайұлы да болған. Бұл арызда Ресей патшасына, олардың министрлеріне мынадай талаптар қойылған екен: орыс шаруаларын Қазақстанға көшіріп әкелуді тоқтату, қазақ тілінде газет-журнал шығару, қазақтың өз сотын енгізу, қазақ құқығын қорғайтын депутаттар сайлау (Ресейдің Мемлекеттік Думасына – парламентке), қазақ балаларына, жастарына өз мектептерін, институттарын ашуға рұқсат беру т.б.

Сол Өскембайдың үрім-бұтағы бүгінде Қарағанды, Алматы, Астана, Қарқаралы өңірінде өмір кешіп, ұрпақ өсіріп жатыр. Біз осы Астанада тұрамыз.

Сәдуақас атаға тоқталсам ол да өте пысық, көзі ашық-оқыған, 15 жасынан бастап ауылда балаларды сауаттандыру жұмысына белсене қатысыпты. Оны бастықтары Қарқаралының әр түкпіріндегі ауылдағы мектептерге жіберіп отырған екен. Ол кезде мұғалімдер жетіспейді екен.

Екінші Дүниежүзілік соғыс 1939-1945 жылдары кезінде әскер қатарына алынған атамыз, арнаулы даярлайтын курста болып соғысқа жіберіледі. Бұл 1943 жылы екен. Ата жауға қарсы жан аямай, соғыста 9 айдай қанды шайқастарда болыпты. Елі мен жерінің даңқын шығарыпты. Өз атам айтуынша құжаттарда үлкен ата майдан даласында барлық жоғы 8-9 айдай болған. Соғыс кезінде бұл ұзақ мерзім дейді.

Үлкен атам Сәдуақас Өскенбайұлы және үлкен әжем Күлән
Қарқаралы ауданы, 1965 жыл

Ата оқ пен оттың ортасында Прибалтика деген жерді неміс-фашистерінен азат етуге қатысқан. 1944 жылы ол жараланып, әскери ауруханаға (госпитальға) түсіп, емделеді. Содан 1944 жылдың жарақаты ауыр болып елге қайтарылған.

Дата рождения __. __. 1913

Место рождения Казахская ССР, Карагандинская обл.,
Каркаралинский р-н

Воинское звание красноармеец

Воинская часть [414 стрелковый полк 18 стрелковой дивизии \(III\)](#)

Награды Медаль «За отвагу» (2)
Медаль «За победу над Германией в Великой
Отечественной войне 1941–1945 гг.»

ПОДВИГ
НАРОДА
1941–1945

ЛЮДИ И НАГРАЖДЕНИЯ ДОКУМЕНТЫ ГЕОГРАФИЯ ВОЙНЫ РЕЗУЛЬТАТЫ ПОИСКА ПРЕЖНЯЯ ВЕРСИЯ рус / eng

ОПУБЛИКОВАНО БОЛЕЕ **730 ТЫС.**
НАГРАДНЫХ ДОКУМЕНТОВ
С ИСТОРИЕЙ ПОДВИГОВ

<< < Страница из 3 > >> Найдено всего 21 документов

31.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
02.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
02.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
02.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
02.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
09.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
09.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
09.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
15.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета
15.08.1941	Президиум ВС СССР	Без номера	Указ Президиума Верховного Совета

<< < Страница из 3 > >> Найдено всего 21 документов

Үлкен атам Сәдуақас Өскенбайұлының
«І дәрежелі Отан соғысы» ордені

Қарқаралы өңірінің адамдары үлкен атамызды сыйлап «Мұғалім» деп кеткен екен. Өйткені, ол соғыстан оралғаннан кейін де (1944-1968 жж.) бастауыш мектепте мұғалімдік қызметін істейді. Содан зейнеткерлікке (пенсияға) шығады. Ақтерек деген жерде ұзақ жылдар мұғалім болған. Жалпы саны 40 жыл бойы білім тәрбие берген.

Сәдуақас атаның «І дәрежелі Отан соғысы» ордені, «Ерлігі үшін» медалі» тағы да басқа да ордендері мен медальдары, грамоталары бар. Ол ата 1989 жылы 15 тамызда қайтыс болған.

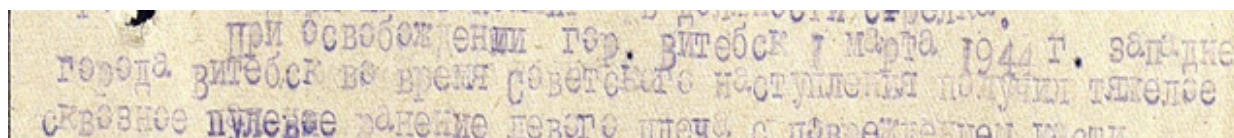
Ал менің Қанат атам мектепте, университетте жақсы оқыған. Қарағанды қаласындағы тарих факультетін бітірген. Ғалым-тарихшы, өте көп кітаптардың, тарихи мақалалардың авторы. Тіпті мектеп оқулықтарын да жазып, шығарған. Атам «Алаш» қайраткерлері жайында өте көп

жазады және біледі. Бізге үнемі айтып отырады. Біз атаммен бірге көп тарихи жерлерге барып тұрамыз. Олар музейлер, театрлар, кездесулер, әсіресе көркем фильмдерге барғанды ұнатамыз. Біз деп отырғаным менің бауырым Әлімжан. Маған әсіресе «Оян қазақ» деген фильм қатты ұнады. Бұл шығарма менің көз алдыма үлкен аталарым көркен қиындықтарды елестетті. Қазір біз тәуелсіз Қазақстанда өмір сүреміз. Әдемі қала – еліміздің жүрегі Астана сияқты қаламыз бар. Мен аталарыммен мақтанамын, үлгі аламын. Атам маған мен және біз туралы көріп өсіп жатырсың, ал бұрынғы аталарымыз жайлы естіп өсуің керек дейді. Мен атаммен толық келісемін. Өйткені менің атам ылғи шындықты айтып, бізді көп нәрселерге үйретеді.

2022 жылы тамызда ардақты екінші атаның құрметіне менің атам және туыстарымыз «Ақтерек» ауылының «Ахмет Байтұрсынов атындағы» №26 орта мектебінде Сәдуақас Өскенбайұлы атындағы арнайы кабинет ашты. Салтанатты ашу кезінде Қарқаралы ауданының әкімі тағы да басқа көп адамдар болды. Сол мектепте көп жылдар директор болған нағашымыз Бахтияров Бәкен және Сәдуақас Өскенбайұлының ұрпақтары, туыстар, мектеп ұстаздары мен оқушылары, ауыл адамдары қатысты.

Біздің туыстар Сәдуақас Өскенбайұлының ұрпақтары жаңа кабинетке барлық оқуға қажетті құралдар сатып әперді: интерактивті тақта, жаңа парталар, стол, кітапқа арналған шкаф, оқушылар мен ұстаздардың игілігіне арнап, ноутбук, принтер, сканер, ал ең басты құндылық – кітаптарды сыйлыққа табыстады.

Біз, осы аталарымыз жайлы ұмытпауымыз керек, өйткені олар біздердің бүгінгі жақсы өмірімізге жол салып кетті емес пе!

(7 наурыз 1944 жылы Витебск қаласын азат етуде, қаланың батыс жағындағы Кеңес армиясының қарсы шабуыл шайқасы барысында сол иығын тесіп өткен оқтан ауыр жарақат алды деп жазылған)

Ускембаев Садвакас 1913 г.р.

Звание: красноармеец в РККА с 01.09.1943 года Место службы:

414 сп 1 Прибалт. Фронт.

Дата подвига: 01.03.1944

№ записи: 80142784

Архивные документы о данном награждении

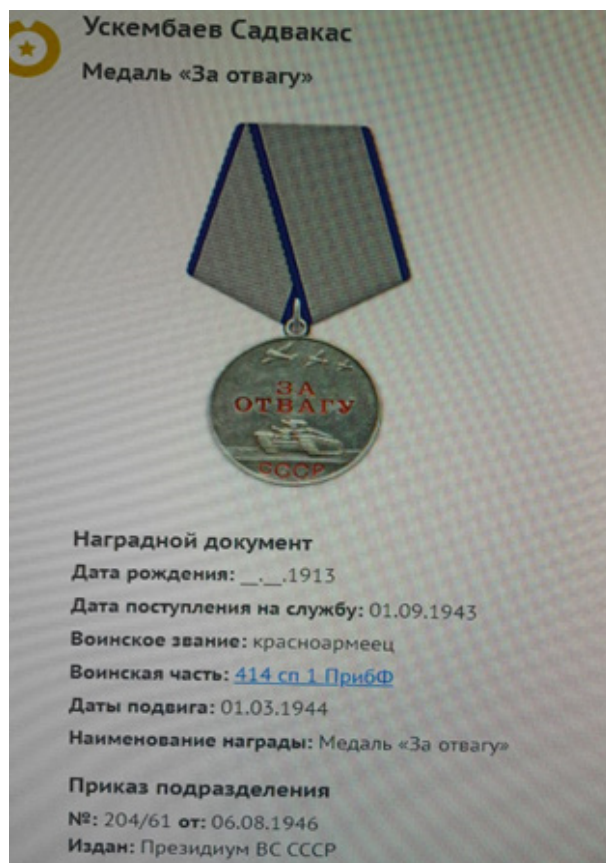
I. Приказ(указ) о награждении и сопроводительные документы к нему:

- первая страница приказа или указа
- строка в наградном списке
- наградной лист

Медаль «За отвагу». Подвиг.

Указ Президиума Верховного Совета

Үлкен атам Сәдуақас Өскенбайұлының Мәскеу қаласынан табылған «Ерлігі үшін» медалы

Өскенбаев Сәдуақас туралы нақты деректер тізбесі мен жәдігерлер:

Әкем Өскенбаев Сәдуақастың туғанына 2013 жылы 100 жыл толады. Өзімде жинақталған құжаттары бойынша деректерді таныстырайын.

1. Туу туралы куәлігі № 551722

Өскенбаев Сәдуақас 1913 жылы, Қарағанды обл, Қарқаралы ауд. Жарлы ауылында туған.

Әкесі Бөгенбаев Өскенбай, шешесі Бөгенбаева Шакил.

2. Еңбек кітапшасы, 20.03.1939 ж. ашылған.

- 1928. 25.ҮІІІ- 1929.27.ҮІІІ № 1 ауыл бастауыш мектеп оқытушысы.

- 1929.27.ҮІІІ- 1930.ҮІІІ.25 № 4 ауыл Қарасу бастауыш мектебінде оқытушы.

- 1930.ҮІІІ.25- 1932.ҮІІІ.26 № 11 ауыл Құрама колхозында бастауыш мектебінде оқытушы.

- 1932.ҮІІ.25- 1933.ҮІІІ.25 Семей обл. Оқытушы.

- 1933.ҮІІІ.25- 1938.ҮІІ.25 Қарқаралы ауданының педучилищесінде сауаттандыру мектебінде оқытушы.

- 1938-1943 жылдары Еңбексүйгіш, Темірші, Ленин бастауыш мектептерінде оқытушы қызметтерін атқарды.

- 1942.ХІ.2- 1943.ҮІІ.6 дейін Қызыл Армия қатарында болды.

- 1944.ХІ.1- 1968.ҮІІІ.20 дейін Ленин, Бидайық мектептерінде оқытушы болып, саналы ғұмырының 40 жылын ұстаздық қызметке арнаған.

3. Аттестат, 1941-1946 жылы Қарқаралы Абай атындағы педагогикалық училищеде оқыған, мамандығы бастауыш сынып оқытушысы.

Шығу тегіміз туралы ақпарат осылай сақталған

Үлкен атам Сәдуақас Өскенбайұлы, атам, әжем, атамның қарындасы Ләззат әже және кішкентай кезіндегі әкем. Мен үлкен атама, өз атама және әкеме тартқам

Үлкен атам Сәдуақас Өскенбайұлы, үлкен әже, нағашы атамыз
Бахтияров Бәкен, Рымжан әже және үш үйдің балалары

Бұл фотода мен, бауырларым Әлімжан,
Асанали және қарындасым Малика

Қарқаралыдағы Ахмет мектебінде Сәдуақ...

ortalyq.kz

**Қарқаралы — ұлылардың табаны
тиген қасиетті мекен. Өткен ғасырдың
басында ұлт ұстазы Ахмет
Байтұрсынұлы да Қарқаралы
ауданына келіп, Ақтерек ауылындағы
мектепте мұғалімдік қызмет атқарған.
Бүгін Ахмет есімімен аталатын
мектепте қадірлі ұстаз Сәдуақас
Өскенбайұлы атындағы кабинет
ашылды.**

Фото: аудан әкімінің Facebook
парақшасынан алынды

Ақтерек ауылындағы айтулы оқиғаға
елдің игі жақсылары жиылды.

Фейсбук парақшасынан

БИБЛИОГРАФИЯ ЖӘНЕ СЫН

Макипов Аскар Советканович

кандидат исторических наук,
Национальный университет обороны, г. Астана

ИСТОРИЯ СТОЛИЦЫ В ФОТОГРАФИЯХ

Предлагаемый фотоальбом, выпущенный Государственным архивом г. Астаны «Шаһар шежіресі» (составители Г. Исахан, А. Елешова, Б. Аманжол) – Астана, 2023. – 182 с.

Сборник фотографий представляет собой уникальное визуальное путешествие через историю столицы, отражая её многолетнюю эволюцию и трансформацию. В нем запечатлены ключевые моменты развития города, начиная с средневекового Бозока и Акмолинской крепости XIX века, и завершая современным обликом Астаны в XXI веке.

Фотографии средневекового города Бозока позволяют почувствовать атмосферу того времени и представить, каким был город в прошлом. Акмолинская крепость XIX века являлась важным центром в то время могла играть ключевую роль в истории региона.

Первый раздел «Рождение города», представлен описанием городища Бозок обнаруженный и исследованный археологами на левобережье современной столицы Казахстана. Высокий символический потенциал архитектурного памятника стал основанием включения его в общенациональный список сакральных объектов Казахстана. Средневековый городок Бозок реконструирован известным казахстанским археологом Кемалем Акишевым.

В сборнике, имеются целый ряд фотографий по истории строительства и городской жизни Акмолинского укрепления, образованного в 1830 году. На фотографиях представлены: Башня Акмолинского укрепления; первая соборная мечеть; здание отделения Сибирского торгового банка; Александро-Невский собор; Дом городского общества; «Гостинные ряды», купеческие магазины, ярмарка и городские учреждения образования (мужское, женское). Раздел заканчивается видом города начала XX века.

Переименование города в Акмолинск и, позднее, в Целиноград в XX веке связано с событиями и изменениями в стране. Эти периоды также оказали влияние на архитектуру и облик города.

Фонд «Акмолинский революционный комитет» значимый источник для изучения истории региона. Деятельность работников Государственного архива г. Астаны и краеведов в реконструкции судеб людей и отслеживание развития города через сохраненные здания и улицы являются важными элементами сохранения культурного наследия.

Здание бывшей мусульманской школы, связано с историей казахского народного просвещения и его ярким представителем поэтом, писателем, общественным деятелем Сакеном Сейфуллиным.

Раздел представлен такими фотографиями как: прибытие первого поезда в город (1929 г.); принятие военной присяги, отправка воинских соединений на фронт в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.); послевоенное строительство и культурная жизнь города, которые подчеркивают историческую значимость региона и его вклад в общегосударственные события.

Фотографии Астаны XXI века, показывают ее современное развитие, включая современную архитектуру, инфраструктуру и городские общественно-значимые места. Проведенный анализ позволяет понять, как столица приспосабливается к вызовам современности и стремится к инновациям.

Наибольший интерес представляет презентация раздела «Рождение столицы». Новая столица города в новейшей истории Республики Казахстан начинается с утверждением Постановлением Правительства генерального плана Астаны, разработанный исследовательской группой Японского агентства по международному сотрудничеству.

В данном разделе читателю представлены фотографии: перенос государственных символов в новую столицу (1997 г.); рабочие встречи первых руководителей города (Булекпаева А.К., Жаксыбекова А.Р., Досмуханбетова Т.М., Шукеева У.Е., Мамина А.У., Тасмагамбетова И.Н., Султанова Б.Т.); ряд административных зданий, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, реконструированного железнодорожного вокзала; официальной презентации новой резиденции Президента Республики Казахстан; официальное открытие Международного финансового центра «Астана». В фотолетописи не только рабочие встречи первых руководителей города Булекпаева А.К., Жаксыбекова А.Р., Досмуханбетова Т.М., Шукеева У.Е., Мамина А.У., Тасмагамбетова И.Н., Султанова Б.Т., С. Кульгинова, но и их воспоминания

в опубликованных статьях. Ряд фотографии взяты из личного архива Первого Президента Республики Казахстан.

Сотрудниками Государственного архива г. Астаны была проделана кропотливая работа по отбору наиболее значимых достопримечательностей города. К ним необходимо отнести такие как: монументы «Защитников Отечества» (2001 г.), «Астана-Байтерек» (2002 г.); памятник казахским биям Казыбек би, Толе би и Айтеке би; памятники хану Кенесары, Богембай батыру, Джамбулу Джабаеву, основателям Казахского ханства Керею и Джанибеку; Рахымжану Кошкарбаеву (2016 г.); скульптура Астана (2002 г.); мечеть Абу Насыр Аль-Фараби (2005 г.); Дворец мира и согласия (2006 г.); торгово-развлекательный центр «Хан шатыр» (2010 г.); Национальный музей Республики Казахстан (2014 г.); многофункциональный комплекс «Абу Даби Плаза»; «Дворец единоборств»; мемориал «Алтын жүрек».

Здесь же представлены уникальные документы Указы Президента Республики Казахстан «Об объявлении города Акмолы столицей Республики Казахстан», «О переименовании города Акмолы – столицы Республики Казахстан в город Астана – столицу Республики Казахстан». Раздел «Рождение столицы» заканчивается фотографиями датированными 2023 годом, связанными с деятельностью нынешнего Акима столицы Ж. Касымбека.

Таким образом, научный анализ сборника-фотоальбома «Шаһар шежіресі», выпущенного в 2023 году авторским коллективом Государственного архива г. Астаны выявил его значимость и актуальность в настоящее время. Его издание внесло определенный вклад в историю региона. Архивный материал и фотоальбом являются ценными ресурсами для изучения истории и культуры города, а также для сохранения памяти о ключевых событиях и личностях. Сборник, предназначен для всех, кто интересуется историей столицы и стремится лучше понять ее уникальное место в культурном и историческом контексте.

Жүсіпбек Аймауытұлы мұрасы туралы» қаулысымен ашылады. Бұл қаулы кезінде негізсіз саяси репрессия құрбаны болған алғашқы ұлт зиялылары буынының қоғамдық-саяси, ғылыми-педагогикалық және әдеби қызметін ақтау ісін бастап берген қадам ретінде қабылданды.

Архив құжаттары негізінде А. Байтұрсынұлының өмір жолынан және шығармашылықтағы қызметінен мынадай кезеңдерді байқауға болады:

1872–1905 жж. – қайраткердің тұлға ретінде қалыптасу және кәсіби білім алу жолындағы кезең;

1905–1909 жж. – Қарқаралы қаласындағы ұстаздық қызметі;

1910–1918 жж. – 1910 ж. абақтыдан шыққан соң Орынбор қаласына жер аударылып, 1913 ж. бастап «Қазақ» газетін шығарып, белсенді саяси-публицистикалық және ағартушылық қызметте өткен жылдары;

1919–1929 жж. – кеңестік билік жүйесінде үкімет мүшесі және ғылыми-педагогикалық қызмет атқарған жылдары;

1929–1937 жж. – әділетсіз саяси қудалауға түсіп, шығармашылықтан, қоғамдық қызметтен алыстаған кезеңі.

Кітапқа енгізілген құжаттар Ресей Федерациясы Мемлекеттік архиві, Ресей мемлекеттік тарихи архиві, Орынбор облысы бірлескен мемлекеттік архиві, Қазақстан Республикасы Президенті Архиві, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінен жинақталды.

Макипов Аскар Советканович

кандидат исторических наук, Национальный
университет обороны, г. Астана

ПРЕДСТАВЛЯЕМ СБОРНИК «ПОДВИГ КАЗАХСТАНЦЕВ В ГОДЫ
ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В АРХИВНЫХ ДОКУМЕНТАХ»

Предлагаемый сборник, выпущенный Государственным архивом г. Астаны «Подвиг казахстанцев в годы Второй мировой войны в архивных документах» (Документы и материалы Государственного архива г. Астана) – Астана, 2023. – 528 с. на казахском и русском языках состоит из 4 (четырёх) глав: архивные документы ветеранов Второй мировой войны; казахстанцы во Второй мировой войне: документы из зарубежных архивов; социально-экономическая жизнь города Акмолинска в годы Второй мировой войны; поисковый отряд «Мемориальная зона «Надежда».

Сборник документов и материалов результат изысканий группы архивистов Исахан Г.Т. (ответственный составитель), Алимбаевой А.Б., Бектурсын А.С.

В первой главе представлен фонд архива «Коллекция документов личного происхождения ветеранов участников Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.». В данном фонде собраны биографии, личные документы по сто двадцати двум ветеранам, участникам и работникам тыла. В фонде имеются фронтовые письма родным и близким, написанные в том числе, на латинице, арабским письмом и конечно же фотографии военных лет. Отдельно представлены документы участников Сталинградской битвы.

После завершения войны, как показывает анализ многие ее участники, в том числе и акмолинцы успешно интегрировались в общество, проявив высокий уровень активности в сферах науки, журналистики, педагогики, и медицины. Стали влиятельными политическими и общественными личностями на республиканском уровне.

Примечательно, что акмолинцы оказались не только участниками значимых событий в истории республики, но также стали носителями обширного объема информации и документальных источников, касающихся их профессиональной и общественной деятельности. Этот факт стал основой для создания в Государственном архиве г. Астаны отдельных фондов личного происхождения, что, в свою очередь, обогатило архивные коллекции региона значимыми материалами.

К примеру, самым востребованным фондом личного происхождения является фонд Дубицкого А.Ф. – ветерана войны, известного краеведа г. Акмолинска (Целинограда), писателя, автора ряда книг. В документах его фонда личного происхождения имеются сведения воспоминания о войне в виде рукописей, повестей и рассказов о боевых действиях сформированных на территории Акмолинской области воинских соединений.

Сотрудниками Государственного архива г. Астаны была проделана кропотливая работа по пополнению фондов материалами по формированию и боевому пути 72-ой гвардейской, 310-ой, 387-ой стрелковых дивизий, а также 106-ой национальной кавалерийской дивизии.

В сборнике представлена краткая характеристика боевых действий воинских соединений и исторические формуляры, краткие данные.

Проведена масштабная, уникальная работа по выявлению и анализу уникальных источников в фондах ряда зарубежных архивов: Центральном архиве Министерстве обороны Российской Федерации (г. Подольск, Московская область); Российском государственном военном архиве (г. Москва), Национальном архиве Республики Беларусь (г. Минск); Национальном архиве Финляндии (г. Хельсинки).

Наибольший интерес представляет подраздел «Акмолинцы – герои Великой Отечественной войны» в котором представлены послужные и наградные документы героев: Талгата Якубековича Бигельдинова; Малика Габдулина; Рахимжана Кошкарбаева; Сагадата Кожаметовича Нурмагамбетова.

Акмолинская область представлена 43 (сорок три) воинами, удостоенными за ратные подвиги высокого звания Героя Советского Союза.

В фондах Государственного архива г. Астаны имеются личные листки по учету партизанских кадров на 59 (пятьдесят девять) уроженцев Казахской ССР. Эти материалы вошли в состав коллекции документов, заимствованные из зарубежных архивов и архивов СНГ, представляя историческую ценность по изучению вклада казахстанцев в Победу над фашистской Германией.

Из личного архива Г.Т. Исахан в сборнике представлен список из 26 (двадцать шесть) военнопленных казахстанцев советско-финской войны и список из 49 (сорок девять) военнопленных павлодарцев, выявленных в Финляндии 15-20 апреля 2012 года.

Следует отметить, отдельно в сборнике представлен обзор фонда № 430 Пискаревский мемориальный комплекс. Фонд представлен списком погибших в бою, умерших от ран и пропавших без вести воинов – уроженцев Казахской ССР, составленный на основании изданий: книги Памяти г. Санкт-Петербурга «Ленинград. 1941-1945 гг.»; «Пискаревский» мемориал: скорбь и память и фотодокументов.

Историческое значение этих документов заключается в том, что они являются свидетельством преступлений против человечности и напоминают нам о страшных последствиях войны.

В сборнике имеются архивные документы по выселению народов Северного Кавказа на территорию Казахской ССР в годы прошедшей мировой войны.

Уникальные документы представлены в главе «Социально-экономическая жизнь г. Акмолинска в годы Великой Отечественной войны». За годы войны город Акмолинск значительно вырос в плане социально-экономического развития за счет размещения на территории города эвакуированных заводов, имеющих союзное значение, строительство новых промышленных предприятий, роста населения, развитие железнодорожного транспорта.

Таким образом, научный анализ сборника «Подвиг казахстанцев в годы Второй мировой войны в архивных документах» выявил его значимость и актуальность в настоящее время. Его издание может внести существенный вклад в работу по увековечению человеческих судеб, а также позволяет более глубоко понять вклад отдельных личностей в историю региона. Открытость и доступность архивных материалов создают благоприятные условия для проведения исследований различного масштаба, включая как мемуарные биографические, так и более общие исследования, касающиеся участия казахстанцев в Второй мировой войне.

ICA CONGRESS ABU DHABI 2023

The Congress of the International Council for Archives (ICA) was held in Abu Dhabi from October 9 to 13, 2023. The ICA Congress, held every four years since our first session in 1950, is now recognized worldwide as the most important forum for professionals, institutions and industries involved in archives, documentation and information management.

The theme of the ICA Congress in Abu Dhabi is the enrichment of knowledge societies. This is a recognition of the transformative power of access to reliable information in our modern world. This highlights the important role that archives play in preserving and providing access to government documents and institutions, as well as multimedia documents reflecting our society. These archives represent authoritative evidence of decisions and achievements and are part of our public memory.

The event was attended not only by the community of archivists and clerks, but also by our colleagues from a mix of other professions: librarians, museum workers, data managers, journalists and civil society.

For our sponsors and exhibitors, ICA Congress Abu Dhabi provided a rare and valuable opportunity to interact with professional delegates and visitors from all over the world. It also provided an opportunity to establish direct contacts with key players in the Middle East at a time of unprecedented interest in archival collection management, digital record keeping and government programs for education and the public.

The ICA Congress in Abu Dhabi has become an unforgettable professional experience for all archivists.

On October 10, the ICA Congress in Abu Dhabi 2023 officially began!

After the opening ceremony, at which ICA President Jose Kirps spoke, former President of the French Republic Francois Hollande delivered a keynote speech. This is how the professional program began, which included a wide range of presentations, meetings and side events.

The opening ceremony was followed by the first keynote speech of the Congress, which was delivered by former President of the French Republic Francois Hollande. His speech fervently urged participants to make the most of the opportunities provided by the Congress, and also reminded listeners of the real political importance of responsible and effective document management for the health of political systems around the world.

This session, dedicated to the first sub-theme of the Congress «Peace and Tolerance», featured presentations by Hamed Iranshahi on archival diplomacy, Najwa Mahmoud Al-Hajj Musa on how armed conflicts affect archival institutions, and Mehlouli Masuku on archiving during conflicts.

Taken together, these topics prompted delegates to address the tragic but very real consequences of the conflict for the management of archives and the livelihoods of their colleagues abroad. This session provided a detailed and powerful introduction to a topic whose relevance, unfortunately, is only growing over time and which our profession should be able to answer.

The archival, records, and data landscape in the 21st century is changing public expectations, changing how we do our work, what constitutes credible evidence, and how we protect our holdings. It is time for our profession to discuss, reflect, and challenge existing practices to explore and expand the critical role played by archives and information professionals in 21st century knowledge societies.

The ICA Abu Dhabi Congress, Enriching Knowledge Societies, will be an opportunity for the global archives profession to share innovative ideas and research and for colleagues from allied and other professions to join the discussion at this important event. The 21st century information challenges do not simply belong to archives and records professionals; they belong to everyone.

Let's share ideas across professions and build networks to enrich our knowledge societies!

<https://www.ica.org/en/ica-congress-abu-dhabi-2023-day-1-summary>

RESOURCE OF THE MONTH: ICA POSTER AWARD WINNERS 2023

RESOURCE SUMMARY

Why have we selected it?

In 2022, the Programme Commission (PCOM) opened the ICA Poster Award to share the work that our members have undertaken across the world. At this year's Congress in Abu Dhabi, PCOM was highly impressed with the number and quality of posters submitted for the 2023 Award. Nearly 75 posters were judged by the Poster Award Committee across 2 days, with the results shared at the end of Congress week.

From these submissions, 5 prizes were awarded: 3 to the most outstanding posters (all categories and themes combined), 1 for the best poster authored by a New Professional (i.e., with less than 5 years' experience in the field), and 1 for the best poster in the category "Originality/Look into the Future".

We have selected the winning posters as December's Resource of the Month to celebrate the efforts of our membership and to spotlight the contributions each project has made to the international archival field as an original piece of research. Furthermore, as we conclude a fruitful year for the ICA, it is fitting that we should take this opportunity to again acknowledge the originality and high-calibre of the work being done by our fellow professionals across the globe, and remind ourselves that the ICA is at its best when it can nurture and share this with both the archival community and the world at large.

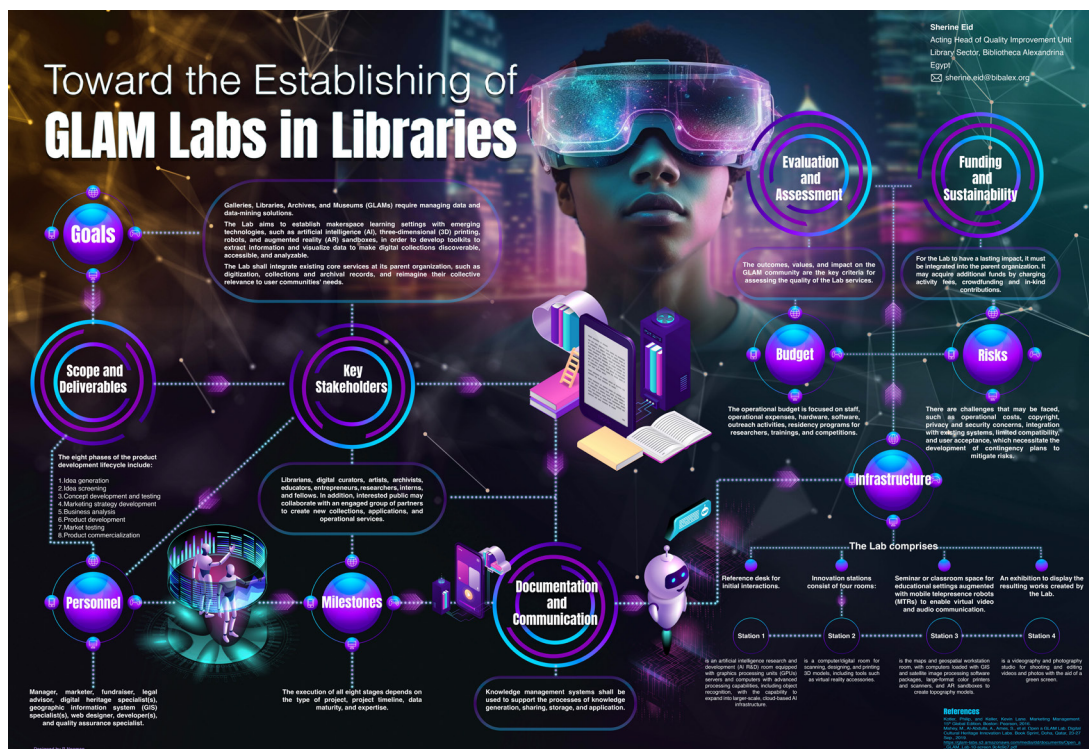
What will you find in this resource?

These five posters each explore a different topic within the context of archival work in various regions and fields. Each are visually compelling and creative in their use of the poster format to communicate the essential ideas of their projects.

The three most outstanding posters (all categories and themes combined):

Sherine Eid's poster (in English) on GLAM (Galleries, Libraries, Archives, and Museums) Labs in Libraries offers a fascinating glimpse into the work being done to integrate technologies such as AI and 3D printing into the processes of data-management and preservation. GLAM Labs represent a new and innovative approach within the cultural heritage sector, and this poster does an excellent job at explaining the concept to newcomers.

- #124 Toward the establishing of GLAM Labs in Libraries [EGYPT]
 - o Sherine Eid (Bibliotheca Alexandrina)

Elsayed Elseywy's poster (in English) on records and information governance practices in the Omani Aviation Sector is an expert summary of their research project, clearly explaining the study objectives, methodology, and results in an accessible and visually interesting way. The result is a poster that will educate viewers in the intersection between archives and aviation.

- #185 Records and Information Governance Practices in Records Departments of Omani Aviation Sector [OMAN]
- o Elsayed Elsaywy (Sultan Qaboos University); Hamed Al Saadi (Oman Airports)

Claudio Ogass Bilbao et al.'s poster concerning the "Didactic Booklet on Climate Change", produced in English and Spanish, elaborates on a product created in the context of the 2023 PCOM project "Mapping and Researching Climate Change to Protect Archives in Latin America". The poster explains the goals and actions facilitated by this product, and as climate change again dominates international news in reaction to the Dubai COP28 meeting, the timeliness of this topic and booklet are impossible to ignore.

- #392 Didactic Booklet on Climate Change: a long term risk assessment to protect archives
- [LATIN AMERICA]
- o Claudio Ogass Bilbao; Francisco Gonzales Villanueva; Mabel Tapia Ponce;
- o José Saldías Meza; Oscar Zamora

Cuadernillo didáctico sobre el cambio climático:

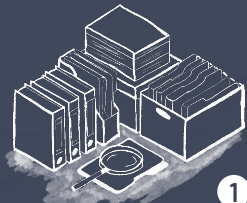
una evaluación de riesgo a largo plazo para proteger los archivos

Cuadernillo didáctico sobre el cambio climático:
una evaluación de riesgo a largo plazo para proteger los archivos

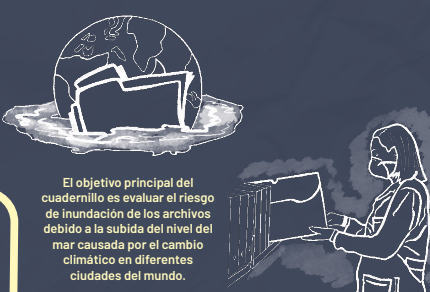
Tabla de Contenidos

1. Introducción
2. Cambio Climático
3. Evaluación del Archivo
4. Planes de Emergencia
5. Prácticas Ecológicas

1

Este cuadernillo didáctico es uno de los productos del proyecto PCOM- ICA 2023 "Mapear e Investigar el Cambio Climático para proteger a los Archivos en América Latina", cuyo equipo está formado por geólogos, archivistas y prevenciónistas de la región.

2

El objetivo principal del cuadernillo es evaluar el riesgo de inundación de los archivos debido a la subida del nivel del mar causada por el cambio climático en diferentes ciudades del mundo.

4

Al realizar proyecciones futuras de peligros, los y las archivistas cuentan con mayor y mejor información para avanzar en la adaptación institucional que permita proteger a los archivos a los efectos del Cambio Climático.

5

Como resultado del proceso anterior se puede:

- Elaborar planes de emergencia enfocados en los efectos negativos del cambio climático.
- Planificar con precisión el trabajo con los documentos.
- Contribuir a reducir la emisión de gases y la huella de carbono.

Proyecto PCOM-ICA 2023
Claudio Ogass Bilbao / Francisco González Villanueva
Mabel Tapia Ponce / José Saldías Meza / Oscar Zamora Flores
Diseño e ilustraciones:
Camila Maldonado Muñoz

The best poster authored by a new professional (i.e., with less than five years' experience in the field): Dinza Tang-Irmi's poster (in French) on archives and the digital revolution is polished and erudite, offering a thorough exposé of how Moore's law (on technological improvements in telecommunications hardware over time) and Metcalfe's law (on the exponential relationship between user numbers and the value/influence of telecommunications networks) collide in the digital revolution. The consequences of this for the archival profession are raised, and the issues explored in this product will provide compelling reading for any interested in the consequences of new technology for archival practice.

- #126 Pour l'archiviste, doit-on parler de la révolution numérique et/ou des verrous/menottes numériques? (In English: As archivists, should we be discussing the digital revolution and/or digital 'locks'?) [TCHAD]
- o Dinza Tang-Irmi (UNICEF)

ICA
New Professionals Programme

DINZA TANG-IRMI

Archiviste UNICEF-Tchad

Programme Nouveaux Professionnels cohorte 2023

Email: tang.irmidanza@gmail.com | Cel.: +235 60 56 40 01

Erat dualiste

Les lois de la nouvelle économie : la loi de Moore et la loi de Metcalfe

La transformation numérique est le résultat de la collision et de la confluence de la loi de Moore et celle de Metcalfe. Elles représentent essentiellement sur les nouvelles technologies de l'information et de la communication. Elles impactent et transforment profondément les services d'archives.

$n(n-1)/2$

Opportunités occasionnées par la « Loi de Moore »

- Des matériels informatiques hyper rapides, interconnectés avec de très grandes capacités de stockage;
- Tous les témoignages de l'activité humaine se conservent désormais dans des dispositifs numériques;
- Nous bâtons de conservation, salle de lecture ont désormais leurs jumeaux numériques (serveurs et portails Web);
- Fluidité et rapidité de la circulation de documents et données à travers le réseau.

3

Défis occasionnés par la « Loi de Moore »

- Obsolésence des formats: 1985 – 2023, 12 version de Microsoft Office;
- Obsolésence des logiciels: 1985 – 2023, 16 version des Systèmes d'exploitation Microsoft;
- Obsolésence des matériels: grandes quantités des supports physiques inaccessibles par manque d'appareils de lecture (disquettes, CD/DVD, cassettes VHS, Disque dur, ...), ordinateurs, imprimantes...

Opportunités occasionnées par la « Loi de Metcalfe »

- Archivage des constructions humaines très complexes: algorithmes et programmes des logiciels, pages et sites Web;
- Un accès universel à notre héritage par la numérisation;
- La recherche ne se heurte plus aux questions de distance et coût;
- Espace numérique de travail: ICA avec ses branches, sections, groupe de travail et les commissions de programmes...
- Apprentissage à distance: PIAF, MOOC, SPOC, FOAD

6

Défis occasionnés par la « Loi de Metcalfe »

- Les volumes des données produites explosent;
- Documents essentiels, essentiels pour qui et essentiels pourquoi;
- Changements sociaux et techniques accélérés, stress;
- Disponibilité des données personnelles sur l'état de santé des personnes et les transactions bancaires;
- Les collecteurs et vendeurs des données: GAFAM,

7

Utilité du réseau = $n(n-1) - n^2$

- Plus le nombre d'utilisateur d'une technologie digitale augmente et plus les autres utilisateurs sont incités à l'adopter.
- Avec 50 milliard d'appareils connectés, nous avons 10¹⁵ connexions dans un réseau. C'est à peu près le nombre d'étoiles qu'il y a dans l'univers. 47 000 milliards de giga-coûtés si données produites.

9

Croissance exponentielle des appareils connectés

Le monde compte 2 milliards d'appareils connectés d'ici 2025.

8

Volume annuel des données (zettabits) produites dans le monde

10

Impacts: nouveaux outils, nouvelles méthodes et compétences:

- Archivage électronique (GED, SAE); EAD/XML...
- taxonomie, thesaurus, ontologie, normes, infrastructures matérielles/logicielles, ...
- Humanité numérique, Science ouverte, interdisciplinarité, intelligence émotionnelle, ...

11

L'archivistique contemporaine devient un champ interdisciplinaire/transdisciplinaire

Dans cette boulimie technologique qui bousverse les services d'archives, les archivistes sont invités à maîtriser, embrasser les nouveaux outils, les nouveaux usages pour nourrir notre autonomie, enrichir nos savoirs et notre réflexion au risque de nous noyer dans cet océan mémoriel. Cet état d'esprit nous permet de s'adapter à la théorie du changement, de collaborer, de partager et d'enrichir les sociétés du savoir.

11

- #375 Organizing the archival work in government agencies in the United Arab Emirates: the experience of the National Library and Archives [UAE]
 - o Hazaa Al Naqbi; Khuloud Al Shamsi; Iman Al Masaabi; Ms. Meera Al Yafei; Suaad Al Marzooqi; Mahra Al Blooshi; Shamma Al Blooshi

Архив хабаршысы

CENTRAL STATE ARCHIVES MUSEUM OF LITERATURE AND ART OF UKRAINE AND THE FAMILYSEARCH INTERNATIONAL (USA) HAVE STARTED DOCUMENTS DIGITIZATION

As a result of the cooperation of the State Archival Service of Ukraine, the Central State Archives Museum of Literature and Art of Ukraine, and the FamilySearch International Corporation, the implementation of the first stage of the large-scale digitization of documents from the archive fonds became possible from October 2, 2023.

It is planned to create more than 100,000 digital copies of genealogical documents of Ukrainian artists, in particular, musicologist, and composer Leonid Kaufman, composer and choral conductor Kyrylo Stetsenko, Trebinsky family, literary critic Mykhailo Novitsky, and others from more than 500 personal fonds.

Reference: *On June 2, 2022 the Head of the State Archival Service of Ukraine Anatolii Khromov signed a Memorandum of Cooperation between the State Archival Service of Ukraine and FamilySearch International Corporation (USA). The main objective of it is to digitize National Archival Fond's documents of a genealogical nature and the creation of a fond for the use of such documents.*

On December 20, 2022, an agreement was signed between the Central State Archives Museum of Literature and Art of Ukraine and FamilySearch International (USA).

<https://archives.gov.ua/en/2023/10/03/central-state-archives-museum-of-literature-and-art-of-ukraine>

ASTANA ARCHIVE FEST

2023 жылдың 7-8 желтоқсанында Астана қаласы мемлекеттік архиві Бейбітшілік және келісім сарайында Астана қаласы әкімдігі мен Мәдениет және ақпарат министрлігі Архивтер, құжаттама және кітап ісі комитетінің қолдауымен «ASTANA ARCHIVE FEST» халықаралық архившілер форумын өткізді.

Іс-шара «Ұлттық архив қоры және архивтер туралы» Қазақстан Республикасы заңының және Астананың 25 жылдығына арналды. Оған мемлекет және қоғам қайраткерлері, тарихшы ғалымдар мен архив ісі саласындағы мамандар қатысты. Форумның ашылу салтанатында Астана қаласы Тілдерді дамыту және архив ісі басқармасының басшысы Сәкен Есіркеп жиынның маңызына тоқталып өтті.

«Елімізде «Ұлттық архив қоры және архив туралы» заң 1998 жылы 22 желтоқсанда қабылданды. Бұл құжат ел игілігіндегі құндылықтарды көздің қарашығындай сақтап, асыл мұраларды болашақ ұрпаққа қаз-қалпында жеткізуге әрі зерттеуге жасалған маңызды қадам болды. Форум барысында архив саласын цифрландыруды одан әрі дамыту, кейіннен практикада қолдануды ескере отырып, ғылыми-практикалық шешімдер қаралады. Бұл ретте алыс және жақын шетел мемлекеттерімен архив ісі саласында бірлескен ғылыми зерттеулер жүргізу мәселелері талқыланады» деді Сәкен Есіркеп.

Форумға мемлекет және қоғам қайраткері Дархан Мыңбай қатысып, архив ісі саласына қатысты заңды әлі де жетілдіру керек екенін айтты.

«Ұлттық архив қоры және архив туралы» заңның қабылданғанына 25 жыл толды дедік. Бірақ заңды әрқашан жетілдіріп отыру керек, бізге де заман талабына сай өзгеріс қажет. Осындай жиында сала мамандарымен бірлесіп, өзекті мәселелерге назар аудару керек деп ойлаймын. Сонымен қатар бізде архив ісіндегі материалдық-техникалық жағдайды жақсарту мәселесі әлі де өзекті. Сирек кездесетін кітаптар мен қолжазбалар қоры әрбір облысымызда құрылса деп ойлаймын. Өйткені ол жазбалар ертең болашаққа қызмет етеді» деді Дархан Мыңбай.

Форум барысында архив ісін дамыту және жаңғырту, архив құжаттарын электрондық-цифрлық форматқа көшіру, архив құжаттарына қолжетімділік мәселесі және жоғары мамандандырылған кадрларды даярлау мәселелері талқыланды.

<https://astana-akshamy.kz/arhiv-maeseleleri-talqylandy/>

ПРЕЗИДЕНТТІК ОРТАЛЫҚТА ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ АРХИВ ІСІН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТАЛҚЫЛАҢДЫ

Қазақстан Республикасының Президенттік орталығында «Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының қабылдануының 25 жылдығына орай «Қазіргі кезеңдегі архив ісі: проблемалары мен даму перспективалары» атты халықаралық дөңгелек үстел отырысы өтті.

Іс-шараны ашқан Қазақстан Республикасы Президенттік орталығының директоры Бақытжан Темірболат бұл алаң қазақстандық және шетелдік сарапшыларға заңнамалық базаны одан әрі жетілдіруді, кадрлар даярлауды, электрондық ақпараттың сақталуын қамтамасыз етуді және басқа да архив саласын дамытудың бірқатар өзекті мәселелерін талқылауға мүмкіндік беретініне сенім білдірді.

Мемлекеттік мекемелер қызметкерлерінің салалық кәсіподағының төрағасы Мирболат Жақыповтың пікірінше, қазіргі заман жағдайында елдегі архив және құжаттамалық қызметті реттейтін жаңартылған заң қабылдау қажеттілігі туындап отыр. Сондай-ақ, спикер Қазақстанның архивистері мен құжаттанушылар одағын құру туралы ұсыныс жасады.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Президенті Архивінің директорының орынбасары Роза Кәрібжанова бірыңғай архив терминологиясын, құжаттаманың құндылығын айқындаудың жалпы ережелерін, құпиясыздандырылған құжаттарды есепке алуды ұйымдастыру, сондай-ақ мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарында ақпаратты сақтау және пайдалану жөніндегі ұсынымдарды әзірлеу мәселелеріне аса назар аудару қажет екенін атап өтті.

Қазақстан мен Иордания арасындағы архивтік қызмет саласындағы жемісті ынтымақтастығы туралы өз сөзінде Иордания Хашимит Корольдігінің Ұлттық кітапханасы департаментінің бас директоры Нидал Ибрахим Мұхаммед әл-Ахмад бөлісті.

ҚР МАМ Архив, құжаттама және кітап ісі комитетінің басқарма басшысы Ибраим Бабаевтың ақпараты бойынша жаһандық трендтерді ескере отырып, құжаттарды цифрландыру бойынша жұмыстар белсенді жүргізілуде, 2023 жылы бұл көрсеткіш цифрлық форматқа көшірілген 1 млн 651 мың құжатты құрады. Мүмкіндігінше кәсіби кадрларды даярлау мәселесі де шешілуде, биыл архив және кітапхана ісі мамандықтары бойынша 189 білім гранты бөлінді.

Өз кезегінде, Ресей мемлекеттік гуманитарлық университетінің кафедра меңгерушісі Михаил Ларин салалық мамандарды даярлау жөніндегі қазақстандық-ресейлік жобалар туралы, оның ішінде таяу шет елдерден келген жас мұрағатшыларға арналған бірлескен жазғы мектепті ұйымдастыру, магистрлік бағдарлама бойынша студенттерді оқыту және т.б. туралы айтып берді.

«Ұлттық мұрағат қоры және мұрағаттар туралы» ҚР Заңын қабылдау процесі туралы естеліктерімен осы құжатты әзірлеу жөніндегі жұмыс тобының құрамында тікелей жұмыс істеген қазақстандық архив ісінің ардагері Ермек Жүсіпов бөлісті.

Талқылауға Қазақстан Республикасы архив ісінің ардагері Ғазиза Исахан, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры Тұрғанжан Төлебаев, Нархоз университетінің Гуманитарлық мектебінің қауымдастырылған профессоры Ақмарал Ысқақ қатысты.

<https://po.qr-pib.kz/p/28005>

ҚР Үкіметінің 2020 жылғы 22 желтоқсандағы қаулысымен 22-желтоқсан - Архившілер күні болып белгіленді. Сонымен қатар қазақ даласындағы алғашқы архив Бөкей Ордасының жалғасы болып саналатын Батыс Қазақстан облысы мемлекеттік архивінің құрылғанына 100 жыл толып отыр.

Аталмыш конференцияға Батыс Қазақстан облысының әкімі, Ресей, Түркия, Өзбекстан, Әзербайжан мемлекеттерімен қатар еліміздің түкпір-түкпірінен тарихшы ғалымдар мен зерттеушілер, архив саласының ардагерлері, Президент, Орталық, облыстық мемлекеттік архивтердің басшылары мен архивші мамандар және БАҚ өкілдері қатысты.

<https://www.facebook.com/madeniet.bko/>

Құрметті әріптестер!

Астана қаласының мемлекеттік архиві Қазақстан тарихшыларының Ұлттық конгресімен бірге «Архив хабаршысы» ғылыми-көпшілік, ақпараттық- әдістемелік журналын 2021 жылдан бастап тоқсан сайын шығарады.

Журналда тарих методологиясы, тарихнама және деректану, архив ісінің тарихы мен тәжірибесі, іс жүргізу, өлкетану, тұлғатану мәселелері бойынша ғылыми мақалалар, архив деректері, сонымен қатар, танымдық, ағартушылық, ақпараттық бағыттағы шолулар, мақалалар мен пікірлер жарияланады.

Редакция қолжазбалаларды электронды форматта қабылдайды. Иллюстрациялар (суреттер, кестелер, графиктер, диаграммалар және т.б.) мәтінге жазылған жеріне қойылады. Мақала мәтіні ХҒТАР-нан басталуы керек (Халықаралық ғылыми-техникалық ақпарат рубрикаторы мына сілтеме арқылы анықталады <http://grnti.ru/>)

Автор/авторлар туралы ақпарат (әр жолы жаңа жолдан):

- Автордың/авторлардың аты, әкесінің аты, тегі
- Ұйым атауы, қаласы, елі
- E-mail

Мақаланың тақырыбы 10 сөзден аспауы керек:

- қалың қаріп
- бас әріптермен, ортасынан

Аннотация (200-300 сөз). Аннотация мәтінінде абзац, дәйексөздер, аббревиатура болмауы керек. Аннотацияда көлемді формула, мақала тақырыбын қайталау, жұмыс мәтіні мен әдебиеттер тізіміне сілтеме болмауы тиіс. Мақаланың ерекшеліктері мен құрылымын сақтай отырып, қысқаша мазмұны беріледі. Фрагменттерді курсивпен жазуға, астын сызуға және т.б. болмайды.

Кілт сөздер (10-12 сөз)

Кілт сөздер 12 сөзден аспайтын жеке сөздерден де, сөз тіркестерінен де тұруы мүмкін. Оларды курсивпен немесе қалың қаріппен жазуға болмайды.

Мақаланың құрылымы:

- Кіріспе
- Әдістер мен әдістеме
- Талқылау
- Нәтижесі (мақаланың негізгі бөлігі)
- Қорытынды

• алғыс (егер жұмыс грант бойынша дайындалған болса немесе осы мақаланың шығуына үлес қосқан, бірақ оның авторлары болып табылмайтын әріптестердің еңбегін көрсету қажет болса қосуға болады);

• әдебиет – референс. Әдебиеттер тізімінде соңғы бес жылда жарияланған мақалалар қамтылуы керек.

Қолжазбалар электронды форматта қабылданады. Иллюстрациялар (суреттер, кестелер, график, диаграмма және т.б.) мәтіннің ішінде орналастырылады.

Мәтін Times New Roman қарпімен теріледі, қаріп өлшемі – 14 кегль, жоларалық интервал – бір, жиектері (барлығы) – 2 см, абзац шегінісі – 1 см, мақалалар мен архив құжаттарының мәтіндерінің стандартты көлемі 50 000 таңбаға дейін (метадеректер мен әдебиеттер тізімін есепке алмағанда 14-16 бет), ақпараттық материалдар, оның ішінде шолулар мен сыни пікірлер – 1000-3000 сөз

Дереккөздерге сілтемелер дәйексөзден кейін тік жақшада дәйексөз көзінің реттік нөмірін және бетті көрсете отырып беріледі, мысалы [1, л. 25].

Әдебиеттер тізімі мақала мәтінінен кейін орналастырылады. Ресурстың электрондық мекенжайын ғана көрсетуге рұқсат етіледі. Мысалы: URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000377>

Электронды кітаптарға, журналдарға, газеттерге және т.б. сілтемелер дәл осылай ресімделеді.

Кестелер мен графикалық ақпаратқа қойылатын талаптар

Егер ғылыми мақалаға кестелер мен графикалық ақпараттар (сызбалар, суреттер, фотосуреттер) қоса берілсе, онда олар электронды журналдың талаптарына сәйкес ресімделуі керек.

Кестелер тікелей мақала мәтініне енгізіліп, нөмірленуі және мақала мәтінінде оларға сілтеме болуы керек. Суреттер, графикалар стандартты форматтардың бірінде ұсынылуы керек: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Нүктелік суреттерді 600 dpi тұнықтықпен орындау қажет. Суреттерде барлық бөлшектер анық көрсетілуі керек.

Әдебиеттер тізімі

Мақала мәтінінде тек сілтеме жасалған дереккөздер (дәйексөздер ретімен немесе ағылшын алфавиті бойынша нөмірленген) ғана болуы керек. Нәтижелері дәлелдемеге пайдаланылған, бірақ жарияланбаған жұмыстарға сілтемелер жіберілмейді. Қолжазбаларды жариялау үшін авторлардан ақы алынбайды.

Әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтерді (мақала атауы, автордың (авторлардың) аты-жөні, ұйымның толық атауы, қаласы, елі, автор(лар)дың электрондық пошталары), сонымен қатар, аннотация мен кілт сөздерді орыс және ағылшын тілдерінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілдерінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілдерінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылса) көрсету қажет.

Содан кейін библиографияның ағылшын және транслитерацияланған бөліктерінің тіркесімі беріледі. Транслитерация <http://translit-online.ru/> онлайн платформасы арқылы жүзеге асырылады.

Бұл онлайн платформа қазақ әліпбиінің нақты әріптерін транслитерацияламайды. Авторлар бұл жерде қазақша мәтінді транслитерациядан кейін келесі ережелерге сәйкес түзетулер енгізуі керек:

ә г ң ө ү Ы қ і

а г н о у Ү к я

Егер дереккөздің ресми аудармасы болса және ағылшын тілінде жарияланған болса, онда әдебиеттер тізімінің ағылшын және транслитерацияланған бөлігінің тіркесімінде ағылшын тіліндегі ресми аудармасын көрсету қажет.

Мақала қолжазбалары қайтарылмайды және оған пікір білдірілмейді. Мақаланың мазмұнына автор жауап береді.

Редакцияның мекен-жайы: «Астана қаласының мемлекеттік архиві» ММ, Қазақстан, 010000, Астана қ., Әуезов к-сі, 3, Телефоны: 8-7172-249033 (119, 120); E-mail: info@gosarhiv.kz

Уважаемые коллеги!

Государственный архив города Астана совместно с Национальным конгрессом историков Казахстана с 2021 ежеквартально выпускает научно-популярный и информационно-методический журнал «Архив habarşysy».

В журнале публикуются научные статьи, исследование, архивные документы по вопросам методологии истории, историографии и источниковедения, истории и практики архивного дела, делопроизводства, краеведения, персонализма, а также обзоры, сообщения познавательного, просветительского и информационного характера.

Редакция принимает рукописи в электронном формате. Иллюстрации (рисунки, таблицы, графики, диаграммы и т.д.) помещаются внутри текста. Текст статьи должен начинаться с МРНТИ (Межгосударственный рубрикатор научно-технической информации; определяется по ссылке <http://grnti.ru/>)

Информация об авторе/авторах (каждый раз с новой строки):

- Имя, отчество, фамилия автора/авторов
- Название организации, город, страна
- E-mail

Название статьи не должно содержать более 10 слов:

- шрифт полужирный
- расположение по центру страницы

Аннотация (200-300 слов). В тексте аннотации не должно быть абзацев, цитирования, аббревиатур. Аннотация не содержит громоздких формул, не повторяет название статьи, не содержит ссылок на текст работы и список литературы. Аннотация дает краткое содержание статьи, отражая ее особенности и сохраняя структуру статьи. Не допускается выделение фрагментов курсивом, подчеркиванием и т.д.

Ключевые слова (10-12 слов)

Ключевые слова могут состоять как из отдельных слов, так и из словосочетаний, в любом случае не превышая 12 слов. Выделять их курсивом или жирным шрифтом нельзя.

Структура статьи:

- Введение
- Методы и методология
- Обсуждение
- Результаты (основная часть статьи)
- Заключение
- благодарности (этот раздел включают, если работа подготовлена в рамках гранта или есть необходимость отметить коллег, которые содействовали появлению данной статьи, но ее соавторами не являются);
- литература – референс. **Список литературы должен включать статьи, опубликованные за последние пять лет.**

Редакция принимает рукописи в электронном формате. Иллюстрации (рисунки, таблицы, графики, диаграммы и т.д.) помещаются внутри текста.

Текст набирается шрифтом Times New Roman, размер шрифта – 14 кеглей, межстрочный интервал-одинарный, поля (всего) - 2 см, абзацный отступ-1 см., стандартный объем статей и тексты архивных документов до 50000 знаков с пробелами (14-16 страницы без учета мета-данных и списка литературы); информационные материалы, в том числе обзоры и рецензий – 1000-3000 слов

Ссылки на использованные источники приводятся после цитаты в квадратных скобках с указанием порядкового номера источника цитаты и страницы, например [1, л. 25].

Список литературы размещается после текста статьи. Допускается указание только электронного адреса ресурса. Пример: URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000377> Дата обращения:

Аналогично оформляются ссылки на электронные книги, журналы, газеты и т.д.

Требования к таблицам и графической информации

Если научная статья сопровождается таблицами и графической информацией (диаграммами, рисунками, фотографиями), то оформлять их также необходимо в соответствии с требованиями электронного журнала.

Таблицы должны быть включены непосредственно в текст статьи, должны быть пронумерованы и сопровождаться ссылкой на них в тексте статьи. Рисунки, графики должны быть представлены в одном из стандартных форматов: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Точечные рисунки следует выполнять с разрешением 600 dpi. На чертежах должны быть четко представлены все детали.

Список литературы

Ссылка должна содержать только те источники (пронумерованные в порядке цитирования или в английском алфавитном порядке), на которые есть ссылки в тексте статьи. Ссылки на неопубликованные работы, результаты которых используются в доказательствах, не принимаются. Авторам рекомендуется исключить ссылки на страницы и следовать следующему шаблону: номер главы, номер абзаца и т. д. В противном случае при подготовке английской версии статьи могут возникнуть неверные ссылки.

После списка литературы необходимо указать библиографические данные (название статьи, ФИО автора (авторов), полное название организации, город, страна, адрес электронной почты автора(ов)), а также привести аннотации и ключевые слова на русском и английском языках (если статья написана на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья написана на русском языке), на русском и казахском языках (если статья написана на английском языке).

Затем предоставляется комбинация английской и транслитерированной частей списка литературы. Транслитерация осуществляется с использованием онлайн-платформы <http://translit-online.ru/>. Эта онлайн-платформа не транслитерирует специфические буквы казахского алфавита. Авторам следует внести здесь исправления после транслитерации казахского текста в соответствии со следующими правилами:

ә ғ ң ө ү Ұ қ і

а ғ н о у Ү к я

Если источник имеет официальный перевод и был опубликован на английском языке, официальный перевод на английский язык должен быть указан в сочетании английской и транслитерированной частей ссылок.

Плата за публикацию рукописей не взимается с авторов. Рукописи статьи не возвращаются и не комментируются. За содержание статьи отвечает автор.

Адрес редакции: ГУ «Государственный архив города Астана», Казахстан, 010000, г. Астана, ул. Ауэзова, 3, Телефон: 8-7172-249033 (119, 120); E-mail: info@gosarhiv.kz

Dear colleagues!

The State Archive of the city of Astana with the Kazakhstan National historians' congress begins to publish a popular scientific and information-methodical journal «Bulletin of the Archive. Nur-Sultan».

The journal publishes scientific articles, archival data on the methodology of history, historiography and source studies, the history and practice of archival affairs, local history, personalism, as well as reviews and comments of cognitive, educational and informational orientation.

The editorial board accepts manuscripts in electronic format. Illustrations (figures, tables, graphs, diagrams, etc.) are placed inside the text. The text of the article should begin with IRSTI (International rubricator of scientific and technical information; determined by the link <http://grnti.ru/>)

Information about the author / authors (*each time on a new line*):

- Name, patronymic, surname of the author/authors
- Organization name, city, country
- E-mail

The title of the article should not contain more than 10 words:

- font bold
- location in the center of the page

Abstract (200-300 words). The text of the abstract should not contain paragraphs, citations, abbreviations. The abstract does not contain cumbersome formulas, does not repeat the title of the article, contains links to the text of the work and the list of references. The abstract gives a brief summary of the article, reflecting its features and maintaining the structure of the article. Selection of fragments in italics, underlining, etc. is not allowed.

Keywords (10-12 words)

Key words can consist of both individual words and phrases, in any case not exceeding 12 words. They cannot be italicized or bold.

Article structure:

- Introduction;
- Methods and methodology
- Discussion
- Results (main part of the article)
- Conclusion
- gratitude (this section is included if the work was prepared under a grant or there is a need to acknowledge colleagues who contributed to the appearance of this article, but are not its co-authors);
- literature - reference. References should include articles published in the last five years.

The editors accept manuscripts in electronic format. Illustrations (figures, tables, graphs, charts, etc.) are placed inside the text.

The text is typed in Times New Roman, font size is 14 pt, line spacing is single, margins (total) are 2 cm, paragraph indentation is 1 cm, the standard volume of articles and texts of archival documents is up to 50,000 characters with spaces (14-16 pages without taking into account metadata and list of references); information materials, including reviews and reviews - 1000-3000 words

References to the sources used are given after the quote in square brackets, indicating the ordinal number of the source of the quote and the page, for example [1, l. 25].

The list of references is placed after the text of the article. Only the e-mail address of the resource is allowed. Example:

URL:<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000377> Accessed:

Links to e-books, magazines, newspapers, etc. are formatted in the same way.

Requirements for tables and graphic information

If a scientific article is accompanied by tables and graphic information (diagrams, figures, photographs), then they must also be formatted in accordance with the requirements of the electronic journal.

Tables should be included directly in the text of the article, should be numbered and accompanied by a link to them in the text of the article. Figures, graphics must be submitted in one of the standard formats: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Bitmaps should be done at 600 dpi. The drawings must clearly show all the details.

Bibliography

The reference should contain only those sources (numbered in citation order or in English alphabetical order) that are referenced in the text of the article. References to unpublished works whose results are used in proofs are not accepted. Authors are advised to exclude page references and follow the following pattern: chapter number, paragraph number, etc. Otherwise, incorrect references may occur when preparing the English version of the article.

After the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data (title of the article, full name of the author (authors), full name of the organization, city, country, e-mail address of the author (s), as well as annotations and keywords) in Russian and English (if the article is written in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is written in Russian), in Russian and Kazakh (if the article is written in English).

Then a combination of the English and transliterated parts of the bibliography is provided. Transliteration is carried out using the online platform <http://translit-online.ru/>. This online platform does not transliterate specific letters of the Kazakh alphabet. Authors should make corrections here after transliterating the Kazakh text in accordance with the following rules:

ә з ң ө ү Ы ы

а з н о у Ү к я

If the source has an official translation and has been published in English, the official English translation must be given in a combination of the English and transliterated parts of the references.

The authors are not charged for the publication of the manuscripts.

The manuscripts of the article are not returned and are not commented on. The author is responsible for the content of the article.

Editorial office address: *State Archive of the city of Astana, Kazakhstan, 010000, Astana, Auezov str., 3, Phone: 8-7172-249033 (119, 120); E-mail: info@gosarhiv.kz*

Журнал Қазақстан Республикасының
Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің
Ақпарат комитетінде тіркелген
тіркеу № KZ04VPY00027990

Біздің мекен-жайымыз:
010000, Астана қаласы, Сарыарқа ауданы,
М. Әуезов көшесі, 3-үй
тел/факс: +7 (7172) 28-07-26 (қос. 125,126)
e-mail: info@gosarhiv.kz

ТАРИХТЫ ТЫҢДАУ – ҰЛЫ ҒИБРАТ

Жүсіп БАЛАСАҒҰН

ЕЛОРДА ТАРИХЫНАН

1961 жылы 20 наурызда Ақмола қаласы – тың өлкесінің орталығы Целиноград қаласына айналады. Тың және тыңайған жерлерді игеру саясатымен қала күн санап өсті. Өлке орталығында түрлі шаралар өткізетін кең қоғамдық ғимарат қажет болды.

Рига қаласындағы «Латгипрогорстрой» институтының сәулетшілері П.Ю. Фогелс, Д.К. Даннеберг және О.Н. Крауклис әзірлеген КСРО-да Кремль съездерінің сарайына парпар ғимарат жобасы Целиноград қаласында салынатын болып шешілді.

Тың игерушілер сарайының құрылысы Қазақ КСР-і Министрлер Кеңесі бекіткен жобалық-сметалық құжаттамасы бойынша 1961 жылы 15 қазанда басталып, 1963 жылы 6 қарашада пайдалануға берілді.

Тың игерушілер сарайы 1990 жылдардың соңындағы күрделі жөндеу жұмыстарынан кейін 1999 жылдан бастап Конгресс-холл аталды. 2016 жылдан бастап «Астана» концерт залы болып атауы өзгертілді. 2021 жылғы 23 қыркүйектен бастап Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысымен Мемлекеттік академиялық филармония Еркеғали Рахмадиевтің есімімен аталады.